

Tűzmadár

Lapszámunkat **Kett Groza János** festményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 19. oldalon

„Mindig azt a bizonyos belső hangot követtem”

Interjú **Kányádi Sándorral**

Az interjút **Sohár Pál**, Kányádi angol fordítója készítette, a *Calque* folyóirat részére (Philadelphia, PA, USA; az angol nyelvű szöveg megtekinthető a calquezine.blogspot.com oldalon).

Könnnyű Sándorral beszélgetést folytatni addig, amíg rábízunk, hogy ő válassza meg a témát. Szeret ezzel tréfálkozni, fecsegőnek nevezi magát. Igaz, megrögzött beszélgetőpartner, de csak azért, mert sok minden foglalkoztatja, sok a mondanivalója. Ha nem sikerül gyorsan feltenni egy kérdést, még mielőtt beszélni kezd, az embernek erre többé nem lesz alkalma; soha nem fogja a beszélgetést maga irányítani. Egyszerűen el kell fogadnunk, hogy bármi legyen is a mondanivalója, az sokkal fontosabb annál, amit kérdezni akartunk; mindenesetre, a válaszokat egészen biztosan megtaláljuk abban a hosszú előadásban, amit a párbeszéd helyett kapunk. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy nem kell egyetlen beszélgetésre támaszkodnom ehhez az interjúhoz, hiszen immáron kilenc éve ismerjük egymást, mialatt kitaróan megosztottuk egymással gondolatainkat és háborús történeteinket, főleg, mikor két alkalommal is meglátogattam őt Erdélyben, hargítai nyaralójában. És most már a Skype is megkönnyítette a dolgunkat, bármilyen kérdéssel fordulhatok hozzá, nem csak költészetével, hanem általában, a magyar irodalommal kapcsolatban is. Megpróbálom ezt a folyamatos csevegést egy rövid interjú keretei közé tömöríteni.

– Beszéltünk már Erdély történetéről és az ottani magyar kisebbség sorsáról, de tegyük most ezt személyesebbé. Kezdjük az elején, a családi háttérrel.

– Szegény paraszt családból származom; egy kis faluban éltünk, ami azt jelentette, hogy sokszor kivettek az iskolából, ha szükség volt rám a mezei munkáknál. Aztán jött a második világháború, és mindezek miatt nem érettségizhettem le 21 éves koromig. Édesanyámat tizenegy évesen elvesztettem, édesapámat besorozták a háború idején. Tulajdonképpen, leszámítva nővéremet, árvaként nőttem fel egy internátusban.

– Igen, az iskola, de nagyon előre rohanunk...

– A kezdetek kezdete valóban nagyon egyszerű volt, ahogy mondd, de nem szabad elfelejteni, hogy 450 éves múltra visszatekintő falusi iskolánk volt. A legtöbben nyugaton nem tudják, hogy a mostani Magyarország területét az iszlám szent háború nevében előrenyomuló törökök teljesen lerombolták, és 150 évig rátelepedtek Magyarországra, míg Nyugat-Európa virágzott. De Erdély különbeként kötött, és így többé-kevésbé érintetlenül megmaradhatott, és átmenthette a magyar kultúrát és nyelvet a jövő generációinak. Ezért hosszabb az én szerény falusi iskolám története bármely más iskoláénál a mai Magyarországon. Tanulmányaimat magyarul folytattam az egyetemen, a később Romániához került, de régebbi idők óta meglévő magyar oktatási intézményekben.

– Volt olyan tanárod, aki a későbbi író, költőt inspirálta?

– Igen, a kollégiumban... Az iskola, az európai rendszer szerint az ötödik osztálytól a tizenkettedikig tartott. Ezeket az iskolákat nagymértékben támogatták a különböző vallási felekezetek, és csak tudományos szempontból voltak elítéltek, nem társadalmilag – volt egy magyartanárom, aki hajlandó volt elnézni szépírási és helyesírási hibáimat, és mindig jó jegyeket adott, annyira tetszettek neki a fogalmazásaim.

(Folytatása a 13. oldalon)

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam

69. szám

2007. július

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu

498 Ft; 4 RON; 2 €

Bányai Tamás: Amikor rossz idők járnak

Bogdán László: A szeánsz

Lászlóffy Csaba: Hisztériák ideje

Najmányi László: A Blum-ház rejtélye

Bencze Attila, Czegő Zoltán, Gömöri György, Györffy Ákos, Izsó Zita, Kroff Iván, Pallag Zoltán, Sántha Attila, Varga Borbála versei

Weiner Sennyey Tibor esszérovatot indít

KÁVÉHÁZUNK A CENTRÁL
Minden második kedden (július 3-án és 17-én) 18.00–20.00 között szerkesztőségi órákat tartunk a Centrál Kávéházban (1053 Bp. Károlyi M. u. 9.). Szerkesztőségünket Szőcs Géza főmunkatársunk képviseli.

Böszörményi Zoltán
Tenger melletti
önarckép

Az évek bársonyán fénykockák: törtékeny szimmetria-madarak. Tegnap szárnya nőtt a nyárnak, és szárnyat bontott az akarat, éles csőrét csattogtatta, a vágy is, mint rögtönzött zivatar. Most ül a szirt bennem, és én a szirten, csontok, kagylók, teher-kövek hevernek szerte. Jóllaktam velük. Ők is elégedettek. Hattyú jön a messzeségből, mint ki a tóra s nem a tengerre számít, szeme helyett csillagkavics, tollán egy fura dal pihéje, lehet méreg, lehet hasis. (A szirtmagasból magam sem tudom eldönteni, jó-e a jó, és hamis-e a hamis.) Az idő nagy kupacban: selyemtorlasz, közte színes fecnik, díszek, alkatrészek, meg egy összetört óraékszer. Ha megébredek, újra, s újra, a meleg vékony prémje takarja be sebem: a semmibe üzött mindenséget.

2007. július 28.
Kapolcs, Kávéház

10.30–20.30
Irodalmi Jelen
Találkozó

A részletes program a 32. oldalon

Az Irodalmi Jelen
immár második
alkalommal szerepel
a Művészetek Völgyében.
Böszörményi Zoltán,
a lap főszerkesztője,
színes és izgalmas programot
kínál a völgy(be)látogatóknak.
A beszélgetéseket vezeti, konferál,
és a csapatot kordában tartja:
Tarján Tamás.

Petró János A tárca halála

„A tárca majd úgy hal meg, mintha nem is lett volna.”

1910-ben történt. Erdélyi magányában meghalt Petelei István, akit – valljuk be – nem sokszor említünk irodalmi beszélgetéseink során. Petelei betegségben, Budapesttől távol, az irodalmi élet periferiáján élt, nem vették körbe sem barátok, sem ellenségek. Írásai nélkülöznek minden csillogást, szereplői nem népszerűk, nem divatos személyek, többnyire jelentéktelenek, nem történik velük semmi kiemelkedően fontos. Kisvárosi, falusi emberek, környezetük egyszerű, köves utcák, muskátlis ablakú, földszintes házak, öreg bútorok. Alakjai nem érnek el sikereket, elzüllenek, megbolondulnak, öngyilkosok lesznek. Történeteik vidámnak nem mondhatóak. Hogy mégis róla írjak, velem kezdem és szomorú történetet, könnyen megindokolhatom. Élete, hírlapírói és irodalmi munkássága egybeesett egy tipikusan magyar műfaj kialakulásával, ez a tárca. Petelei születéséről és munkásságáról Marosvásárhelyen tábla emlékezik, s e munkásság része volt a számtalan novella is.

1910-ben történt. Szegeden ebben az évben alapították a város napilapját. Azt a hírlapot, amely mostanáig ápolta az alapítók és a későbbi írók, költők által teremtett nagyszerű hagyományt. Ez a hagyomány a „vonal alatt” rendszeresen megjelenő (igaz, az utóbbi években a hátsó oldalra száműzött, de még így is érdekes), személyes, emberi, szép magyar nyelven megírt tárca-novellák szeretete. Sajnos, mindez már elmúlt, történelem.

2007-ben történt. Ifjú költő barátom, felkérésemnek engedve Szegedre utazott, hogy verseit, gondolatait egy felolvasóest alkalmával megoszthassa olvasóival. Az est jól sikerült, a versek szépek voltak, az értő közönség még sokáig beszélgetett, borozgatott. Az Alföld gyümölcs illatú rosé bora az ifjú költő szavainak is tágabb kaput nyitott. Április közepe volt. Szeretem a várost, ahol élek, nem mehet el a vándor anélkül, hogy ne adnék neki valami útravalót. Többnyire szóban, néha írásban. Ez az útravaló a tárcanovella dicsérete volt, s az a tény, hogy talán az országban egyedül, az én városom napilapja tart még fent erre külön rovatot. Örültünk neki nagyon, koccintottunk, vészharangokra nem is gondoltunk akkor. Mert Szeged alapvetően boldog és gondtalan város. De néha a boldog és önfelédelt emberfők felett átnyúlnak a forintokat szorongató, kapzsi kezek. Május 3-án, alig két héttel később, a lap kiadója közvélemény-kutatásokra hivatkozva, egy korszerűbb, a mai életünkhöz jobban igazodó új arculat reményében megszüntette a tárca-rovatot. A közvélemény-kutatás nyilván reprezentatív volt, tükrözte a lap olvasóinak jellemző összetételét. Igaz, én minderről nem tudhattam, mint előfizető, mint olvasó, mint lapterjesztő, és mint irodalmi szerkesztő sem. De azt tudom, mert emlékszem még rá, hogy a rovatot már egyszer halálra ítélte valamelyik kérész életű új tulajdonosa, aki német nyelvterületről érkezve nem is igazán értette, mi ez a valami, a lap ötödik oldalán, ott lent, a „vonal alatt”. De ő valóban felmérte azt a bizonyos közvéleményt, s az egyes rovatok népszerűségét mutatójában a tárca igen előkelő helyet foglalt el. Fejet hajtott, a rovat megmaradt. Annak semmi értelme, hogy a tárcát kiszorító új, a bulvár szintjén megírt rovatot szapuljam. Biztosan vannak olvasók, akiknek ez jobban tetszik. A lapot jegyző főszerkesztő, kiadó büszke mindarra, amit az elmúlt négy-öt évben felmutatott. Ők talán látják a kiutat. Vissza akarják szerezni azt a piaci részarányt, amit konkurencia nélkül, kvázi elosztásos piacon szereztek. Lelkük rajta.

1983-ban történt. Szegedre költöztem, s kezembe vettem a helyi lapot. Rendesen, szépen megírt hírlap volt. Nem újság, hírlap. Néhány év múlva megismerkedtem Szív Ernővel, akitől írásom címét, első és utolsó sorát „loptam”. Akkoriban hétfőn nem jelentek meg napilapok, a vasárnapi szám volt az úgynevezett ünnepi, hétvégi magazin. A mellékletben irodalommal, versekkel. Ebben a mellékletben láttam első alkalommal verseimet kinyomtatva. Nehéz, szavakkal leírni a fiatalember büszkeségét, amikor írása jelenik meg egy ilyen hagyományokkal bíró lapban. De most úgy kell emlékezni, hogy közben ne írjam le szeretett városom napilapjának nevét.

„Nem a pillanattól lesz az idő. És amint azt tudjuk, a csodákat sem lehet ismételni.”

Nyár közeledtével évről évre kezembe veszem a *Nyári szerelem* címmel megjelentetett elbeszélés-kötetet.

A címadó novella Alfred Döblin nevéhez fűződik. Nagyon előkelő, huszadik századbeli elbeszélők társasága termelte azt a tizenkét novellát, amit a kötet magába foglal.

Luigi Pirandello, Makszim Gorkij, Thomas Mann írásai lekötik a figyelmemet, hangulatomat is alakítják, de igazán nagy hatással a „világirodalmiak” közül Vercors (Jean Bruller) *A tenger csendje* van rám.

A kötet mégsem az említettek írásainál nyílik ki.

Török Gyula *Fehér virág* és Hunyady Sándor *Bakaruhában* elbeszélése egy-mást követik. Ezeket olvasom a leggyakrabban. A kötet ezeknél az oldalaknál nyílik ki.

Török Gyulát illetően örök lelkiismeret-furdalás gyötör.

A simándi Nagymama, aki Isten rendeléséből csaknem 100 évet élt, s aki az író édesanyjának a barátnője volt, ránk testálta a Török családdal kapcsolatos emlékeit.

Pontosan megjelölte, merre van (ma már csak volt) Simándon a Török-ház.

– Fényképezzétek le!

Akkor, csaknem fél évszázaddal ezelőtt mindig sietős volt a simándi utunk, s annyi minden más érdekelt inkább, mint *A porban* írójának, családjának simándi háza.

Amikor már lassabban s ráérősebben jártuk a simándi utcákat, igyekeztünk számba venni a csekély számú nevezetességeket, a megmaradt kastélyokat. A Nagymama leírása alapján megtaláltuk a Zsigray-házat – mai lakói egészen más nevezetességet tulajdonítanak az épületnek –, de a Török családot nem.

Lebontották?

Átéptették?

Én, aki legalább a helyét tudhatnám, s másoknak is megmutathatnám, teljes csődöt mondtam.

Ezért érzek állandó lelkiismeret-furdalást Török Gyulára gondolva.

Mégsem ezért vetemedek a *Fehér virág* olvasására újra és újra. Különös hangulatú, szomorúságú ez a szerelmesnek nevezhető elbeszélés.

Ki mondhatná meg nekem, vajon a Károlyi Gyula tulajdonában lévő kerekalmi pusztán (az író apja itt volt jószágigazgató), vagy éppen Simándon született az az emlék, ami az egykori falusi cseléd lány „törvénytelen” gyermekének tragikus történetét eredményezte?

Alig hiszem, hogy ennek a novellának, amelynek ott a helye a legszebb magyar elbeszélések között, ne lett volna valóságalapja.

Fehér Virág anyja temetésének napján tudomásul vette:

– Én most már egészen árva vagyok. Isten rendeléséből.

Nemsokára már a túlvilág felé vezető úton suttogta: – Isten rendeléséből a temetőben vagyok...

Réhon József „Isten rendeléséből meghaltam...”

TÖRÖK GYULA (1888–1918)

avatottabb tollú Török Gyula-tisztelők emlékeznek majd meg születésének 120-ik, halálának 90 éves évfordulójáról.

Török Gyula az Arad megyei Simándon született. Gyermekezeit a kerekalmi pusztán töltötte. Tanárnak készült, de hamar otthagyta az egyetemet. Kolozsvárot az újságíró pályára lépett.

Barátság fűzte szerkesztő társához, Harsányi Zsolt-hoz.

A Szamos partjáról távozóban, 1909-ben egy szép szerelem emlékét vitte magával Nagyváradra.

Barátságot kötött a premontrieknél tanároskodó Juhász Gyulával és Ady Endrével, aki akkor már csak látogatóként járt a Holnap városában.

Harsányi Zsolt hívására a fővárosba költözött, magával vitte a Váradon megkezdett *A porban* kéziratát. A Magyar Hírlap munkatársa lett.

A siker, az elismertség lázában Török Gyula nem volt tekintettel szívbetegségére. Élvezni akarta az életet, rászokott az italra. Váratlanul rosszul lett, a Pajorszsanatóriumban érte a halálos agyvérzés.

Isten rendeléséből élt 30 évet.

Az írók általában ekkor kezdenek a regényíráshoz. A döntő, nagy siker küszöbén érte a halál.

Az addigi írásai által előrevetített ígéret beteljesületlen maradt, de amit alkotott, igazi, maradandó érték még akkor is, ha *A porban* és *A zöldköves gyűrű* mondanivalója ma már nem tűnik időszerűnek.

Elbeszéléskötetei: FEHÉR VIRÁG, A SZERELMES SZÍVÜNK, A HALSZEMŰ HÁROM FIA.
Regényei: KIS FERKÓ (1908), A PORBAN (1917), A ZÖLDKÖVES GYŰRŰ (1918), IKREK (1918).

Sárközi Mátyás Lacit gyászolja Afrika, Ázsia és Európa

Kihalófélben van a nyugati magyar emigráció, Angliában az úgynevezett 56-os nemzedék tagjai immár hetven és nyolcvan között járnak, kicsit fáradtak, és olykor meglehetősen fászsztóak. Ezért alapítottam meg a második nemzedék számára a Roots Klubot, amely tömöríteni igyekszik magyar szülők már Nagy-Britanniában született gyermekeit. Az sem előfeltétel a csatlakozáshoz, hogy tudjanak az óhaza nyelvén. Eddig két összejevetelünk volt, s tapasztalhattam, mennyivel több lendület van a fiatalokban, s szerencsére mindkét alkalommal jól érezték magukat.

Angliában semmin sem illik meglepődni, tehát nem keltett különösebb feltűnést a fogadáson, hogy a gyökereiket kereső magyar fiatalok között megjelent egy természetes fekete bőrű hölgy és egy mosolygó kis „kínai”. „Catherine Huszár” – mutatkozott be az egyik, „doktor Anthony Huszár” – nyújtotta kezét a másik.

Hát, igen. Huszár László barátom világhírű várostervező volt. Londonban, 1956 után megszerezte a London School of Economics politológiai diplomáját is, de aztán építész lett. 1961-től a ghánai Nkrumah Egyetemen tanított, és közben alapos terepfelmérés után kijelölte tizennyolc új ghánai település helyét. Az egyik kisvárosban utca van elnevezve Huszár Laciról.

Hogy, hogy nem, Laci üres óráit Afrikában megosztotta egy szép fekete leánnyal, és ezt megajándékozta egy kisgyerekekkel.

Más ügy, de ezt is elmondom: a néger szakácsát úgy megtanította magyar ételek tökéletes elkészítésére, hogy amikor eljött Ghánából, magával akarta hozni, hogy Londonban beajánlja az ott már nagy becsben álló (és ma is működő) magyar étterem konyhájába. Sajnos, a fiatalember nem kapott bevándorlási engedélyt.

Ezután tragikus epizód következett Huszár László életében: leánygyermek anyját elütötte egy autó. Barátom minden további nélkül vállalta a kislány felnevelését. A hölgy immár főápolónő egy nagy angol kórházban.

Laci 1967 és 1972 között a trópusi építészeti docense volt a nottinghami egyetemen. Megismerkedett egy Amerikában özevgyi sorba került fiatalasszonnyal, és elvette feleségül. Ő két fiút hozott a házasságba. Szerződése ezután Malajziába, majd Indonéziába szólította, mindkét helyen népesség-áttelepítéssel kellett foglalkoznia, tízezrek sorsáról döntött. Már nem emlékszem, hogy jávaiakat telepített Celebeszre, vagy

éppenséggel fordítva. Akárhogy volt is, a házassága felbomlott. De a két, Amerikából Angliába származott magyar gyerek iskoláztatásának a költségeit természetesen továbbra is állta. Az egyikből jeles ügyvéd lett, a másikból kiváló műépítész, jól beszélnek magyarul.

Huszár László ázsiai munkája közben ismerkedett meg egy elegáns thaiföldi mérnökönivel, ő lett a második felesége, s Anthony nevű, Oxfordban frissen doktorált orvos fia édesanyja. Elérkezett az idő, hogy Laci barátom, sok év termékeny munkája után, immár hetvenöt évesen, élvezze a jól megérdemelt pihenést. Afrika és Ázsia számunkra szokatlan klímája kikezdte a szívét. Átesett egy nagy műtéten, de örömmel vállalt közösségi munkát angliai magyar egyesületekben.

Néhány hete megint rosszalkodni kezdett a szíve, de az orvos megengedte, hogy Budapestre repüljön, a Református Gimnázium öregdiákjai által rendezett találkozóra. Talán sejtette, hogy utoljára néz körül szülőhazájában.

Visszaérkezése után nem sokkal, Londonban meghalt.

Kevés olyan magyar szavunk van, ami bekerült az angol szó-készletbe, e kevesek egyike a „huszár”. A magyar huszár Angliában is fogalom. Laci a nevéhez méltóan, bátran élt. Három földrész gyászolja.

Személyigazolvány

Engem folyton egy másik magam fürkészek,
különös, de érthető is talán.
Az önmegvalósítás kényszere Damoklesz
kardjaként néz a magasból le rám.

Egyaránt szükséges a gyökér s a trágya,
hogy pompázzék a lomb s a levelek.
A nőknek mindig lefelé megy az ára,
ehhez erős idegek kellene.

Ki merem mondani, marad utánam
ez-az, amit rátok testálhatok.
Szárítkozom, odakint bőrig áztam,
zápor veri, veri az ablakot.

A költő

Hogy mire viszed, mire nem,
egyedül a te gondod,
a tartalom olyan amilyen –
helyedre kell kotródnod.

Mindennek megvan a maga
meddigje, valahája,
futja-e, költő, valaha
egy szokványos emlékszobára?

Fölsebz a tavaszi jég
a zsenge fűzfakérget –
fiatalon túl fiatal vagy még,
utána pénzre van szükséged.

Eszemben jár

Elrepült, el a nyár is,
bontja szárnyát a bánat.
A madarak után kis
tollpihék szálldogálnak.

Válik az ég derültté,
mintha valahol messze
anyám mosná, törülne
átlátszó ősziestre.

Csak nézem önfeledten
az eget hanyatt dölve.
Anyám jár az eszemben,
s Észtország krumpliföldje.

Nehéz az élet, cudarul nehéz

Radiátorok fűtik a szobát,
és vezetékek kígyóztatnak hosszan.
Négykor már sötétre vált a világ
egy igazánci északi városban.

Hol látni ennyi világos szemet
s ilyen kemény fából faragott koponyákat.
A hópehely félúton megreked,
s a szó elvétve hagyja el a száját.

Villamosjegy lapul a zsebben és
menni kell, ha fél lábon állsz is.
Nehéz az élet, cudarul nehéz,
s milyen banális.

KÁNYÁDI SÁNDOR tolmácsolásában

VIIVI LUIK észt költő versei

Piros tulipán

Éjszaka beleélte magát a halálba,
zöld szára
megroggyant, nem tartja már a
mesebeli koronát.
Sápadtak a tűzpiros szirmok,
lankadtak a lila porzók, akár a messziről
ideszállt dongó lábai,
nem lelik a fészket.
Újat ügyeskedni már későre jár.

Magyarázat

Bár ezüsthüvelyek sorfalát
láthatnám part hosszában,
s dagná homokba homlokát
a nyár vakon, mert nyár van.

És én se lennék akkor itt,
bárhol máshol, de itt nem:
elszakadt bennem valami,
amit öröknek hittem.

Hangod is elszállt, nem csoda.
Szokom a némaságot.
Sokáig leszek majd oda,
s tán másokért kiáltok.

Most tedd meg, amit megtehetsz

Most tedd meg, amit megtehetsz,
s mire buzdít a lélek.
Oktalanság hol azt, hol ezt
a holnaptól remélned.

Kétlem, hogy a bűnök bánatának
azok elkövetőit,
a jó meg olyan ritkaság,
hogy észre se vevődik.

Anyám levele

Gyere már haza, lányom,
itthon nagyobb a nyár.
Megérett már az alma is
a tanya hátsó végiben.

Hüvelyesül a cukorborsó is,
a finom levesnek való.
A városban mind városi házak vannak,
csupa istenverte körengeteg.

Tél derekán a megállóban...

Tél derekán a megállóban
ki gondol sorsra, sorscsapásra,
kibújt a nap, s a háztetőkön
gurítja magát gurigázva.

Két hónap még s a tavasz itt lesz
jókedvet huszadszorra hozva,
új nyelet koppint a fejszébe,
s a bú bozótját lecsapdossa.

Talán a tél az oka...

Talán a tél az oka, hogy
a szoba ilyenné lesz.
A papírvágót forgatom,
próbálok, nem is éles.

Játszom a késsel bágyatag,
csak villogtatom, mígnem
elbillen helyéről a nap,
és nyomasztó lesz minden.

Barkázik már a fűzfa...

Barkázik már a fűzfa,
ezüstös bolyha, selyme.
Hosszú télből jössz, arcod
mintha üvegből lenne.

Átlátszik talán rajta,
mit érzel, tettél s untál?
Az emlékezet nem több
mosható alagútnál.

Ki az életet jobban
ismeri, jobban szégyell.
Szorítsd a fogad össze,
ne törődj a veszéllyel.

A régi világ

A bokrok alatt tyúkuk kapirgálnak,
ablakhoz nyomja orrát a gyerek.
Mennykövekkel, ólommal rakva szállnak
vénséges-vén sötét fellegek.

Por kavarog az útelágazásnál,
s olyan nagy szemű jég kopog, perog,
amilyet talán még sohase láttál:
ontja magából a vad fürgeteg.

Édesanyám, kezét ölébe ejtve,
csak nézi a nagy időt szótlánul.
A két út belevész a fürgetegbe,
s a harmadik az égre magasul.

Előszó

James Joyce nagy regénye, az Ulysses egyik főhőse, Leopold Bloom, a könyv szerint szombathelyi származású. Helytörténeti kutatások kiderítették, hogy valóban élt egy Blum nevű család a regény írása idején, a 20-ik század első évtizedeiben Szombathelyen. Textilkereskedők voltak, Angliából importáltak minőségi gyapjuszöveteket. Üzleti okokból gyakran utaztak a Monarchia legnagyobb kereskedelmi kikötőjének számító Triesztbe, ahol a hazájában, Írországból akkor tomboló politikai és vallási megosztottságtól menekülő író élet-hosszigan tartó önkéntes száműzetésének első éveit töltötte. Hogy családját fenntartsa, a gyakran betegeskedő Joyce angol nyelvet tanított a trieszti Berlitz Intézetben. Többek között a fiatal tengerésztiszt, Horthy Miklós is a tanítványai közé tartozott. Könnyen elképzelhető, hogy a szombathelyi Blum Márton négy fia közül többen tanultak a trieszti Berlitz Intézetben, hiszen munkájukhoz szükségük volt az angol nyelvtudásra. Így megismerkedhettek az íróval, aki gyakori látogatója volt a Triesztben élő szombathelyi származású orvosok, ügyvédek, kereskedők által alapított Szombathely Klub kulturális rendezvényeinek. Ez a feltételezés adta regényem alapötletét.

Első fejezet

A száműzött Joyce

Mennydörgés, villámok, szélvihar – aztán zuhogni kezdett az eső. Az Alpok felől érkező vihar hajnalban érte el Szombathely városát. A falkákban kóborló kutyák behúzódtak a kapualjakba. A sikátorokból sártenger ömlött a Főterre, magával sodorva a város szemetét. A Szentháromság-szobor inogni látszott a meg-megújuló szélrohamokban, az esőfüggöny mögött. A Blum-ház tetején csikorogva pörgött a szélkakas. A szennyes ár magával ragadta a ház falához támasztott zsákokat. A zsákok szája kibomlott, tartalmuk – mocskos, véres rongyok – állati tetemekkel, büzlő városi szeméttel keveredve hamarosan beborította a teret. A zuhogó esőben, a szélről megörményedve négy, csomagokat cipelő alak próbált átgázolni a szennyes iszapon, hogy elérjék a Blum-ház kapuját. Körmend irányából érkeztek. Elöl, feleségére támaszkodva egy sovány, gondosan ápolat bajuszú, széles karimájú kalapot viselő férfi botorkált. Bal szemét kötés fedte. A férjét támogató asszony mindkét karján átázott kékításkák lógtak, hátán kendőbe kötött balyu. Mögöttük gyermekeik birkóztak a sárral, esővel és széllel. Sápadt, rövidnadrágos fiú, egyik cipőjét elvesztette a sárban, arcán iszonyat. Nővére esővíztől csöpögő plüsskutyát szorított magához, haja kibomlott, átázott hajfűrtjei az arcára tapadtak, el-elcsukló, magas üveghangon szomorú dalt énekelt. A kapualjakban lapuló kutyák megugatták őket, vicsorogtak, morogtak, hörögtek rájuk. A férfi több ízben megbotlott és elesett, arccal a sárba. Valamikor elegáns öltönyét iszap és szemét borította.

James Joyce, a modern világirodalom egyik megteremtője, 1904-ben, 22 éves korában hagyta el szülőföldjét, Írországot. Lelkiismerete nem tudta elviselni a hazájában uralkodó állapotokat: az élet minden szintjét átható politikát, az egymással versengő egyházak megosztásra törekvő túlhatalmát, az angol birodalmi hatóságok arroganciáját, honfitársai szellemi és erkölcsi lezüllését. Független gondolkodó akart maradni, de erre a korabeli Írországból nem látott lehetőséget. Önkéntes száműzetésének első 11 évét családjával, az akkor még az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó Triesztben és Pólában töltötte, beteg, nagy szegénységben. A 11 év alatt 70 lakásban laktak, mert a lakbért Joyce írásainak jövedelméből csak ritkán tudták fedezni. Az író szemeit glaucoma támadta meg, hosszú periódusokra megvakult. Felesége, Nora Barnacle takarítónői munkát vállalt. Joyce, amikor betegsége engedte, banktisztviselőként dolgozott és angol nyelvórákat adott a Berlitz Intézetben.

Az első világháború kitérése után, 1915-ben, az angol útlevelel utazó Joyce családot kiutasították Ausztriából. Zürichbe szerettek volna utazni, ahol barátaiak menedéket kínáltak nekik, de nem volt elég pénzük a vonatjegyekre Svájcig. Egy magyar barátjuk tanácsára Magyarországra, Szombathelyre utaztak, hogy életmentő kölcsön reményében felkeressék Blum Lipót textilkereskedőt, akit magyar barátjuk a kortárs művészetek és irodalom bőkezű mecénásaként írt le.

A menekülő Joyce család nagy viszontagságok után, 1915. június 16-án, hajnalban érkezett Blum Lipót Szombathely főterén álló házához. A házigazda éppen könyvelésén dolgozott.

„2448 használt, gyalogsági kapca
2795 használt, gyalogsági kapca
3216 használt, gyalogsági kapca
8715 használt, gyalogsági kapca
3228 használt, gyalogsági kapca
5432 használt, gyalogsági kapca
4763 használt, gyalogsági kapca
1974 használt, gyalogsági kapca
Az összesen 32 571 darab használt, gyalogsági kapca

2448 használt, gyalogsági kapca
2795 használt, gyalogsági kapca
3216 használt, gyalogsági kapca
8715 használt, gyalogsági kapca
3228 használt, gyalogsági kapca
5432 használt, gyalogsági kapca
4763 használt, gyalogsági kapca
1974 használt, gyalogsági kapca
Az összesen 32 571 darab használt, gyalogsági kapca”

Egyre erősödő kutyaugatás hallatszott az ablakokat verő esőn át. Kiabálás, dörömbölés a kapun: „*You shut your bloody mouth up you bloody British bastards!*” Újabb, még erősebb dörömbölés, a kapu előtt kiabáló férfi német nyelvre váltott: „*Ich wünsche sprache mit Herr Leopold Bloom, bitte!*”

Blum mozdulatlanra merevedett. Arcán rémület. „*Az adószedők!*”, suttogta, és elfújta a gyertyát. „*Hallgattam Mollyra. Nem vallottam be az áfát. Az álomnak vége. Rájöttek, eljöttek, elvesznek, elveszik mindenem. Már nem fogom tudni elhozni*”

Szombathelyre Európát. Nem lesz állandó, zenés színháza Savariának. Amen. Úgy legyen.”

Újabb dörömbölés, kiabálás odakinn. „*Ich wünsche sprache mit Herr Leopold Bloom, bitte!*” Blum a sötétben botorkálva igyekezett rejtékelyet találni főkönnyvének, közben tovább motyogott: „*Nem lesz itt már színház, demokrácia, szabad kereskedelem. Nem lesz független sajtó, irodalom, értelmes művészet Szombathelyen. Az agyakat elszívják. A lelket tovább ölik. Mongólia éhes szelleme Bizánc ledér kísértetével házassal a romokon. Isis temploma nem fog újjáépülni. Osiris bosszúja a városon szörnyű lesz, tudom. Be kellett volna vallanom az áfát. Mollyra hallgattam, Molly elhagyott. Minden szétesik. A nagy terv megbukott. Blum Lipótból már nem lesz polgármester Szombathelyen, tudom.*”

Újabb, minden eddiginél hangosabb dörömbölés, egyre hisztérikusabb kutyaugatás. Hallatszott, hogy az ablak alatt bele-rúgnak egy kutyába, vonyítás, vinnyogás, angol nyelvű szitkozódás. „*Ja, ja! Jövök már, jövök!*”, kiáltotta Blum, és egy rongy-kupac alá csúszta a főkönnyvet. „*Nur ein moment bitte! Messuge. Ja, ja, mi az, háború van? Micsoda modortalanság! Ki meri zavarni egy bekés, adófizető polgár és családja éjszakai nyugalmát?*”

„*Mein name ist James Joyce. Ich bin ein Schriftsteller von Irland. Ich wünsche sprache mit Herr Leopold Bloom, bitte.*”

Blum megkönnyebbülten felsóhajtott. Pizsamája zsebében gyufát keresgél, hogy meggyújthassa a gyertyát. „*Nem az adószedő? Nem az áfa?*” – Blumnak sikerült meggyújtania a gyertyát, arcára fehér, egészségügyi maszkot kötött és az ajtó felé indult. „*Hanem James Joyce? Az író? Az ember? Írország szelleme? A szellem őriása? Európa élő lelkiismerete? Személyesen? Teljes lett tehát a kör. Nem dolgoztam hiába. Molly, bárhol is vagy, köszönöm...*”

A kapu előtt, villámfénytől egy pillanatra megvilágítva a Joyce család állt. Joyce feleségére és törött sétatálcájára támaszkodott. Lucia egyenesen, csukott szemekkel állt, plüsskutyáját szorosan melléhez ölelte. Giorgio-t görcs rángatta. Blum szélesre tárta a kapuzárnyat. „*Please, come on in, Herr Joyce! Beszélhetünk angolul is, ha az önnek könnyebb.*” Joyce dühösen a falra csapott sétatálcájával. A hirtelen mozdulattól elveszítette az egyensúlyát és hanyatt esett a sárba. „*Tizenöt nyelvet beszélek anyanyelvi szinten, közöttük a héber és szanszkrit nyelveket is, uram. Nyelvtan nem szorulok az Ön szánalmára. Ön nekem ne tegyen nyelvi engedményeket. Verstehen?!”, kiabálta, közben felesége segítségével igyekezett feltápászkodni. Blum is segíteni próbált, de ő is megcsúszott és keresztülesett a küszöbön. „*Elnézést kérek, Herr Joyce, nem állt szándékomban megsérteni. Kérem, fáradjanak beljebb. Ismerem és nagyra értékelem a munkáit, Herr Joyce. Olvastam a Dublini Embereket. Az ön Ifjúkori Önarcképében magamra ismertem.*” Joyce, felesége derekát ölelve, nagy nehezen feltápászkodott. Nora egy rongyos zsebkendővel próbálta letörölni a férje arcára fröccsent sarat. Joyce dühösen elhárította a gondoskodást, és újra Blumra ripakodott: „*Azt állítja, hogy olvasta könyveimet. Ez nekem egyáltalán nem imponál. Vagy igaz, amit állít, vagy nem. Valószínűleg nem. Szerintem Ön nem olvasta egyetlen műveimet sem. Igazam van? Ha bele is kezdett valamelyikbe, a harmadik oldal után biztosan abbahagyta az olvasást. Ha egyáltalán eljutott addig, amit kétek. Én, a többi kortárs szerzővel ellentétben, nem úgy és nem azért írom a könyveimet, hogy bárkik elolvassák, Mr. Bloom.*” Blum négykézlábra állva visszamászott a házba, a kilincs segítségével felállt, pizsamájáról csöpögött a szennyes lé. Széles mozdulattal befelé invitálta látogatóit. „*Az ön könyvei megváltoztatták az életemet, Herr Joyce! Micsoda megtiszteltetés! Mein lieber Joyce, ön halhatatlan!*” A Joyce család nem mozdult. Joyce ép szemével szúrósan Blum arcába bámult. „*Nincs az a könyv, amely képes lenne megváltoztatni az ön életét, uram. Egy könyv legfeljebb írója életét tudja megváltoztatni, de azt is minnek. És mit tudhatnak maguk a halha-**

talanságról, itt lent, a teremtés segge lyukában, Szombathelyen. Nincsenek hegyeik. Nincsenek pálmafák. Még tengerük sincs. Sötét sarkok. Szemét és sár. Kutyák, angol zsoldban. Hagyjon már.” Nora figyelmeztetően megrántotta férje karját. „*James! Please!*” Joyce sétatálcájával a kapufélfára csapott, és a küszöbön megbotolva, csaknem újra elesve belépett a házba. Csakládja követte. „*Mindegy. Tényleg. Nem vitatkozni jöttem. Esünk túl rajta. Sie ist mein Frau, Nora. Er ist mein Sohn, Giorgio. Und Sie ist meine Tochter, Lucia. Stetünk, nem akarjuk rabolni a drága idejét. Sürgős segítségre van szükségünk. Csak elmondom látogatásunk célját és már megyünk is.*” „*Kerüljenek beljebb, Herr Joyce.*” Blum előresietve mutatta az utat. „*Érezzék magukat otthon házamban. Örömmre szolgálna, ha bármiben segíthetnék.*”

A Joyce család elindult a falépcsőhöz vezető folyosón. Joyce botjára és feleségére támaszkodva, meg-megállva haladt, időnként a falra csapott sétatálcájával. Nora menet közben a retiküljeiben keresgél. Megtalálta a rúzsát és púderkompaktját. Amikor megálltak a lépcsőfordulóban, megpróbálta kirúszozni az ajkait. Lucia mereven lépdelt, mint egy alvajáró. Néha lassan ívelő mozdulattal megsimogatta plüsskutyáját. Giorgio szorosan a falhoz tapadva kúszott fel a lépcsőn, mint egy beteg menyét. Fájdalmas lassúsággal haladtak. Amíg Joyce beszélt, Nora sóhajtozott, Lucia énekelt, Giorgio sziszegett, vagy hörgött.

„*Nos, igen. A mi időnk ugyanolyan drága, mint az Öné, Herr Bloom. Igen? Ezért csak bemegyünk, nem ülünk le, nem iszunk kávét, vagy teát. Elmondom látogatásunk célját, aztán elbúcsúozunk és megyünk tovább Zürichbe. Köszönöm szépen. Elegem van az Osztrák–Magyar Monarchiából. Engem itt angolnak néztek! Fiamat, Giorgio-t zsebtolvajlás vádolták. Lányomra, Luciára rátámadt a kalauz. Feleségem, Nora ismét felfázott. A szemembe csapódó koromtól belobbant a glaucomám. Útiúrsaink javaslatára Körmenden leszálltunk a vonatról. Azt mondták Körmend Szombathely vasútállomása. Négy nyelven, magyarul, németül, héberül és szerb-horvátul ismételték: „*Szálljanak le Körmenden, mert az Szombathely vasútállomása!*” Egyikük még latinul is elmondta ugyanezt. A kalauz bólogatott. Ach ja, Körmend, ja, ja, Szombathely, ja, mondta.”*

Elérték a nappali szoba ajtaját. Nora átsegítette férjét a küszöbön. Joyce folytatta a monológot. „*Leszálltunk Körmenden. Alkonyodott. Esni kezdett az eső. Csomagjainkat ellopták a peronon. Utolsó pénzünkön bércocsi fogadtunk. A kocsis részeg volt. Eltévett a földutakon. Az éjszaka során többször visszavitt bennünket a körmendi vasútállomáshoz. Feleségem hólyagproblémákkal küszködött. Fiam idegrohamot kapott, és mikor villámlani kezdett, ránk támadt. Gerinctörő földutakon bolyongtunk. Nora sikoltozott, Giorgio ordított, a részeg kocsis kurjongatott. Lányom, Lucia katatóniájába menekült. Mereven, mozdulatlanul ült egész úton. A plüsskutyáját simogatta. A semmibe nézett. Néha, halkán szomorú ír dalokat dúdolt az esőben.*”

A nappali szobába érve Giorgio lerogyott a rongykupacra, amely alá Blum a főkönnyvet rejtette. Alattomosan fürkészte a félhomályos szobát, kezei a rongyok alatt kutattak. Blum arcán aggodalom tükröződött. Nem akarta, hogy Giorgio megtalálja a főkönnyvet. Lassan a rongykupac felé kezdett araszolni, hogy még időben közbe tudjon lépni, ha a fiú kutató ujjai közé kerülne legféltebb titka. Lucia sikolyszerű staccatoval befejezte az éneklést, tágra nyitotta a szemét, a szoba közepére sétált és monoton hangon beszélni kezdett. „*Halott vagyok. Hideg belül. Hideg és távoli. Ködszerű. Nyugodt. Örömtelen. Nincs bennem tűz, akarát. Nincs bennem áldás. Nem érzek semmit. Nincsenek vágyaim. Nincs véleményem. Nem keresem senki társaságát. Én is meghaltam, amikor anyám, Nora Barnacle Joyce szándékos, kiszámított kegyetlenséggel meggyilkolta kutyámat, Bikit. Akibe néhány nappal azelőtt apám, James metempsychosis módszerével transzportáltam halhatatlan lelkemet. Testemből az álmokat. Szívemből a nevetést. Az életerőt. Biki kutám testében meghaltam. A trieszti utcán, amikor Bikit elgázolta az autó. Anyának nem lett volna szabad nyitva hagynia a bejárati ajtót. Még akkor sem, ha odaégett valami. Akkor nem szökhetett volna az utcára Biki. Nem gázolta volna el az autót. Amit szerintem anyám, Nora Barnacle Joyce rendelt éppen akkor, éppen oda. Halál reá. Halál reá. Ezerszer és még ezerszer: halál reá. Nora, eleget éltél már. Norának meg kell halnia.*”

A Blum-ház falai mintha mély lélegzetet vettek volna. A nappali szoba mennyezete lejjebb ereszkedett. A falak mentén, körben rongyokkal teli zsákok és nagyméretű kartondobozok sorakoztak. A dobozokból kócos fejek bukkantak elő, szájukat fehér, egészségügyi maszk takarta, némán hallgatták Lucia monológját.

„*Ha Bikit nem ütötte volna el az autó, még mindig élnek. Táncórákra járnék, csokoládét ennék, virágokat kapnék, mint mindenki más. Már csak feladatot hajtok végre. Mert Biki halála nem maradhat megtorlatlanul. Csak azért követtem családomat erre az utazásra, hogy egy alkalmas pillanatban megöljem anyát. Akár apám, James hulláján átgázolva, akár a testvérem segítségével, akár egyedül is. Meg kell ölnöm Norát, mielőtt ő is átadná lelkét valakinek. Vagy valaminek. És abban élne tovább. Ez a város alkalmasnak látszik az anyagyilkosságra. Itt ölöm meg anyát. Azt akarom, hogy Nora fekete lelke ezekben a reménytelen sikátorokban kóboroljon egy örökkévalóságon át.*”

A Blum-ház ablakait rázta a szél, a Főteret borító latyakból felkapott rongyokat tapasztott az ablaküvegekhez.

„*Halott vagyok, de nem hálás. Lelkem ott bolyong még mindig a trieszti utcán. És a Biki kutya lelke is vele van.*”

És ők mindig ott bolyonganak majd. Még akkor is, amikor nem lesz már az az utca, azok a házak, a kegyetlen város, Trieszt. Helyükön kietlen pusztaság izzik a gyilkos nap tüzeiben, a kiszáradt tenger egykori partjain. Bennem már csak az ítélet él.”

Lucia a plüsskutyából beletűzött kalaptűt rántott ki és tartott a gyertya lángjába.

„Mérgezett hegyű tű, anyámnak szánva, a lelkem helyén.”

Lucia kirántotta a lángból a tűt, és nagy ívű mozdulattal a kutyába szúrta, aztán, kutyáját ölelve bátyja mellé, a rongycsomóra roskadt. A monológot hallgató, kócos fejek visszahúzódtak a dobozokba. Joyce lányához botorkált. Letérdeltem Lucia mellé és végigtapogatta az arcát. „Lucia drágám, elég! Majd Zürichben megbeszéljük. Oké? Papa tudja a megoldást. Minden rendben lesz. Minden nagyon jó lesz. Majd kapsz egy másik kutyát. Anya mindent tud, és nem bánja, ha velem alszol ezután. Csak tedd vissza anya kalaptűjét anya kalapjába. Kérlek, hagyj most, hogy Bloom úrral megbeszéljem, amiért jöttünk. Aztán már utazunk is tovább Zürichbe, ahol nagyon sok a kutya. Ígérem neked. Olyanok, mint a Biki, szépek, nagyok. Én is szerettem a kutyádat, bár szétépte a kézirataimat, azonnal ugatni kezdett, ha elaludtam, és bizony, néha megharapott. Nemcsak engem harapott meg. A Fettucini ikrek is miatta kerültek kórházba. Giselle és Alfredo. Anya is szerette Bikit. Emlékszel, sírt, amikor Biki ott vinnyogott véreben az utcán. Amíg el nem hallgattam. Nem tudtuk, hogy a metempsychosissal kísérletezel. Nem kellett volna az asztalon hagynom a kéziratot. Lucia, te mindent félreértettél, amit a lélek transzmigrációjával kapcsolatban mondtam neked, vagy amit a kéziratomban olvashattál erről. Lucia, az emberi lelket nem lehet akarati úton átköltöztetni egy másik élőlénybe, vagy élettelen tárgyba. Metempsychosis nincs, az egész elméletet vakságom sugallta, csak spekuláció. A lélek velünk van, amíg a testiünk él. Nem fog belőlünk kiköltözni, sem kérésre, sem parancsra. Marad a helyén, működte a testet, amíg érdemes, aztán kikapcsol. Amit a kéziratomban olvastál, csak teória, fikció, kitalálás. A lelked még mindig benned van, a szíved mélyén, ott, ahol volt. Emlékszel, Anya segített eltemetni Bikit, éjjel a parkban, a ciprusfák alatt. Az igaz, hogy nem volt pénzünk síremlékre, de a regény, amin most dolgozom, átűtő siker lesz, tudom. A honoráriumából méltó síremléket állítunk Bikinek Triesztben. És veszünk neked egy másik kutyát. Folytathatom?”

Joyce feltápáskodott és botjára támaszkodva megállt Blum mellett. Középről beszélt az arcába. Blum fejét forgatva igyekezett elkerülni az író leheletét. „Nos, Mr. Bloom, báró Putzi Fliege, akit a triezsi Berlitz nyelviskolában próbáltam abszolúte sikertelenül angol nyelvre tanítani, nos ez a báró Fliege tanácsolta, hogy ha segítségre van szükségem, keressem meg önt, akit a kortárs művészetek nagylelkű támogatójaként írt le, remélem a valóságnak megfelelően. Nos, átkozottul szükségem van most segítségre, mert a politika megint kilátástalan helyzetbe hozott.”

Nora jelentősegteljesen felsóhajtott, és keresztbe tette a lábát. Joyce fel és alá kezdett járkálni a szobájában, botjával a rongyokkal teli zsákokat és a kartondobozokat csapkodta.

„Angol útlevelemmel utazunk, ezért a lehetetlen kis háborújuk miatt kiutasítottak bennünket Ausztriából. El kellett hagynunk Triesztet, de nem volt elég pénzünk a vonatjegyekre Svájcig, ahol zürichi barátaink menedéket ajánlottak számunkra a háború idejére. Igen hálás lennék, és megörökíteném önt készülő regényemben, ha volna szíves bennünket kisegíteni, mondjuk...”

Nora közbevágott. „Elnézést kérem, Mr. Bloom! Használhatnám a fürdőszobát?” Joyce felnyögött. „Nora! Please! Not again!” Felesége kihívó pillantást vetett rá, arcán gunyoros kifejezés jelent meg. „Sorry, James. Elnézést kérek, Mr. Bloom. Felfázhattam a vonaton. Vagy a kocsin, az esőben. Képtelen vagyok tovább uralkodni hólyagomon. Ez nálam krónikus probléma. Akkor jelentkezik, ha izgatott vagyok. Vagy, ha kifutok a szavakból, ha elfogynak az érveim. Amikor már csak érzek. Belül, nagyon. Amikor visszajöttem, majd elmondom, hogy mikor és hogyan vettem észre az első tüneteket. Mert először nem izzadással és altesti fájdalommal jelentkezett a betegség, hanem migrénszerű fejfájással, fülzúgással és szédüléssel. Az altesti panaszok csak jóval később kezdődtek.” „Please, Nora!”, nyögte az író, összegörnyedve a szégyenérzéstől. Blum nagyvilági gesztussal meghajolt, mint egy márkai a Napkirály udvarában. „De hisz ez természetes, Frau Joyce. Magam is szünet nélkül urinális problémákkal küszködöm. Mint ahogy feleségem, Molly is. És

Milly, a lányom, ugyancsak hasonló tünetekről panaszkodik.” Blum kettőt tapsolt. „Gertrude! Alice! Schnell! Kérem, mutassák meg Frau Joyce-nak a fürdőszobát. Ha Sam bent van, küldjék ki.” Gertrude Stein és Alice B. Toklas pongyolában, kezükben égő gyertyákkal, arcukon fehér egészségügyi maszkal előmászta közös dobozából és intettek Norának, hogy kövesse őket. Nora az ajtóból visszafordult. „James, kérem uralkodjék magán. Gyerekek, vigyázzatok a papára! James, ön nem lát, vegye már észre. Ne próbáljon egyedül sehová menni. És ne mondjon semmit az úrnak. Csak azt, amit megbeszélünk. Rögtön visszajövök Mr. Bloom, és folytathatjuk a beszélgetést. Szerintem minden a hólyagra összpontosul, és nem lehet elítélni valakit pusztán azért, mert nem tud, vagy nem akar uralkodni hólyagján.”

A Nora után induló Joyce beleütközött az asztalba, s ha Blum nem fogja meg idejében a karját, átesett volna rajta. „Nora, please! Kérem, ne kínozzon!”, mondta, inkább magának, mint a fürdőszoba felé induló feleségének, aztán lemondóan legyintett. Blum barátián átölelte a vállát. „Nyugodjon meg, Herr Joyce. A hölgyek gondolkodása más, mint a miénk. Emlékeztetik szelektív, és imádnak ellentmondani saját maguknak. Éppen ez bennük a varázslatos. Amitől a mi hajunk égnek áll, az nekik természetes. És ami nekünk természetes, attól ők idegenkednek. Tegyük hozzá, joggal. A férfinem szánalmas, amikor praktikus dolgokat kell megoldani. Ha valami, vagy valaki nem engedelmeskedik nekünk, leromboljuk, megöljük. Hol is hagytuk abba? Nos igen, a mi Putzink ajánlására érkeztek Szombathelyre. Milyen kedves fiú, Putzi Fliege! Az örök bohém – tanácsnok volt a Városházán. Eldorbévolta az Árvák Alapját Moldáviában. Valóságos művésze volt a közpénzek eltiúntetésének. Nála jobban senki sem kezelte az áfát. Most már látom, jól tette a polgármester, hogy hagyta Putzit futni. Neki köszönhetem az önök látogatását. Putzi életművész, érti az idők szavát. Igen nagyra tartja önt és kedves családját.”

Joyce arca megrándult. Látszott, hogy alig tudja visszatartani kitörni készülő dühét. Sétapálcájával az asztalra vágott, Blum ijedten hőkölt hátra. „Ez most nem érkezik. Ezt majd ön és Putzi rendezzék el maguk között. Engem nem érdekelnek a kortárs művészetek. A kortárs művészek még kevésbé. Semmi közöm a korhoz, és nincsenek társaim. Az a lényeg, hogy kiutasítottak bennünket Triesztből. Pénzünk nincs, Zürichbe kell jutnunk. Igen hálás lennék, és megörökíteném önt készülő regényemben, ha volna szíves...” Nora sikolya hallatszott a fürdőszoba irányából. Az asszony betántorgott. Ruháján, elől-hátul jókora nedves foltok. Gertrude Stein és Alice B. Toklas égő gyertyákkal követték. Nora alig jutott lélegezethez. „Valaki! Van! A fürdőszobában. Valaki! Vagy valami! Van! A fürdőszobában!” Blum

közben próbálta felhúzni a nadrágját. Arcán fehér, egészségügyi maszk. Blum a nyomában jött, szidalmazva a szemét eltakarni igyekvő drámaíró. Beckett bemászott egy kartondobozba és magára csukta a fedelet. Blum megállt a doboz előtt, és folytatta a szidalmazást.

„Mebánni búneinket, bocsánatot kérné tetteinkért nem elég, Samuel. Az önmagában csak gyávaság. Jóvá is kell tenniünk akcióink következményeit. Nem panaszkodhat, lesz miről gondolkodnia. A fürdőszoba nem az öné, nem is a miénk, hanem az enyém, Blum Lipóté, akinek a házában ön megbecsült vendég, uram. De nem több, mint vendég, ezt jegyezze meg. Ha ebben a házban használni akarja a fürdőszobát, akkor megkeresi Molly-t, vagy Milly-t, vagy engem és engedélyt kér. És ebben a házban ön nem halhat meg. A fürdőszobában sem. Mert ön halhatatlan, uram. Akár tetszik, akár nem, ezt soha se felejtse el!” Blum kopogott a kartondoboz oldalán. „Megértette? Jellezze!” Beckett kopogása hallatszott a dobozból. Blum gúnyosan meghajolt a doboz irányába. „Köszönöm. Kétnapi ellátmányát megvonom. A helyén marad. Nem haldoklik, nem sóvárog, nem környékezi meg a hölgyeket. Ír. És gondolkodik.”

Blum Nora felé fordult, karjait sajnálkozó mozdulattal szétártta. „Végtelenül sajnálom, Frau Joyce! Ez csak Beckett. Ő is Írországból jött. Azt mondja, mindenütt csak pusztulást lát. Már csak a színház él, és az is minek. Hisz már rég nincs közösség. Űgy. Üzenet. Végezni akar a színházzal, egyszer s mindenkorra. Ő akar az utolsó drámaíró lenni. Azt hiszi, hogy ő írja az utolsó színdarabot.” Nora fejét szelíden oldalra hajtva, alig hallhatóan suttogta: „Olyan szürke volt az arca! És szigorú!” Joyce pálcájával dühösen koppantott a padlón. „Nora, kérem, ne csináljon botrányt! Mielőtt bemenne egy fürdőszobába, maga kopog, és ha azt mondják: »Szabad«, maga bemeleg. Ha a fürdőszoba foglalt, valaki használja, akkor maga elnézést kér, becsukja az ajtót, és vár, amíg a helyiség fel nem szabadul. Ennyit talán meg tud jegyezni.” Nora dacosan válaszolt. „Kopogtam. Nem válaszoltak. Benyitottam. A padlón egy idősebb, meztelen férfi ült. Az arca szürke volt. Rámnézett. »A játszma vége«, mondta szigorúan. És becsukta a szemét.” Joyce a foga között szűrte a szavakat: „Amikor maga látja, hogy a helyiség foglalt, maga nem sikolt, Nora, hanem elnézést kér, becsukja maga mögött az ajtót és vár türelmesen. Ehelyett maga, Nora, mit csinált? Igen! Halljam!” „Sikítottam.” „És?” „Igen.” „Bevizelt. Ismét. Nora, nekem ebből a cirkusból elég. Bárhová megyünk, maga...” Nora felcsattant: „Nekem is elég.”

Blum kopogott Beckett dobozán: „Samuel a fürdőszobában szeretne meghalni. Az én fürdőszobámban. Ezért minden idejét ott tölti. Családjá, gyermekei nincsenek. Néha bezárkózik, és csak a kampóval tudjuk kihúzni. Szeretnének, ha munka után dobozában maradna. Más is szeretné használni a fürdőszobát, Sam.”

Blum észrevette az egyik doboz mellett lapuló Giorgio-t. Odament hozzá, lehajolt és gyertyájával rávilágított. „Ahogy látom az ifjú Giorgio már otthon érzi magát nálunk. Milyen kedves gyermek.” Giorgio felnyögött és Blum felé kapott, aztán embrionális pózba húzta össze magát. Joyce a fia irányába mutatott botjával. „A fiam egyáltalán nem kedves, és már rég nem gyermek, Mr. Bloom. Jobban teszi, ha nem közeledik hozzá. Ha megérinti, vagy megsérti egy mozdulattal, vagy hangsúlyával, magára támad.” Blum elnézően mosolygott. „A halhatatlannak gyermekei rendkívüli emberek, Herr Joyce. Viselkedésük néha különösnek látszik, de meg kell értenünk, és el kell fogadnunk őket olyannak, amilyenek. Az élet üres lenne nélküliük.” Nora szípiogása hallatszott, mintha Lucia dúdolása kíséretének szánta volna a ritmikus hangokat. Joyce fenyegetően felemelte a pálcáját: „Giorgio issza a szemcseppjeimet, Mr. Bloom. Giorgio sunyi és alattomos. A glaucomámat ópiumtinktúrával gyógyítom. És Giorgio nagyon kedveli az ópiumot. Igaz, Giorgio?” Nora férje és fia közé lépett. „James! Kérem hagyja a gyereket.” „Miféle gyereket? Én nem látok itt gyereket, csak egy gyerekrühába öltöztetett aggastyánt. Ez a lény, ez a mi fiunk többet tud és többet élt, mint maga, kedvesem valaha is fog. Ez nem gyermek, hanem úrból jött szörnyeteg. Ez már nem fog megváltozni. Ennek már nem lesz karrierje. Ennek nem lesz családja, gyermekei. Ez már csak a következő adagra vár. Az ópium nem játék, Nora. Én tudom, hogy nem az.” „Akkor miért engedi, hogy a maga ópiumát lopja?” „Most ne kezdjünk el másról beszélni, Nora.”

Az embereket összekötő kusza szálak

legyintett, és elnevette magát. „Ó, ez csak Sam! Nem könnyű együtt élni a halhatatlanokkal. Bocsásson meg, Herr Joyce. Rögtön itt vagyok.”

Blum elsietett a fürdőszoba irányába. Joyce a falnak támaszkodott, vállá megrándult, pálcájával a padlót kaparta kétségbeesetten. Gertrude Stein és Alice B. Toklas visszamászta dobozokba, és elfújták gyertyáikat. Giorgio villámgyorsan elkezdte átkutatni a szobát. Benézett a dobozokba, benyúlt a szanaszét magasodó rongykupacok alá. Lucia halkán énekelni kezdett. Nora idegesen fel és alá járkált, időnként megvizsgálta a ruháján lévő vizes foltokat. Blum hangja a fürdőszobából hallatszott. „Samuel! Mit csinál ön itt?! Már megint? Szégyellje magát, és öltözzön fel. A nadrágot is! Hányszor mondtam még? Hinaus!” Samuel Beckett somfordált be a nappaliba, menet

A zsarnok szerencséje

A királyné rutinos mozdulattal nyúl a tükör után. Belepillant. Elégedett képmásával. Bár arcán a bibircset s a kiütésnyomokat nem tüntette el maradéktalanul a smink. A tükörben jól látható a díszlet feje fölött. Az ijesztő Krisztus. Megborzong. Nem először; egyik próbán megtörtént már vele. A keresztre feszített orrának, arcának részei inkább csak üregek, mintha lepra tette volna, nem a díszlettervező keze.

Idegeire mennek már ezek a békétlenek. Ma gálaest; de ő tudja, mi ment végbe itt, nap mint nap, a színpalak mögött. A részeg strázsák, az ocsmány csipkelődések. Mint istállóban folyó tivornya. Olykor egy rekedt kiáltás (az ügyelőé), s fojtottan megy tovább ugyanaz, mint besúgóhangú papucsosozogás holmi bordélyházban. A palotatér sarokkockáira csepegtetett hígtojás nyomokat úgy veszi szemügyre, akár egy pedáns háziasszony.

Csепpet sem kellemes itt a gyilkosára várni. Addig még egy kis enyelgés, álnok meny ámitás, hogy aztán a lomha járású, juhászkutyá szuszogású hős (mégiscsak ő itt a vendégbonviván!) markolatig döfje belé – mint mások csókját a férfiszexuális – a kést. Ide valahova elomló keble alá.

Megfájdult a feje; „mintha pisztoly sült volna el benne” – mily anakronisztikus kiszólás lenne ez a véres korból. A mai mintha különb volna?! A színész legyen fegyvelmezett, így tanulta. Most több türelmet kell mutatnia a partnerével szemben. Hol dézsába, hol koporsóba kell belebújni – amint a kurzív betűs utasítás szól... Vesd le, leányom, ázott gúnyadat! Úgyse lát senki, ha megindulsz a történelem sötét folyosóján negligzében. A külvilágot elfüggönyözi a zivatar meg az elsötétítést kísérő zene.

Mindjárt történni fog valami. Valami rémes, valami eget verő. Mindig így volt: vértolulás ellen a nemzet időnként megpió-cáztatja magát. Addig? Egyesek elkábulnak a csetepatében, mint... (ezt mintha egy szexuális ismereteket pótló olvasmányból idézné) mint egy éjjeliedény a tivornya éjszakáján... Egyelőre csak a strázsá csámcsogása; aztán ütés, rajtaütés, párt-ütés. Neki mindenekelőtt a méltóságát kell őriznie. Nyelje a könnyeit más, a gyenge; s fröcskölje rágalmait, obszcén tréfáit udvaronc füleknek a gonosz intrikus, a cselszövő.

A legborzasztóbb ez a pár pillanatnyi látszatnyugalom. A kopott mennyezetű öltözőkben ilyenkor kotyvasztja az unalom, mint lisztféher borostájú szakácmester, a leleményes bonyodalmakat a színpadi homálynál, halálnál tartósabb valamire (pletykára?) éhes közönség számára. Az a női köntösök közt mohón túrkáló férfivagy! – a gyertyával együtt a huzat szerencsére kifújta vörös latortekintetét.

Hallható még valami, kollégák?... S. petyhüdt bohócképéről a dühös hiúság törölte le a színlelt méltóságpózt. Botrányra számíthatunk külföldön, Grazban, Linzben, bárhol – hangzik a fenyegetés –, hogyha a művészi tanács nem neki ítéli oda a legösibb hősibb főszerepet!

„Magamban beszélek?” A királyné felijed – ez már magában is meg gondolatlanság. Az ő szerepére nem vonatkozik a hajlás a téboly felé. „Csak szűnyogok... csak szőnyeget nekik” Ez így jó lesz, ez a sejtelmes indítás. Mit számít, mire gondol szerző, vagy a néző.

Egy egy kiszólás – nem a darabból, írás közben inkább – ismerősen cseng. A visszatérő helyzetekről gondoskodik az idő. Zaklatott este (amelyiken ezt írom); ki tudná megmondani: nem torpannak-e meg a pártütők? A merénylők. (És maga az olvasó!)

Valaki – a színpadon, utcán, tévében? – torkaszakadtából kiabál. Lehet, hogy segítségért. A királynének – hallja? nem hallja? – semmiképp sem tanácsos kilépni szerepéből. Minden fordulaton ezt fontolgatja. Kettős sorsveszély. Magánéleti jelenése négy fal közé rejtve is nyitott; a darabbeli sajnos determinált.

A kis torzsalkodások, anekdoták is belejátszanak olykor a cselekménybe. Különösen, ha ilyen idők járnak.

A szerzői és rendezői utasítások rácsai mögé zárt művész felkapja fejét. Milyen idők? Pusztán terminológia kérdése volna a kor?!

„Legszentebb eszménk a nemzeti egység.”

„Lázít a demokrácia mánia.”**

A sok „szép és épületes proklamáció” hallatára könnyen kitör a tömegőrület, egyeseken a hipertónia. De a színész most nem kezeket feltartó családost eltartó. Nem polgár.

A királyné önuralomra inti magát. Jöhet vízözön, akármely rontás, neki (a kosztümök ürügyén) felizzó feszültséget kell szolgáltatnia, fokozódjék odáig akár, hogy királyi széke kárpítlánját zsinórral fojtának beléje lelkét. Feszültség nélkül, mint egy cérnaszál vagy inkább bugyi gumi ha elszakad – olyan az egész. Az előírt mozdulat nyomban nevetségessé válik, képtelenségnek tetszik gyalázat s vérbosszú, mihelyt eltűnik a drámai feszültség tere, és hirtelen felhúzzák kötélén a díszletet.

A királyné elsápad. A replikára nem jött válasz (vagy ő keverte össze a szavakat?); elejti legyezőjét. Mintha nemcsak a csuklóját, de torkát is vasmarok szorítaná. Pedig ez nem othelloi jelenet, hogy: ne bízz és ne féltés... vigyázz! ...az erkölcs arrafelé: csináld, csak meg ne tudják.*** Nem, az ő tudatlanságát nem ragadhatja innen el, képezhet magasba, fölfúj, légnemű gyanakvás. Benne most más idők vihara dül. Olyan varázslat alatt áll, akár a fölserkent porhüvely, midőn a lélektől elhagyott test maga kél ki sírjából, s nem ismer más természetes vonalmat, csupán az emlékek táplálta gyűlöletet. Kit érdekel e pillanatban a színén, hogy milyen kint az idő hevülete – a kanyargós síkatorokban, a holdfényben jámbor komondorként virrasztó ódon házak között; egyikben valahol az unokahúgocskája súlyos copfjával talán épp most veri le a kompótos csészét, és köröskörül minden ragad s ragyog... Egyáltalán milyen nap van ma? „Reggel lejár a terminus, el ne felejtsem kifizetni a vilanyszámlát.”

Nehezen tudja legyőzni émelygését. Öregedő lelkén kotelva ül a mélakór. Egy ismeretlen férfi tiszta szemébe nézni, s egy nyelv meleg, lágy érintését tűrni ajkán – most ez is undorral tölténé el. Úgy tűnik neki, hogy meztőláb fut végig a deszkákon, kibontott hajjal. És fehér kreppszem ruhácska van rajta. „Csak az emlékeket bele ne keverjem a begyakorolt indulatkitörésbe.” Mintha túl korán kiterveltek volna valamit ellene; mintha már régen – a darab legelején, vagy még azelőtt, ifjúkorában – merénylet áldozata lett volna, mielőtt még a felszisszenő közönség megismerhette volna. Fején vadcsalán koszorú. Sehoh korona.

Torz férfiarccal tokolódik elébe. Egy durva lökés – a melle attól rázkódik még mindig? Hevesen szuszog a fűzőben; szinte hallatszik a testén megpattanó rugók zaja. „Nem vagyok elég jó robot...” Kétségbeesetten botladozva hallani véli a deszkákon szétszóródó csavarok és szögek fémes, idegen pörgését. S a kihunyó fényrengést pupilláján.

A királyné összeesett. Az ájult zsarnokon ezen a kínos estén nem vehetett elégtételt senki. A bosszúra éhes merénylők elképedve álltak körül. Tán még a szerző is zavarba jött.

Hisztériák ideje

(beszély a viktoriánus korból)

Kinyitja a zárat. Az ajtó előtt ismeretlen valaki. Belenéz a szemébe, a világos szívrághártya mögé, és mintha szirt fokán állna, és képtelen volna szabadulni a mélység vonzásától.

Hálóköntösben szaladt ki a téli levegőre. Körös-körül minden nedves, csillogó és szinte derűsen habzó, holott árad a pinceiszap. Kócos feje akár ha víz alá bukkolt volna hirtelen, hogy Mary Ann azon nyomban sellővé változzék. A lenyelt szegvény hajtja, ösztökéli – nem holmi aggály –, nehogy őt is óvatos, konzervatív némberek lássa bárki. Ez is elárulja, hogy megszökni lenne kedve. Víz alá fagyva úszkáló fűzfaágak, az égerfa törzse még jeges; de, érzi, a közelben karattyol már valahol az „úriasszonyok kara”. Létezik valami, ezt tudta ő is – neveltetés, hajlam –, ami megóvjá a lelket, s jobb híján elzár a gyalázattól... Ám a gyalázkodástól ki és mi óv meg? Észre sem veszed, s már süllyedsz.

Természetfeletti képességgel kéne rendelkezned, hogy megúszhasd.

„Ideje szakítani, nem gondolod?” „Hogy ne találkozzunk többet? Ugyan miért?” „Te is tudod, hogy tilosban járunk.”

Mikor még itt tartottak az ő George-ával. A férfit jobban megviselte a válságtudat. Kétségbeesetten kapaszkodott az ő erőtlén, csontos kezébe.

Az idő kinek kedvez? A metafizikáról jóformán semmit sem tudok, ámde gyöngédség híján a Nap sugara is hidegebb, ha nem gyúl ki többé férfi szíve közelemben. Halvány fényvibrációk, a Temze befagyott víztükre. A parkőr vastagtalpú csizmájának tapicskolása a havas, sáros latyakban. Az erkölcsör nem ilyen látványosan közeledik hozzád. Néha mintha csak páráként lebegne a whiskeyvel megöntözött teácsésze fölött; vagy a kutyákat hergelve megkocogtatja az ablakot, mint a szárnyaságér, s mielőtt tovarebbene, pusztító kataklizma-képet jósol a civilizációnak.

Két kortyintás között arcizmod meg se rezzen; vedlett hónapokra azonban vedlett évek rakodnak, nem oltalmaz már szépség, se okosság, és azon veszed észre magad, hogy az óvatosság kezelésében lesed tulajdon lélegzeteledet. Egész tested remeg.

Ki teszi büntársunkká a hátralévő időt?

A régi ruhák rongyain csak okádék a selyembrokát. Káprázó, nedves, nagy szemektől meddig óvat a mámor? Fanyar, álmos napokkal köszönt ránk a rejtőzködő lélek lápvilága. A szombékos erek merre futnak? Hol ér véget a zavaros, hínárhálás álom?

Téli mesék, és a gyermekkorból visszauzenő, kicsi, gúnyos vállrandítások. Fülledten, gyötrőn, de már érzékszerveid is kibeszélnék találkozásukat a sivár Rémmel. Ideje nyugovóra térni. Vagy ideje megbolondulni.

Éberén kereste a kiutat a fullasztó bizonytalanságból. („Magunkon kívül mindig még egy embert hitegetünk.”) Így szólt a jelenés: a szavak ósdi szörnyei, a szív szorongatottsága elől legtisztább utat a stílus kínál. Azt kellett megtalálnia egy fél bögre tej és az ujján lágyan végigcsorgó mézcseppek nyalogatása közben. Keskeny, ingatag, karfával sem védett pallón készült átjutni. A kifürkészhetetlen homály láttán váratlan görcs fogta el. Mint nő, már jócskán benne volt a korban; mégsem a vértódulásos ösztönnel sodródott (mikor a menstruációs szakaszok megszüntével a vérzés kimarad, s a dolgok rendjének megbomlása folytán a kiszolgáltatott nőességgel történik valami), nem is a géncsuzamlások vizenyős, gáttalan tenyészete felé tartott, ahol tán még a vízisíklők sem tudják tartósan befészkelni maguk.

Nem fürkészett meteorit után, nem képzelt hőst maga elé. Beérte egy nő emberrel, akinek még nem rogyadozott a térde és George Lewes-nak hívták.

Az ösvény csíkja csak itt-ott üt át a fölázni látszó, havas mezőn. Hát még az út vége! Ki láthatja innen, könnyei (vagy csak az esőcseppek rácsai) mögül, azt az összeölelkező boldog párt?

Az égő fahasábok lángnyelvei melengetik csontjait. A hivataln vendég elhanyaglik a fotelban, a nyalákság, a habos sütemények sem pótolhatják az őszinte párbeszédet, ha olyan fárasztó valaki, akár egy szerepét tanuló diplomata.

Te nedvekben fürdetett hajdon, ki szánkózás, kocsikázás után a szüleidet teát ittál, s a téli esték olvasásszenvedélyével lassan gyűlt sejtjeidben az erő.

Ha érzékszerveid csődöt mondanának, a halott fa, virág, fű nem véd meg; csak mint gyökérben mocoog benned a komor évszakon való áttűnés esélye.

Ködbe vesző horoszkópod óvatosságra int. A kilátások?... Sivár, prémbé bugyolált, fonnyadozó orcák panoptikum-leheletében aszalódsz újfent magad is. („A reggel halott vakondra leltem.”) A tuskés rekettén egész évben ráakadhatsz egy-egy virágra, de a korhadt fűzfátöng odvából, surrogva, a maradék melegnek még a hangulata is kiszállt.

Mintha ingoványon lépnél otthon a szőnyegen is, iszamós álmaid zöld mohatózeg-szelcsendjében sejtethető még a hajdani lágyságból (lányaságból) valami, a pupilla, ha lekoppant. Kielégítetlen vagy, valld be, mint nyilvános szereplésre áhító kardnyelő. De csak ez az isten háta mögötti fészek; csak a vedlett állatbőr hullatja szőrét lábadd elé.

A csont vacca reszket belül, hisz Isten parancsa, vagy csak nagylelkűsége, hogy szerelmi búvóhely lehet még ma is... Csak foghassa szerelmese kócos (vagy „bánom is én: félig-tar”) fejét kristályt rejtő ölében. Habár lehet, csak zátonyra fut rajta Lewes nagy, gondterhelt koponyája, amióta közszemlére állította őket az (ál)erkölcs a homlokuk ráncát elsimító öröm miatt.

Kietlen földhányás kint a latyakos udvar, a borostás lejtő, a sötét szellemi zúzalékká cséplte, náthás Szigetország.

A testből kipréselt óhajok a tükör előtt ülve; ziláltságot kelte, illanó parfüm s kenőcsök illata. A falakon is áttűtő barbár idő falánk árnyéka. Tudsz-e még védekezni a láthatatlan erőszak ellen? A patkányfogóval nehéz társalogni, amikor egyedül vagy. Mi ez a zaj? – belülről. Vagy csak hörgés, az emlékek szemrehányó hánykolódása. A keserű kis pirulák nem segítenek. Az ópium még megteszi... ha nincs gyerek!

Nimfahajad leengedve az ólomszínű folyó felett. Majd nyákos, kátrányszagú csatornába pillantsz: El innen, te kényes gyomru!... És vární kell a löncsré.

Ó, ölekezésre, öklendezésre egyformán beprogramozott emberi gépezet! Meguntad lesni gögös szeretők fukar adományát. Önhittségedet lehervasztja a ráncos emlékek hiábavaló heve. A tudathasadás olyan, mint a halottak csókja.

Árbocfa vagy, törött – mert soha nem tudtál hajlékony lenni – a meg-megújuló, durva szélben. Jön egy hullámverés, s a vicssörgő kövekre számkivet. A győtrelem partján a bölcsesség kezdete, ha féled az árnyékok gyanánt mögötted lépdelő Urat. Tetőgerenda rázkódik, kereszties lovagok hiedelemvilágába menekült rég a csalogány, s jóllehet nem dőlnek össze a kápolnafalak, ám midőn már a sáska is teher neked, csak a kereszties pók tudja, hogy kiszámított hálója romokat, potrohroncsot is biztosan megtartó csapda.

Ígéret, vagy lemondás napja? (Dagály-apály.) Jó volna tükrekből büszkeségtől dagadozó mellére hajolni... Klasszikus (viktoriánus) unalom? Egy fenét. Az öntelten hivalkodó asztaltársaság nyájas képe mögött fojtott szexuális intrikák.

A látás vágya olykor mégis elragad befogni a kies halmokat. Nem óhajtottam magányos nő lenni soha, de ki vitt volna csúnyán, szegényen, kopottna a csúcsra fel?...

George Eliot – remek fedőnév!... Hullámszik a rokonszenv, az irigység mérgező mákonya a műveltség képzetét gyeplőként szorongató körökben. Ez a népies humort fitogtató íz, ez a pátosznak nyíltan hadat üzenő közvetlenség kit takar? („A pátosznak jobban illett hozzád”, valotta be töredelmes szerelmemmel az igazi George. Tőle, Lewestől van a kitalált írónő álnév eleje – ilyen »keresztnapokon« Mary Ann Evans torkán is jobban csúszik a whisky.)

Londonon is könnyű kifogni, korántsem lesz ebből irodalmi skandalum; még akkorácska sem, mint amikor maga Mary Ann-nek kellett lenyelnie női sértettségét, amiatt, hogy Herbert Spencer (mekkora név volt akkor a kezdő tollforgató „kékharisnya” feje fölött!) szabadkozás helyett inkább meglógott a zsurnaliszta nő elől, semmint hírnevét kockáztatva nyíltan mutatkozni merjen vele. Spencer, a nagy filozófus mint a pici orr és a keskeny szájj kedvelője, máskülönben nem is tagadta, hogy ő már egyszer visszautasította egy fiatal hölgy közeledését az illető fejének szokatlan (bizarr?) alakja, aránytalansága miatt; később értekezést is írt – ebbe már a Mary Ann-nel kötött ismeretség is közrejátszott – a kiugró, otromba női orrról.

Elvakult szemek. Az „erkölcsükben” sértett, a sárga ködgomolyba az orrukát is belefú(r)vó polgárok a szent vagy a látnok enyhítő könnyeit is kinevetik.

„Kenyér, tinta, egérintő... és a legfrissebb Vergilius-kiadás” – utasította Mary Ann a nála egy fejjel alacsonyabb szeretőjét, aki nejeckéjét és gyermekeit faképnél hagyva az írónőhöz költözött, örök hűséget fogadva neki. Lewes kövér praclijában fogta boldogan dús pofaszakállát – ez a szórakozott, már-már cirógató mozdulat elárulta függőségét –, s közben addig hátrált, míg lábfejével bele nem sülydett egy hóval fedett virággyásba.

Mary Annt, egyedül maradvá, malomzakatolást, gyárzúgást s dudaszót hisztériázva elnémító, lidércnyomásos víziók kerítették hatalmukba. Most már hinni kezdte, hogy az ő sóvár öle is van olyan fennkölt, mint megannyi úrnő-köntös katlanja, amiben – ki ne tudná? – titokban sok trágárság fogan. Elég egy tiltott csók a rózsalugasban; így is, úgy is (némán is) lebuksz... Vajon ki fogja őt megérteni?

Pláne, ha a síron túlról is visszasüt a láng. A gyarló ember fabrikálta törvényeken nevelkedett büntudat szerint: a bujaság férge még a süket halálnak is képes átfúrni a dobhártyáját.

* Katona József: *Bánk bán*

** Peter Weiss: *Mockinpótt úr kínjai és meggyógyítására*

*** Shakespeare: *Othello*

Ez a nap

*egy szelet remény,
pohárnyi öröm a házhoz*

Ez lenne az a nap,
melynek hajnalán hitetlen imázva
hódarásan félsz a haláltól?
Ez, amikor még lázadni mersz,
mert Isten sem akart hírt adni magáról?

Ez lenne az a nap,
amikor imával kelsz
és káromkodva fekszel?
Ez, mikor borra talán még jutna,
de nem tudsz mihez kezdeni a testtel?

Ez lenne az a nap,
mikor csöpp madaraidat etetvén,
olyan hasznosnak érzed magad?
Ez, amikor egekkel vitázol,
mert csillag is, vihar is tétlen marad?

Ez lenne az a nap,
amikor az Apokalipszis
szűkebb glóbuszodon lóversenyt rendez?
Ez, mikor a tárgyak is egymást falják,
és elhiszed, hogy egyensúly többé nem lesz?

Ez, amikor nem sudár gyermekeidért,
de már unokáidért fohászkodsz?
Ez-e, amikor az életet naptest
délelőtkor tagadó választ vesz magához?

Ez lenne az a nap,
melynek kínjában anyád sírja is elátkoz?
Ez-e az a nap, mely fölemelne hitben,
hogyan jöhet holnap egy szelet remény,
pohárnyi öröm a házhoz, hazához?

Ez a nap történik
Áronka fehér tenyerén.
Ez a nap, ez,
és vele mi,
te meg én.

CZEGŐ ZOLTÁN

Azt az időt

Kicsi Áronka unokámnak, egy életre.

Jó útra letem hét esztendeje, s jó, hogy tudom.
Várat kerülok, átszekerezek ártatlan falukon.
Leszek egy darabig még utolsó garabonciás,
nótás a bor mellett, udvarlékony, sohasem piás.
Hencidától Bonchidáig kacagó prédikátor,
ki meg sosem riad hatalom s a maga árnyékától.
Begyűjtöm naponta a magam békéjét s dühét.
Társas lényként ápolom, hogy ápoljon az egyedüllét.

Adagolom gondosan maradék nappalom, éjjelem.
Nő rendületlenül bizonyosságom, akár a kételyem.
Jó úton, az ám, lépegetünk: –Tipi-topi.
Befelé sírom csak, hogy nagygyá nő a kicsi boci.
Ez a kis ember átrendezte lelkem domborzatát.
Véle tudom, elinal előlünk gúzs, sunyi plakát.

Nem fogyasztok többé koleszterinben dús étkeket.
Írásaimban is gondosan helyén lesz minden ékezet.
Már nem leszek többé kapkodó, habzsoló fuzsitus.
Ha ma nem, hát holnapig várhat a coitus.
Mert én imázom, tornázom minden áldott este, reggel.
És ha tolnak gondjaink fölöttünk nagy sereggel,
hát akkor nem alszom, vagy a hajnalnál is korábban kelek.
Figyelem, firtatom, mi mindent forralnak az istenek.
Csak összevonom varjú szárnyú szemöldököm,
e baljós világban csak így gyönyörködöm.

Már csak a javát a borból! És semmit hirtelen mozdulatokból!
A szívnek is csicsija! Baj, ha fölösen tombol.
Nem teszem sem a magam, sem enyéim ügyeit kockára,
mert a halálunk a majdan. Az élet, ami most drága.

Nemzettem. Se ezt, se nemzetem nem szánom.
Így élek hét éve. És meg kell érnem minden áron,
hogyan egyszer majd fölkiált unokám, szívem Áron:
– Zoli tata! Jó magyarnak lenni Magyarországon!

Sírató ének

*Friss hantok,
fájdalom-Himaláják*

Nem mondom, hogy tökéletes,
de a jó oldalon foszlik egy idő óta a szövet
úgy, hogy már az Árpád-házi királyi családok
sírba ármánykodott sorsa jut emitt eszembe.

Lehullanak ákombákomok, rózsák, tulipánok.
Temetőink frissen hepehupások,
fagyöngy-kalárisosok könnyeinktől az ösvények mögöttünk,
bandukolunk eléfelé,
nem az utat, magunkat bámuljuk bévülről,
mert az út szélén friss hantok meredeznek.
Fájdalom-Himaláják.

Valami különös történik most velünk,
állatok riadnak így napfogyatkozás sejtelmes óráin.
A riadalom megfoghatatlan, megérthetetlen,
míg elszántan száll az Ige emberi magasban közöttünk.

A Valami megközelíthetetlen valóság,
akár a Tejút menti körtefa gyümölcse.

Tarolja jó oldalunkon nemzeti
oszlopainkat a halál.
Íme, ismét mi vagyunk
a szervezett halál kiválasztottjai.
Megül köröttünk s bennünk a gyász,
pimpós szánkban az ima,
melyet szapora koporsók mellett kell gyakorolnunk
félve, makogva.

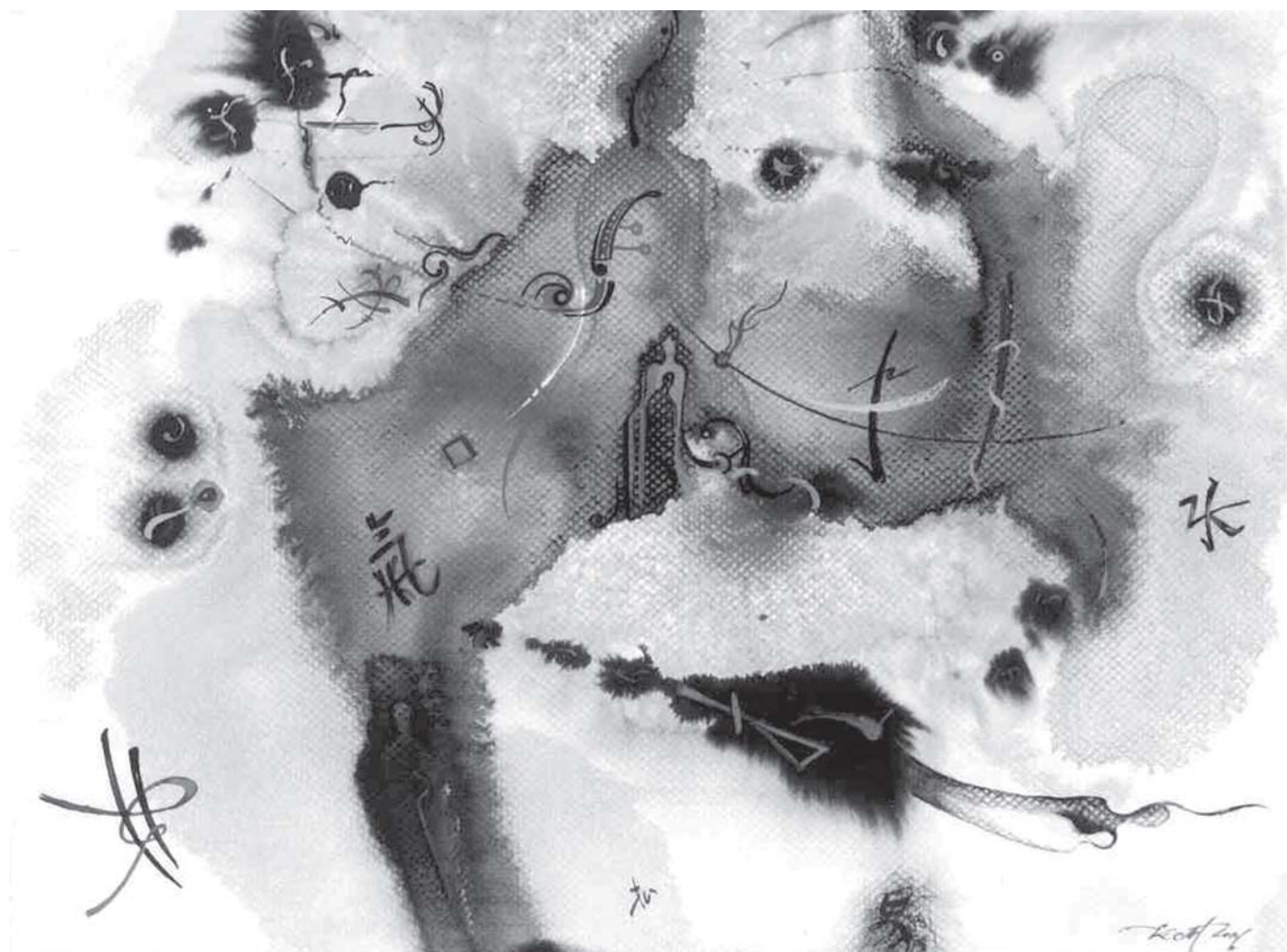
Befed a gyászmise,
háborús varjak raja az eget.
Egy kéreg alatti lápon tomboló pártgyűlésen
a Sátán bennünket emleget.

Kiválasztottak...

Hull a java kévébe, kalangyába,
vinnyogunk, gyermekek jégverés alatt.
Szívregés csitítja el a lélegző üzemet,
gúzsba kucorítja a testet a szorongás,
aztán úgy is marad.
Megigézett égi szárnysegédek elhurcolnak
a feledhetetlenbe, fellegsimogatónak.
Fehér izzású gereblyékkal begyűjtik valahová
jobbik oldalunkról vetéset, pacsirtás embereinket.

A Törvény int és nem méricskél.
Rendelkezik és nem sorrendez.

Sűrű bozótosunkban, akik
sűrögve, surrogva hagytak el bennünket,
közülünk valók valának még a tegnapi is.
Helyükbe nem léphet senki,
csak testük és lelkük igazságának halmai mellé.

Létezésünk jelei

A méhesben

Weiner Sennyey Tibor
rovata

Első rész

[Melyben eljutunk a titkos méhesig, amely a város szívében áll, és felmerül az alapkérdés: mi az esszé?]

Mindenki a saját poklának vagy mennyének építője, mintha valamennyiünk már rég meghalt volna, s az ördögi lelkek a démonihoz, s az angyali lelkek az istenihez vonzódnának. Mert meglehet, az az isten, aki a fátyol mögött feldereng, maga a kegyelem. Swedenborgnak ezen gondolatai gyötörtek már egy teljes éve, s közben merült fel, hogy erről, mennyről és pokláról, s a köztes létről, avagy tehát magáról az életről, s minden apró vagy nagyobb kacatjáról beszélgetnem kéne olyanokkal, akik nálam sokkal jobban értenek dolgokat, akik jobban ismerik a kacatokat, s akik nem-én vagyok. A vágyam a legtöbb volt tehát: meg akartam ismerni a másikat, aki nem én. A másikban azt, ami nem én. Arra gondoltam, hogy erre az én-dialógusra, amely a nem-én részét fedezi fel, amely a másikban a nem ugyanazt hívja elő, az ismeretlent, az izgalmast, azt, amitől ő több, s megismerve én is több lehetek, egyetlen műfaj keretein belül lehetne feltárni. Ez a műfaj az esszé.

De mi az esszé? Vagy még fontosabb kérdés, hogy mi nem? Az esszéről, mint általában véve az irodalomról, tudásom igen csekély. Ismereteim szűkösek, nyomasztóan rossz diák voltam mindig is, mert olvasni ugyan egyfolytában olvastam, de ezt a töredékes ismerethalmazt nem tudtam olyanná formálni, mint a napfény a hideglelős számára, vagy a csepp víz a szomjazó ajkán.

Elmentem tehát hozzá, akiről tudtam, hogy tudomást sem vesz az ismeretek és információk fantasztikus koráról, aki annyira közel lakik hozzám, hogy már szinte nálam él.

Habár kis, déli városkában áll a háza, mégis, amint belépsz hozzá, megcsap egy illat, vagy egy szín, melyről a Dunántúl jut eszedbe. Női kéz fektethetett így indiai szőtest a kanapéra, mintha a sosemvolt utazásnak állított volna emléket. A lakás körbejárható, a nagyszobában a szekszárdi rajzoló firkái ismeretlen szerző szonettjei mellett, s a kishabán, ahová a szétjárható, szárnyas ajtón át léphetünk be, miáltal kisebb moziteremmel növeljük az egész lakást, a földön nagyméretű matrac, szövetekkel lepve, felette fekete nap, midőn a körkörös világfa szimbólumába ágyazódik. A konyha és a fürdő a nappaliból nyílik, amely a kis hátsó udvarra, háztetőkre, feketerígó-fészekre, s két ecetfára nyíló ablakain folyamatosan dől be a fény, az íróasztalra, a szerteszórt könyvekre és jegyzetekre, és rá. Mindez a szintes ház első és egyetlen emeletén.

Alig egy hónapja már levélben tájékoztattam kérdésem felől, de arra, hogy egy helyen legyünk és egy időben, mindig várni kell. Teljes apparátussal, könyveimmel és jegyzeteimmel, ismereteim kétséges sokaságával ültem le kanapéjára, s nem bírtam megszólalni. Nem tudtam megkérdezni tőle azt, amit tudni akartam: hogy mi az esszé? Értekező próza? Kísérlet?

Hiszen nem szerepel a líra, a dráma, az epika hagyományos hármas műfajában, mégis afféle negyediknek tekintik. Kísérlet talán azért, mert a szó a francia *essai* szóból ered, Montaigne nevezte így könyvét, amely magyarul *próbát, próbálkozást* jelent, meglehet, nem tekinthetünk el a latin szótól, melyben gyökeredzik, s ez az *exagium*, amely pedig *megmérést, mérlegelést* takar. Nem kérdezhettem tehát mindezt meg, mert talán levelemből már kikövetkeztette, hogy mit szeretnék, mindenesetre megindult kettőnk között ez a különös dialógus, melyben ő néha idézett kedves írójától, de mindvégig úgy tűnt, hogy valami egészen másról beszél, s végzetesen elbeszélünk egymás mellett. Nem vállalkozok többre, mint leírom, amit ő mondott, s amit én. Kétségekkel teli, hogy valaha is megérthetem és elmondhatom, hogy mi lehet az esszé.

Második rész

[Melyben a méheslakó először beszél hozzánk, ámde – nagy sajnálatunkra – igen enigmatikusan teszi ezt.]

Harangoznak. A ferencesek temploma közel... azt hallani ide. Egy hónapja, hogy írtál, s a tavasz is egy hónapja indult meg, szép lassan, dacára a globális felmelegedésnek, pedig a tél elpusztult, dögölt volt, mint soha. Eleinte csak pár kába méhre lettem figyelmes, ahogy az ablakhoz kocogtatják fejük, ahogy duruzsolnak egy grammatika fölötti nyelven. Eszembe jutott az az író, aki felismerte a méhest. Úgy mondom, ahogy ő írta: *ebéd után a méhesbe mentünk, a sugárzó udvar kavicsán, lassan, szótlanul és eltelve. Ott ültünk a méhek zsongásába burkoltan hosszas hallgatásban.* Mindez egyetlen

A méheslakó

Az esszé keresése hét részben

méhről jutott eszembe, s ahogy felmelegedtek és hosszabbodtak a szép nappalok, s rövidültek a rideg éjek, egyre több méh lengte körbe a nappalit. Megjelentek már a konyhában és a hálóban is. Megéreztem, hogy újra otthon vagyok, mert ez itt *Berzsenyi és Kisfaludy Sándor népe és földje. Elpusztíthatod, de az aranykorból sohasem fogod tudni felébreszteni. Ez a méhes földje.* Valahogy igaznak éreztem ezt az egész hazára, a teljes népességre.

Hamvas Béla hibázik, meglehet nem a legpontosabb, de Rajnai Lászlónak igaza lehet, amikor azt írja: megteheti. Filozófus, de túl jó író filozófusnak. Ez bosszantja legjobban irigeit és ellenségeit. A méhesre vonatkozó sorai erre mutattak nekem.

Ahogy már a teraszon és a nagyszobában is megjelentek a méhek, minél jobban tártam ki a lakás ablakait, annál nagyobb volt a gyanú, amint hosszan tildögéltem a nappalimban, a gyöttrő gyanú tehát, hogy várakozok. Igen, most már csak várok, nem igyekszem, nem sietek sehová és semmiért. Nem valamire, vagy valakire várok. Ahogy ő is írta, *a méhes számomra a várakozás helye. A dicsőség előcsarnoka. A siker és a sors és a démonok nem vonzanak többé.*

Harmadik rész

[Amelyben tényleg szó esik komoly emberekről, akik, úgy látszik, tudják, mi az esszé.]

Remek. Eddig egyetlen árva szót sem értek. Az esszéről kéne beszélünk tehát... na de engedd meg, hogy hadd idézzek olyan szerzőktől, akiknek írásaik pontosak, akik

meggyőztek arról, hogy ők aztán tudják, hogy mi az esszé. Richard Aczel például nem csak hogy tudja, de be is avat az esszéírás rejtelmibe, elmond mindent, mit-hogyan könyvében. Úgy éreztem elsőként talán rá figyelhetnénk, igaz, úgy kezdi „Valószínűleg nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy annyiféle esszé létezik, ahány esszéíró.” – s bár könyvéből a szigorú szerkezetű angol esszé írását sajátíthatja el a szorgos kis nebuló, még ő is belátja, hogy „Noha ez a könyv [vagyis ő maga] korántsem az »egyetlen« és »nyers« esszét vizsgálja, érdemes megjegyezni, hogy hagyományosan az esszét kísérletező, tudománytalan, sőt műkedvelő tevékenységgel hozzák összefüggésbe. A leghíresebb angol nyelvű esszék címei közül is néhány ezt bizonyítja Charles Lamb: A kéményseprők dicsérete vagy J. B. Priestley: A semmittevésről.” – igaz, igen becűlöletesen pár oldallal odébb hozzáteszi, hogy „Mint minden útmutatónak, ennek a könyvnek is az a célja, hogy nélkülözhető legyen.”

Ha magát az esszét akarjuk megérteni, a középpontot kívánjuk érinteni, akkor nem Aczel könyve az út, igaz, a műfaj kapcsán elmélkedve az ő könyvét idézi az a tudósunk, aki ezt írja: „Függetlenül attól, hogy Richard Aczel munkájából nem hiányzik az angolszász művelődésre oly gyakran jellemző tapasztalati gyakorlatiasság (empirizmus), nehéz volna tagadni, hogy az esszé különösen ad alkalmat arra, hogy valaki kételkedjék a műfajok meghatározásának értelmében.” Ha eddig nem estem volna kétségbe, hogy nem fogom megtalálni a megoldást, mostanra már egészen biztos, hogy elkezdek verejtékezni és fogaim csikorgatni. Szegedy-Maszák Mihály ugyanis kicsit később azt írja, hogy „Fölvetődik a kérdés, vajon ugyanazt értik-e manapság a különböző nyelvterületeken, amikor esszéről beszélnek.” Vagyis más az az esszé, amiről azt se tudjuk, hogy mi, ha angol? Más, a nem tudjuk mi, ha francia? És mi a nem tudjuk mi, ha magyar? Alighanem ez törvényszerű. Szegedy-Maszák, ha ezt nem is, azt azonban világossá tette számomra, hogy Szerb Antal írásait tanulmányunk tekinthetjük, s annak ellenére, hogy sokan rokon értelműnek tartják a tanulmányt és az esszét, talán mégsem az. Elkülönbíti a tárcát és az esszét, az előbbi inkább a tárcanovella felé tartónak mutatja fel, különösen magyar irodalmi példákon keresztül, mint Márai vagy Esterházy. A megközelítés példaértékű, hiszen ha nem tudod elmondani, hogy az mi, mondd el, hogy mi nem. Ő is idézi Gide mondatát az esszé atyjáról, Montaigne-ről szólva, hogy „Önmagát ismeri; minden más ismeretet bizonytalannak vél.” – s alighanem elsöre ez a bizonytalanság ugrik ki, ez a kételkedés. Szegedy-Maszák pontosan ezt a következetes kételkedést tartja szem előtt, s ezért a szaknyelvet, amely a mű ellenállásával megküzdhet, emeli figyelő szemek elé.

Ugyanakkor a Gide mondat első felével „önmagát ismeri...” Bowen nyomán Mikola Gyöngyi foglalkozik igazán, aki Montaigne-értelmezéséhez, vagyis az esszéről való gondolkodásának középpontjába ezt az önértelmezést, ezt a saját arc feltárását helyezi, s nem a kételkedést. Ahogy ő rajzolja: „Az arcnak, amit Montaigne fest, elmosódottak a vonásai, sokat hangoztatott nyíltsága valójában rejtőzködés, az arcot mesterien megszerkesztett álarc fedi.” – Az igazán megrázó, amikor Mikola Gyöngyi így beszél erről az arc-játékról, hogy „Az önarckép Montaigne-nél nem pusztán önabrázolás, hanem ön-teremtés is, a személyiség megfigyelése, alakítása. Nem csak arról van szó, hogy ilyen vagyok, ilyen a természetem, hanem arról is, hogy ilyenén teszem magam nap mint nap. Ebben az értelemben az esszéizálás nem pusztán intellektuális tevékenység, nem csak filozófia, hanem életgyakorlat, a keleti meditációhoz hasonlatos, azoknak egy sajátos nyugati formája.” – vagyis „az esszék egyik központi gondolata, motívuma, hogy az ember hogyan is készítsse föl magát a halálra.” – már én teszem hozzá, hogy ezek szerint az esszé, bármit is tárgyaljon, bármi is legyen a címe, bárhol is legyen a hazája, a középkori Ars Moriendi hagyomány nem is oly rejtett formája.

A meghalás művészete. Esszét írni tehát annyi lenne, mint intellektuálisan felkészülni a halálra?

Amikor már kezdtem volna belenyugodni ebbe a jól hangzó kérdésbe, aggasztott, hogy mint műfaj, még mindig nem tudom definiálni, hogy mi az esszé, nem beszélve a Korunk 1999-es esszé-számáról, ami ekkor került a kezembe. Anyító írásban itt Balázs Imre József azon mereng, hogy az esszéírók valójában nem mást formálnak, mint „Szövegeket az átmenetről, a küszöbtapasztalatról nyelvek, műfajok, éjszakák és nappalok között. Írássá formált átmeneteket. Ez az esszé.” – jelenti ki, majd hozzábiggyeszti, hogy el ne bízzam magam, rövid kis kérdését: „Ez az esszé?”

Székely Jánosról értekezve a bevezető írója kiemeli, hogy Székely az egészet próbálta átlátni, átjárni, szintézist teremteni.

Titánok

Hiszen ahogy saját rögeszméjéről vall Székely: „*Napról napra mindinkább be kell látnom, hogy nem sok, nem is egyénhány lángész alkotta meg a világirodalmat, hanem egyetlen, előre és visszagondoló hatalmas és csodálatos elme: az emberiség elméje*” – ezen kijelentés bizonyítására pedig egy nagy felkészültségű, inkább filozófus, mint költő vállalkozik, de mint a róla szóló esszében Balázs Imre József kiemeli: „*A szintézis eszköze pedig – hátborzongató, de – az esszé, a bevallott töredékesség, a küszöb-ig-juttatás műfaja.*”

Ez lenne hát az esszé? Bár a szintézis eszköze, mégis maga a megtorpanás? A küszöbön álldogálás? A töredékesség műfaja? Az átmenet kifejezője? A meghalás művésze? Kitépott lapok a kétségek könyvéből?

Negyedik rész

[*Melyben a méheslakó kimozdítja a beszélgetést, és eltereli a figyelmet.*]

Itt a teád. Fogd és add. Meggyújtom a füstölőt, remélem nem zavar. Remélem nem bánt a füst. Engem mindig a távolságtartásra emlékeztet. Arra, hogy ne menjek túl közel. Semmihez. Senkihez. Arra, hogy ha véletlenül valaki túl közel jönne, legyen ő bármilyen gyönyörű és okos is, legyen az bárki más, akkor azt tegyem, amit a füst, és ahogyan a füst. Mert *nem a szirének énekének zsbibasztó gyönyörét, hanem a tücsökhatalatlanságot választottam. A méhes-hatalatlanságot.*

Régen még te is tudtad mit jelent ez. Hogy ez nem kellemes, hogy ez nem könnyű, és hogy végképp nem hoz se sikert, se nagy vagyont, se nagy sorsot. Ma minden kellemesnek és könnyűnek ígéri magát, hogy nyomán majd eljutsz a sikerhez, s a siker majd meghozza a nagy vagyont és nagy sorsot. Ma minden felkínálja magát, hogy zabáld meg. Te ezzel ne foglalkozz.

Tarts távolságot.

Távolságtartás az irodalomtól, ami nem művészet. Távolságtartás az iskolától, ami nem tanítás. Távolságtartás az intézménytől, ami nem ember. Távolságtartás az embertől, aki nem isten, vagyis aki nem lát, vagy csak lát, és nem érez, vagy csak érez, és nem eszmél. Távolságtartás mindentől, ami nem élet, hanem a Mammon, vagy valakinek személyes örülete, pokla. Különösen mások örületétől és poklától tartózkodj, mert vagy el akarja neked adni, vagy ő akar benne poshadni, és borzasztóan feldühítet, ha arra emlékezteted pusztán lényeddel, hogy van más is, nemcsak ő és a saját kis pokla. Távol maradni a mennyiség uralmától, s felismerni a minőség hatalmát.

Távol maradni.

Közel a középponthoz. Mert *mit jelent a méhes? A távlatot. A szubjektum-szituáció realizálását. Mert „a szubjektum hely, ahonnan az egészet egyszerre látni”.* Azzal, hogy eljutsz a méhesbe, már távol vagy. Mért akarnál közel kerülni máshoz, mint önmagadhoz, ha azon keresztül minden máshoz eljuthatsz? Mért akarnál szétszóródní, ha úgy is eljuthatsz mindenhez és mindenhová, ha egy maradsz? Nem kettő. Nem tízezer. Egy. Hiszen ez csak egyszer van és sose többé. Finom a tea? Biztos nem zavar a füst?

Ötödik rész

[*Melyben szó esik néhány nagy magyar esszéiről is.*]

Finom a tea. Köszönöm. A füst ugyan kicsit zavar, de már hozzászoktam. Nem térhetsz ki! Felkészültem, hogy ilyen lesz, és felvállalva azt, hogy sok olyan írás kimarad, sok olyan esszéirót nem említ meg, aki igazán megérdemelne, konkrét példákat szeretnék neked mutatni az esszé, általad meglehet „aranykorának” aposztrofált idejéből. Kihagyva, de nem feledve – hogy csak egyet mondjak – Dél-Amerika nagy esszéiróit, Borgest, aki Swedenborgról oly tömören írja: „*Azzal foglalkozott, hogy a mennyeket és poklokat látogatta, az angyalokkal és Jézussal társalgott, majd minderről beszámolt nekünk higgadt, világos, metaforákat és túlzásokat nélkülöző prózában. (...) Swedenborg arra invitál bennünket, hogy egy gazdagabb élet által üdvözüljünk. Hogy az igazság, az erény és az értelem által üdvözüljünk.*” – mindezt persze higgadt értekező prózában. Vagyis esszében mennyről és poklóról? Erre se válaszolsz. Vagy ott a másik amerikai, *Germán Arciniegas, aki azt írja a műfajról: „Nálunk az esszé nem irodalmi passzió, hanem kötelező elmélkedés a különböző korokban felvetődő kérdésekről.*” – na de térjünk rá azokra, akiket annyira kedvelsz, hátha kiderül, hogy mi az az esszé, a te példaid nyomán.

Számomra az, hogy 2007 elején jelent meg az Életünk Hamvas Béla-száma, szemben áll azzal a ténnyel, hogy a nemrég napvilágot látott kétkötetes, vastag gyűjtemény, amely a magyar esszét hivatott összegyűjteni, beleértve tényleg mindenkit, aki nem novellát, nem regényt, és nem verset írt. Azért áll szemben, mert ebből kihagyták Hamvaszt. Kihagyták, mert nem ismerik. De nem ismerik Kemény Katalint sem. Nem ismerik Rajnai Lászlót. Nem ismerik igazán még Várkonyi Nándort sem. És – talán ez az egy tünhet indokoltnak, mégis ez a legkevésbé az – még csak nem is hallottak Szabó Lajosról.

Ezt az egyszeri olvasó vehetné értékítéletnek is, ha nem szokott volna már hozzá az ilyesmihez, s ha nem lenne ott a boltokban lassan Hamvas valamennyi munkája, mely életműnek közel hetven százaléka esszé. Még hozzá meghatározó írások, amelyek éppen úgy hatottak a mára már kanonizált szerzőkre, mint ahogy most hatnak az indulókra. Mégis kérdés: esszének tekinthetjük-e a Magyar Hüperion leveleit? Kemény Katalin írásainak elzárkózó fogadtatásán alig is csodálkoztam, hiszen kökemény, szigorú, pontos, igen magas színvonalú, tehát szellemi kihívást jelent, fáradságot, amely élményt fog, és az olvasás katarziszt, de

felhasználás koraként éled meg. Figyeltem a méheket. Ahogy hosszabbodtak a zaklatott nappalok, s rövidültek a nyugodt éjek, mind többen lettek lakásomban. Most már tudom: a házamat használják. A házam lett a méhes. Nem akarom őket kiirtani. Nem akarok máshová menni. Nem félek tőlük. Ülök és figyelek. Mert *a méhes meditációs hely.* Meditálok tehát afelől, hogy a belső Napot hogyan is ismerhetném meg más emberekben. Ez a meditálás olyan, akár a jóga. Mostanra én is *azon gondolkodom, hogy a semmittevés-jógát feltaláljam. Ennek a jógának csúcspontja a méhes-halhatatlanság. Az esszé értelmét*

A telhoidas éjszakák rejtélye

nincsen olyan hátszele, mint néhány igazán lapos értekezésnek, melyet szűk szobákban egymásnak körmöl napjaink szellemi elitje. Mégis kérdéses, hogy esszének tekinthetjük-e a szigorú, kétséget – fentebb az esszé alapelemeként meghatározott ismérvet – nem ismerő írását, vagyis *A hely ismerője* című könyvét?

Várkonyi Nándor szerencsésebbnek mondható. De vajon esszének mondanád-e a Szíriát oszlopaiban szereplő fejezeteket, vagy inkább tanulmánynak? Nagyesszé-e a *Magyar katonaköltők*, vagy a *Dunántúl*? Mintha Várkonyi könyvben gondolkodott volna és nem műfajban. Mintha az általad nagy esszéistának tartott szerzők valójában nagy könyvalkotók voltak, akik megsejtettek valamit rész és egész viszonyáról.

Szabó Lajos, akinek *Művészet és Vallás* esszéjében az esszéirót is mint művész képzelet el, akinek „*a művészet: templomszolgálat vagy templomrablás!*” Értéke a szolgálatban, bűne a rablásban lehet. De minek a diplomája az, amibe az esszéirót, avagy a művészt besétál?

Hatodik rész

[*Melyben végre reagál valamit a méheslakó, de aztán megint teljesen másfelé elkalandozik.*]

Te magad is lehetsz templom. Templom lehet a méhes is, mert *a méhes nem az elvonulást, hanem a jelenlét felső fokát jelenti, mondta egyszer valahol Hamvas.* A szellem nemességét gyakorolhatod a templomban, ami lehetsz te is, és lehet a méhes is. Gyakorolhatod távolságod a tömegetől, és felelősséged a közösségetért. Keresheted a második Napot, mint az alkímisták keresték.

Abból, aki kívül kereste, fogant meg a kémia, a modern fizika, a külső második Nap öngyilkos víziója, amely a Franciaországban most épülő, és 2014-re már működőképes fúziós erőműben csúcsondik ki. Ez az erőmű ténylegesen az alkímisták és a rózsakeresztesek második Napjának kimeríthetetlen és kontrolálhatatlan erejét hozza, az amúgy is szétvert és megkínzott Földre.

Abból, aki belül kereste a második Napot, fogant meg a normális filozófia, a teljesség igénye, az alapállás helyreállításának lehetősége. A belső Nap ragyogása a normális szellem ereje. Az egyéni üdvvel szemben, ma a közösség végtelensége áll. A közösség ugyanis ma az egész emberiség. Egyetlen faluban él ez a közösség, ahol a házaknak nádteteje van, s igen könnyen gyulladnak. Nem benne élünk a természetben, hanem rajta. Élősködők vagyunk tehát. Nem kertészek vagyunk, hanem vadászok. Gyilkosok vagyunk tehát. Nem béke van, hanem állóháború. Merénylők vagyunk tehát.

Távol kell ettől maradni, de nem tudsz benne nem részt venni. Vegyél benne úgy részt, hogy korod a szintézis és az újra-

én abban látom, hogy *mindenkinek megvan a maga méhese.* Beülsz a közepébe, egy üveg borral, pohárral, tollal, papirossal, gyertyával. Írsz, míg tart a bor. Közben a táj virágait ellepik méheid, s átrepülnek valamennyi domb, patak, folyó, ház, út és ember felett. Minden virághoz eljutnak. Ott ülsz a méhes közepén, és szerelmeskedsz a tájjal. Intimebb nem is lehetne viszonyod saját hazáddal.

Hetedik rész

[*Megoldás helyett, amolyan kárpozlásként, egy nagyon szép, lírai befejezés.*]

Eddig jutottunk. Lassan indulnom kellett már, és nem volt remény arra, hogy kitérjek Tábor Béla, Hamvas és Szabó Lajos „Csütörtöki beszélgetéseire” – amelyben az esszé monológia a dialógus felé fordul, s amelyből mindhármuk igen gazdagon került ki. Erről is ír Tábor Ádám könyvében, a Szellem és költészetben, de erre már nem jutott idő. Talán egy másik esszében. Vajon monológ-e az esszé? Tényleg csak az egyén beszél benne, vagy beszélget? Dialógus az énnel? Lekísért a kapuhoz, a méhek körbedongták az udvart, a lakást, a szobákat, a nappalit, még a füst sem riasztotta őket, csak dongtak, végig, amíg beszélünk. Most, amikor távozom, hallgatnak. Elcsöndesedett a méhes. Szabó Lajos kalligráfiáira gondolok, arra, hogy már nem zavar annyira, hogy nem tudom, mi az esszé, mert ezekről a látszólag csupán filctollal összefirkált lapokra, s a hozzá fűzött kommentárok együttesére úgy gondolok, mint kész és teljes esszékre, ahol a jel és szöveg között a távolság oly nagy, hogy csak a legmagasabb fokú intellektuális intuíció képes átszárnyalni. Belefér a világ. Problémát okoz, elgondolkodtat, még az is lehet, hogy összeroppant. De mindenképpen kinyit. Kinyit valamire vagy valakire, aki más. Aki nem én. Az esszé ennek a nyitottságnak, ennek a szellemi szabadságnak a műfaja, gondoltam, miközben a tér, amelyben sétáltam, az öreg ház titkos kaptáiraiban sűrűsödött össze édes szerelemmé.

Dal a jó szerkesztőről

Csehy Zoltánnak (aki akkor még szerkesztett)

„A tördelöm egy lomha lény”,
bár kedvese egy lenge lány.
Oly szerkesztőről álmodom,
ki minden hibát megtalál.
Ki éjjelente felriad,
mert egy vesszőt rossz helyre tett,
és tudja, hogy kell ejteni
az átlós lengyel „el”-leket.
Azonnal küldi a honort,
nem tétovázik összegen,
s ha a költő bús verset ont,
érzéssel mondja: „ó, szegény!”
Oly szerkesztőről álmodom,
ki lapjával rendelkezik,
és néha furcsán, álmodón
megfogja a Grendel kezét.

GÖMÖRI GYÖRGY

Emléksorok Gudrunról

Nagy fehér rózsacsokor sülyedt veled a mélybe –
nem voltam képes megnézni pergamentárga arcodat
mielőtt lezárták a koporsó fedelét.

Másnak maradsz meg emlékezetemben:
dúskontyú fiatal nőnek, aki térdel a kaliforniai kertben
és egy szál virágot nyújt kislánya felé.

Ahhoz a piros ruhához én hoztam anyagot Indonéziából,
és hová lett a zöld kosztium, amit később Szlovéniában vettünk?
Mindez már csak az emlékekben él, meg a ritkán-elővett fényképeken,
és a rádióban, amikor hirtelen Strauss-keringőt játszanak.

Egy papírbálán ültünk a nyomda udvarán, Harry meg én,
és cigarettáztunk, mit sem törődve a dohányzást tiltó
táblákkal. Harry csukott teherautójából bömbölt a zene,
ütemére lóbáltuk a lábunkat, tétlenül élveztük a délutáni
napsütést. Szép, tavaszias nap volt, hosszú idő óta először
valóban meleg. A nyomda területét mindenki elhagyta már, hetek
óta csökkentett műszakban dolgozott mindenki, akit eddig még
nem bocsátottak el.

Ez volt a mi nagy bajunk. Nem elég, hogy régen megszűntek
a túlórák, még a rendes műszakból is lefaragtak jócskán. Csúnya
érvágás volt ez mind a kettőnknek. Vagy három éve túlóráztunk
megszakítás nélkül, nem mondom, hogy mindig szívesen,
sokszor lett volna kedvünk inkább sügérre halászni, de
dolgoztunk keményen, napi tizenkét-tizen négy órát,
szombaton is nyolcat, s persze kerestünk is szépen.
Megtisztultuk a jó fizetést. Harry két új kocsit is vett az elmúlt
évben, magának a csukott teherautót, feleségének meg egy
Ford Mustangot. Én meg a motorcsónakot vettem, amivel
halászni jártunk szabad vasárnapokon. Hű, de nagyon
szerettem! Talán azért, mert még odahaza, a Dunaparton
mindig egy jó csónakról álmodoztam. Harry ugyancsak
irigyelt érte. Mondogatta is folyton: rövidesen ilyet vesz majd
ő is, csak erősebb motorral. A gyomra sosem volt képes
bevenni, ha valaki jobb vagy gyorsabb volt nála. A Mustangot
is azért vette, hogy ő száguldozhasson vele, felesége csak
munkába járáshoz használta.

Egyikőnk sem mondta ki, de most is, a papírbálákon
üldögélve, az járt a fejünkben, miből fogjuk kifizetni a
következő részleteket. Mi az, hogy a következő? Egy-két
részlettel már így is el voltunk maradva. Sokáig remény-
kedtünk, nincs semmi baj, ez az egész csak átmeneti állapot,
de épp az előző nap mondta az öreg Dan, hogy ne számítsunk
javulásra, rosszul megy most a cégnek, de lehet, hogy az
egész országnak is, mert a nyomda két ügynöke hiába járja
lőhalálában az államokat, mindig megrendelés nélkül, üres
kézzel térnek vissza. Az öreg Dan meg csak ismeri a dörgést,
húsz éve van a cégnél, szinte alapító tagnak számít, ha valaki,
hát ő pontosan tudja, mi várható.

Kezdem unni a télen ücsörgést, aztán meg szomjas is lettem.
– Ihatnánk egy sört – mondtam, de Harry lemondóan
legyintett. Kihalászta indiánfejes kabala ötcentesét a zsebéből,
odadugta az orrom alá, ebből rögtön megértettem, egy vasa
sincs. Az én zsebemben sem csörgött több ötven centnél, vajmi
keves két doboz sörre.

Aztán Harry vigyorgni kezdett, vastag szája fülig szaladt, s
közben pislogott, mint mindig, amikor valami világrengető
ötlete támadt.

– Van pénz, csak le kell hajolni érte – mondta sokat sejtetően,
és én isten bizony majdnem leköptem, úgy felingerelt.

– Nézz csak körül! Itt a rengeteg papírbála. Mit gondolsz,
mit csinálnak ezekkel? Na kitaláld, te tyúkeszű magyar?

– Eladják a papírgyárnak.

– Csak van eszed. Így talán arra is rájössz, hogy ezt mi is
megtehetjük. Egy-egy bála legalább ötven dollár.

Rögtön megértettem, és – isten bocsássa meg – nem arra
gondoltam, hogy lopás ez, kirúghatnak érte, ha rajtakapnak,
hanem arra, hogyan szállítsuk el ezeket a dögnagy papírhal-
mazokat. De Harrynek már kész terve volt.

– Nézd meg a két szerelőt, hol és mit ügyködnek.

Nem kellett biztatnia. A két szerelő az épület másik végében
bütykölte a négyosznyomású ofszetgépet, csak a lábuk látszott
ki a hengerek mögül. Mire visszaértem, Harry már fel is kapott
egy bálát a villástargoncával.

Az első bálával volt egy kis bajunk, az istennek sem akart
beférni Harry teherautójába. Nagy nehezen csak bepréseltük, a
második már könnyebben ment. Közben összetörtük Harry
egyik féltett hangszóróját, amit hátul tartott. A csodálkozástól
leesett az állam, máskor ilyen esetben már elszabadult volna a
pokol, Harry dühöng, szitkozódik, de most csak annyit mondott:

– Seбай. Majd veszünk egy újat.

BÁNYAI TAMÁS

Amikor rossz idők járnak

Még a jókedvünk is visszatért. Útközben integettünk a
lányoknak, füttyörsztünk, mintha a tóra tartanánk éppen,
horgászni. Hát persze! Hamarosan megint lesz pénzünk,
feltölthetjük a hűtődobozt is sörrel.

A papírgyár kapujában öreg portás igazított útba. Nem volt
beszédese, csak egy karmozdulattal mutatta, merre menjünk. A
hulladéktelep bejáratánál mérlegre álltunk a teherautóval, egy
vörösnyakú hegyi lakó lemérte a súlyát, felírta, aztán intett, hogy
mehetünk ledobni a bálákat. Ez sem volt beszédesebb a
portásnál, egy szóval sem mondta, hova rakodjunk le.

– Jól csinálják – mondta Harry –, legközelebb még néhány
súlyos ködarabot is hozunk magunkkal, hadd fizessenek azért
is, ha már a kutya sem ellenőríz itt semmit.

Néhány percig csalinkáztunk a papírhegyek között, végül a
kerítés mellett találtunk egy üres helyet. Harry feltornázta magát
a platóra, tolta kifelé a bálát, én meg húztam. Rohadt nehéz
volt. Hiányzott a villástargonca. Körülnéztem, akad-e segítség
a közelben, de teremtett lelket sem láttam az egész telepen. Az
okos Harrynek megint igaza volt. Lazán kezelik itt a dolgokat.
A kocsit sem vizsgálják át, a telepen sem örködik senki, így
még a kövektől is simán megszabadulhatunk legközelebb, csak
bírja majd a teherautó.

Nagy kínkeservesen legörgettük a két bálát, elégedetten
dörzsöltük kezeinket, amikor végeztünk.

A torreádor elzárja mobiltelefonját

Vége hát, vége a torreádorok korának,
vége a vériszamos vad férfi-időknek,
mikor az áldozatot hol nyúl, hol sebzett bika
formájában vadászták.
Maglehet, nincsen még vége a népiirtás
kifinomultabb formáinak, nem kell a Szudánba
menni egy törzsi körgyilkolásért,
ám a torreádor-idő, amikor a közönség
tapsa között vérengzik a „hős” – az bizony elmúlt.
Most klíma-válságos évtizedek közelednek,
össze kellene fogni Gaia védelmében,
de helyette ki-ki a másik portáján fog sepregetni,
s a globalizált közöny lesz, ami elfedi végre
a régi korokból ránk testált fölös hagyományt,
a rossz lelkiismeretet s a lappangó büntudatot.

– Hát ez megvolna! – rikkantott Harry. – Most aztán gyerünk
a pénzért!

Visszahajtottunk a mérleghez. A vörösnyakú ismét lemérte
a kocsit. Pontosan nyolcszáznegyvenhárom font volt a
különbség. Szép súly, szép összeg. Mivel én ültem az épület
felől, én nyújtottam a karom a pénztábrak felé. A vörösnyakú
számolgatott, aztán a markomba nyomott két egydolláros meg
ötvennégy centet.

Érted ember? Két dollár ötvennégy centet!

Mutattam Harrynek, aki menten elsápadt, aztán meg
elvéörösödött, bivalynyakán csak úgy duzzadtak az erek. Kiugrott
a kocsiból és berontott az épületbe. A vörösnyakú már
becsukta a pénztábrakot, így nem hallhattam, mit beszélnek,
csak azt láttam, hogy Harry ágál, hadonászik vadul, épp hogy
fel nem dönti a vörösnyakút frásztalával együtt.

Még mindig dühöngve jött ki az épületből, beugrott a
kocsiba, és úgy taposott a gázpedálra, mint aki soha többet
nem akar megállni.

– Harminc centet fizetnek száz fontért – morogta. – Ha
valami, hát ez aztán rablás.

Talán, hogy lehiggadjon, vagy a olvasott a gondolata-
imban, megállt egy kocsmá előtt. Odabent majdnem hideg
volt, az a bolond kocsmáros már járatta a légkondicionálót.
Kora délután lévén, a szerencsésebbje még javában
dolgozott, a kocsmároson kívül senki nem tartózkodott a
helyiségben. Újságot olvasott, és nem úgy nézett ki, mint
aki lelkesedik a jöttünkért. A kért sört is úgy rakta elénk,
mintha isten tudja milyen áldozatot hozott volna értünk.

Mire Harry végzett az első pohár sörrel, jókedve is
visszatért valamelyest.

– Seбай kispajtás – mondta –, tudod, mi jutott eszembe?

Ott vannak a horganylemezek, hidd el, hogy azért már
szépen fizetnek. Azért már igen! Nem vicc. Saját
szememmel láttam egyszer a nyugtát. Jóval több, mint ezer
dollárt kapott a nyomda az egyik szállítmányért. Vigyük csak
el a tizedét, senkinek nem fog hiányozni, és azért már szép
pénz üti a markunkat. Nekem elhiheted.

Ráhagytam. Megszállt megint az a cudar hangulat, ami a
papírbálán ücsörgve kerített hatalmába. Az isten tudja, mit
hoz a jövő, bizakodásra semmi okom, és egyre nagyobb a
valószínűsége, hogy szeretett csónakom hamarosan elúszik.
És pedig nélkülem.

Nem is maradt más reményem, csak az okos Harry.

Megittunk még két-két sört, aztán kértük a számlát. A
kocsmáros szótlan mogorván odarakta elénk. A végösszeg
három dollár tizenkét centre rúgott. Előhalásztam a bálákért
kapott pénzt, meg amit még össze tudtam kotorni a zsebemből.
Négy cent még így is hiányzott.

Nem volt mit tenni, Harry kénytelen volt megválni kabala
ötcentesétől. Lógatta is rögtön az orrát.

– Azt hiszem, ezek után sokáig fog üldözni a balszerencse –
jegyezte meg, tőle sosem hallott siránkozó hangon az ajtóban.

Engem meg elfogott egy kínkeserves röhögés, az istennek sem
tudtam másra gondolni, mint hogy mit kezd majd a mogorva
kocsmáros egy cent borralalóval. Harry hiába nézett rám rosszálló
tekintetével, nem magyarázkodtam, nem mondtam neki, hogy
mások sem szerencsésebbek nálunk. Főleg, ha velünk van dolguk.

VARGA BORBÁLA

Ház előtt

Sajnálom, nem jöttél. A galambokat pár perccel ezelőtt útnak eresztettem. Ha nem zavar az üres ház, a vakolat hullása, elüldögélhetsz még mellettem. Utolsónak maradtam azok közül, kik itt örültek, beszéltek és loholtak. Lefagysz, az élők hada távolban lakik, csak ők nyugodtak tanácsaikkal, a holtak. A csaták kíméletlenül vájtak engem, az alkalom elpárolog tőled, ha vársz – így tanították, mindig siettek. Ha korábban jössz, talán szelídnek találasz. Jó így is. Meg tudnál gyógyítani, csillapodna fejfájásom. Kicsit pihennék még átgondolni és vallani, amit még tudok, aztán jöhet a licit.

női ész

minden semmi valaki hátha csak általános butaság konkrét gomb kéne egy kabátra vonatkozásból varrt világ

Téli fények

Apró tükrök üvegén csillant jött vissza a fény szemben hó csak jövevény voltam rókám szeme szén cukros tejszín takaró hűvös fenyves harapó macskás kedvű hadaró pinty s egy eldölt fakaró lágyan lankul a nyereg mellényes szarkasereg égpárája pityereg kékbékéje lepereg

Áradás

zöld paralimpikon békalencse úszhat a tó úrén bejelentve égbeli felható herceg úrnak tornya kidőlve mályvái szúrnak kényes azúrnak

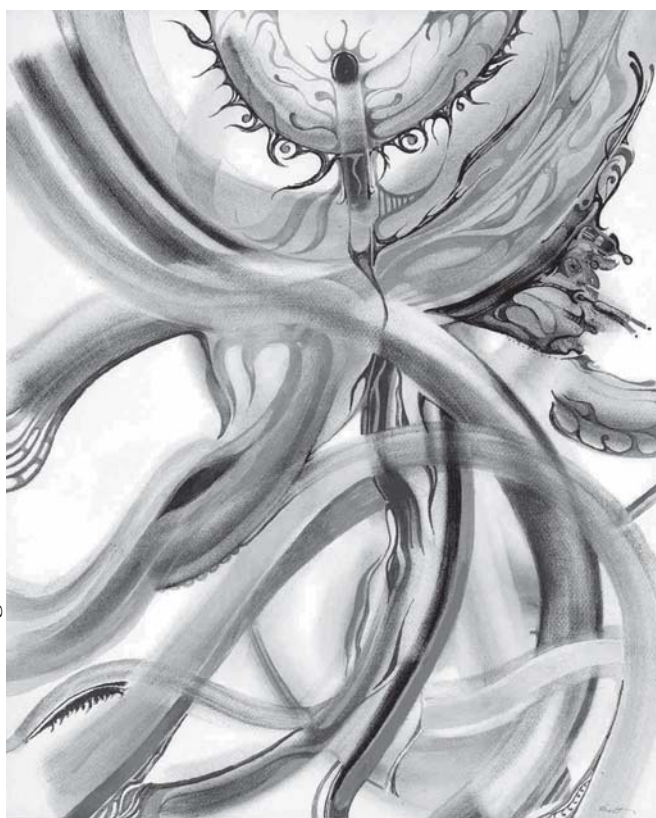
hajdani árva árasztva falva macska nyivákoló körme falba vízi iszapba olthatna mésszel mállani vaksi burkot zenésszel békafa mézzel

hullani almafát szirmabogját zöld kacagó poloskák kibontják nyüslet a zaj bogár ügyesedve rágja a törzset álmát leszedve kedv kerekedne

csukja kezét az ég hogyha érint szórja okádja színét feléd int kékbe vörösbe játszó határa fennakad íme berkenyefára hull befed árnya

Kitörök

amikor már mindenből nagyon elegendem van fogok egy dézsát s az udvarra öntöm tartalmát és Gézát s a szomszédnéit reggel nem köszöntöm

Szinuszos út a magas szférákhoz

PALLAG ZOLTÁN

Átmeneti rítusok

változó mert sokszor van úgy hogy a te oldaladon alszok *mint ha* vagy a fotelágyon úgyhogy ha máshol vagy meg fogom szokni

egyszer csak összedől a templom egyszer a szertartásokba is belefáradok majd csak lim-lom marad utánad hiába is

telt el hat és fél év vagy mennyi hazugság hisz pontosan tudom mivel szoktad magad bekenni és *azt* is tudom csak nem írom

le ésnél vagyok ez csak egy vers de azért azt még tudhatják hogy a balatonon még ha megversz is leírom a melled látszott

vízibicikli sütött a nap monokini csodás találmány és most remélem nem bántalak te márványszobor te bálvány

e templomban én vagyok a pap aki már nem feket le veled ereklyék jelzik hatalmadat egy bugyi hajszálak levelek

Helyszínelés

Ez itt a szoba. Ez itt az asztal. Ez egy kibevezett ágy. Mi volt itt? Rendellenes fekvésű párnák. Bal takaró a padlón, félre dobva. A lepedő egészen a jobb oldali párna alá gyűrődött. Még nedves, de már teljesen kihűlt. És egy nyom, amely nyomra vezet. Hacsak nem önmaga jele. Egy kisebb vérfolt. Minek a jele? Valószínűleg itt hatolhatott be. A szálak az ablakhoz vezetnek. Tipikus: a redőny résein át lőtte szitává a reggel a szobát. Az ajtón át menekült. Vihetik.

KROFF IVÁN

A családunk fele öngyilkos lett

A családunk fele öngyilkos lett. A szokásos: gyógyszer, kötél, borotva. Semmi feltűnés, híd, ablak, vagy vonat. Csak szép csendben, ahogy éltek. Dédmamám mindig az ő történetüket mesélte régen – szép, érzelmes történetek voltak. „Ha nagy leszek, öngyilkos leszek” – gondoltam. Hisz ez az élet rendje.

És végül dédmamám is, lám, ott függött fenn a padláson (akkor láttam először kendő nélkül, fedetlen fővel), mint egy akasztott dédmama, mert erre nincs jobb hasonlat, ő pontosan úgy lógott ott, mint egy felakasztott dédmama.

„Ha nagy leszek, öngyilkos leszek” – gondoltam.

És az évek telnek, felnőttem, és néha bekopog, belép a halál, és házal: gyógyszerrel, kötéllal, borotvával.

Úriember, ha udvarol

Kegyeskedne, ekszküzi moá (bár nem illendő ez intró, á, de kiskegyednek bizton nem idegen), hajlandó lenne-e többek közt velem egy gruppen in troá?

Na, de kérem! Kérem én: mire föl e vélemény, mi ekkorát csattant arcomon?! Hisz csak ránk vár, asszonyom, a tavasz, a szerelem, s egy bérlemény.

Mert telik-múlik életünk, a tükör játszik csak velünk, és ön hamar – tán már holnap, az öregség ráncaiba olvad, s elvész a régi, egykor berühmt

(de már csak nyomokban) szépsége. És itt van e csodás hétvége... Na, ne sírjon, hisz látja, én cukormázba mártva dalolom, minő a bája, értéke,

ha más nem is, én oda vagyok! De e tavasz, mint mi, korahalott, s mint az elvirágzó estikék, nem örök ám a testiség, s én úgysem mozdulok lépést, tapodt.

Nem biza! Nem és nem. S ha már prűdségével így blamál, felajánlom nagylelkűen: választhat, hogy egyszerűen, kutyázva, játszva, vagy... hogyan.

Ugyan – dehogyan perverzió! Na, tessék! Elrohan. Az ember kiteszi lelkét, meg mi van, és hopplá!, eltűnik. No de, ekszküzi moá! Kiskezicsókolom! Bűdös kurva...

Tél – persze csak a szokásos

Hogy kong a lomb, a puszta ágak közti csend, a tél-lerágta zöld hiányban kékre kent kis ég, kis lék, mi megcsapolja ó-nyarunk, hisz ó-vagyunk mi már, mi hézagot hagyunk, és jönnek új, bohó, mohó kis csélcsapok, az ám, elolvadoznak már a jégcsapok, s csöndben lecsöppenünk a vágyak szárazán.

Hajnalban, ébredéskor, Magdala asszony azt szokta volt mondani:

– Dum spiro, spero. Vagyis: amíg élek, remélek. Amíg szuszogok, remélek. Mit remélek még? Hogy elmúlik a lábfej? És elfut végre a tehetségem, vagyis az, aminek nincsen találobb neve? Hát remélem.

Mondhatni, ez volt a reggeli imádsága.

Hanem november huszadikán nem mondhatta végig a reggeli imát. Eddig jutott:

– láb...

És akkor csöngött a kaputelefon.

Odatotyogott, s megkérdezte:

– Ki az?

– Én.

Magdala asszony nem ismerte fel ezt a valakit, de beengedte.

Nem tudta, mi okból. Nem azért, mert nagyon magányos lett volna. Pedig már tíz éve meghalt a férje, azóta egyedül él.

Ha vásárolni ment, csak az árut nézte, nem az árust vagy a vásárlókat.

Az emberek és az írók sem érdekelték már.

Ha könyvet látott, nem nézte meg, ki a szerző.

Elhatározta, több könyvet nem ír, mert megelégedte a tollforgatást, az álmatlanságot.

Csupán a gyermekkori emlékek érdekelték, amelyek hetvenéves ködből bújtak elő. No meg az Ész és a Mész kapcsolata.

Felkapta a pongyoláját, és ajtót nyitott az ismeretlennek.

Ott álltak szemközt, s vizsgálták egymást.

– Maga lopni jött. Vagy rabolni – szolt a fiatal nőhöz.

– Nincs se pénzem, se ékszerem.

Rácsapta volna az ajtót, de a nő már belépett, s Magdalára meredt.

– Maga Móra Magdala – jelentette ki. Vagy inkább kérdezte?

Magdala asszony nemigen kedvelte a saját nevét, és azt sem, ha lemagázzák, így hát nem válaszolt. De mivel nem nézhetek farkasszemet az idők végezetéig, megkérdezte:

– Szóval lopni jött? Egy szegény öregasszonyt bántalmazni?

– Nem, dehogy. Csak a járandóságot kérem.

Magdala asszony elcsodálkozott. De azon is, hogy látása tréfát űzött vele: a nőt mintha ködből szőtték volna. Viszont az előszoba, a lakásajtó, a konyha világosan megmutakozott.

Széthúzta a sötétítőfüggönyt, de a látása nem javult, csupán valami ezüstös-idegesítő sugarak csikozták az ódon szoba bordó, sötétzöld, barna színeit, s csillogtatták a levegőben úszkáló porszemeket.

A nő a fotelbe ült, bár senki sem kérte rá. Magdala asszony arra gondolt, az illető talán nem is fiatal. Talán nem is nő. Talán nem is ül ott.

Immáron csöppet sem volt biztos, hogy az illető lopni jött volna.

– Magát hogy hívják?

– Katinkának.

Tehát mégis nő.

– Honnan jött?

– A tengerből.

– Ne haragudjon: hány éves?

– Ha harminchárom esztendővel ezelőtt öt éves voltam, akkor most harmincnyolc vagyok.

– Ez olyan, mint a Hány éves a hajóskapitány? – kérdezte Magdala asszony.

– Nem, nem olyan – válaszolta Katinka. – Hanem olyan, mint mikor valakitől elloptak harminchárom évet.

– Biztosan börtönben ült, a diktatúra idején – gondolta Magdala asszony. – Bár öt éves korban senkit sem dugnak börtönbe. Emellett a diktatúra bő tizenhat esztendővel ezelőtt véget ért. Vagy kényszerlakhelyen élt a szüleivel? Vagy talán elmeógyógyintézetben tartották? Vagy valami női Tarzan lenne? Apáca?

Talán apáca, az a legvalószínűbb, és illik is a nőhöz.

Nekiindult a képzelete, mint régente, amikor elég volt egy hangulat, egy szó, egy dallamfoslány, kis szívbeli fájdalom, hogy meglóduljon a fantázia, s könyvvé kerekedjék.

– Na persze, most úgy tűnik, szép munka egy könyv megírása – gondolta. – A létezhetetlen nyugtalanság, míg nekiültsz a könyvírásnak, a hullámokat verő kedély, a fájdalom, hogy jaj, nincs tökéletes könyv, hogy még tökéletes mondat sincsen, és mégis meg kell írnod... A gonosz kritikák, a gonosz olvasók, jaj.

– El is felejtkezett már rólam? – kérdezte Katinka. – Maga, lám, nagyon felejtős.

Katinka előrehajolt, hogy jobban szemügyre vehesse. Beleszimatolt a levegőbe, hogy vajon bűdös-e? Illatos-e? Emberszagú-e? Tengerszagú-e?

Enyhe tengerszagot érzett.

– Valami adományt emlegetett. Nincs pénzem, nem adományoztam soha senkinek semmit, most sem fogok.

– Nem adományt, hanem járandóságot.

– Járandóság? Vagy követelés?

– Nevezziük járandóságnak. Persze, követelnem is lehetne.

Magdalának nem akarózott a járandóságról vagy követelésről beszélnie, mert ezek soha semmi jót nem hoznak.

– Nem, Katinka nem lehet elfelejtett gyermekkori emlék, hiszen harmincnyolc évvel ezelőtt én már javában felnőtt voltam – gondolta.

– Látom, nem kíváncsi természet – szolt Katinka. – Hol vannak itt a könyvek?

– A dolgozószobában. Nem adományozok egy könyvet sem, még magyar iskolának sem. Halálom után majd elviheti.

Megreccsent a fotel, Katinka felállt. Egy halvány körvonal megmutakozott, Magdala asszony észrevette, hogy hosszú a haja, és elég terebélyes termetű.

Katinka súlytalanul elshant mellette, a dolgozószoba fele, s rövid idő múlva zöld vászonba kötött könyvvel tért vissza. Magdala asszony kezébe nyomta.

Magdala asszony megsimogatta a könyvet. Ő írta volt, *Titokzat* címmel, harminchárom éve.

– Na most nyisd ki a nyolcvanegyedik oldalon – szolt Katinka, rátérve a zavaró tegezésre. Ott állt Magdala asszony mellett, s hihetetlenül magasnak tűnt.

Magdala asszony kinyitotta.

– Na most olvasd, a második bekezdéstől.

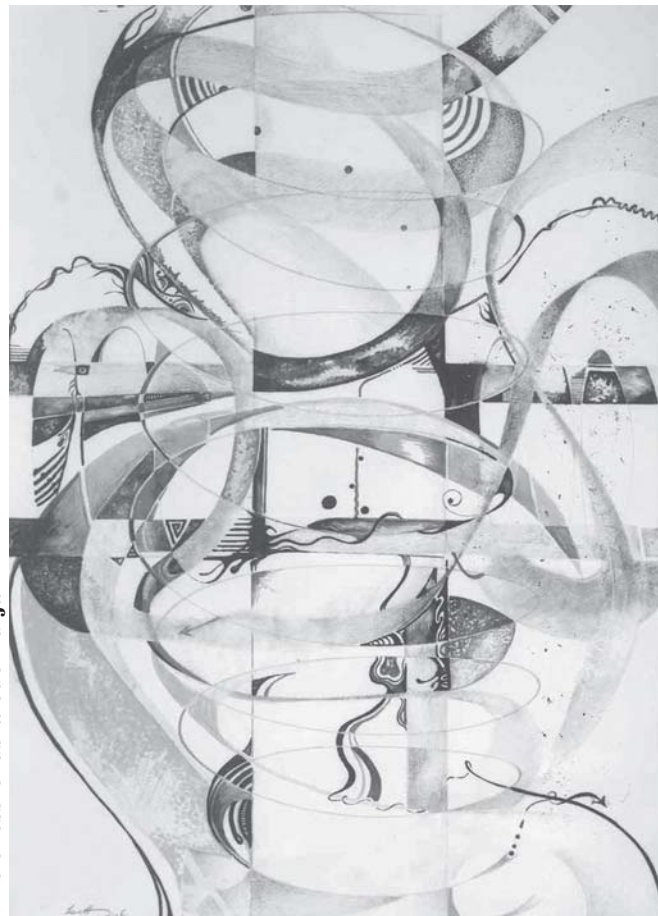
A kislány kinyitotta az ablakot, kibámult a sötétségbe. Eszébe jutott, mennyi játékot hagy itt maga után, s keservében nagyot sóhajtott. A kertben félelmetes árnyékokat ébresztett a szél, zúgtak a fák. A tenger morajlása is oda hallatszott, pedig messze volt, talán fél órát is tartott az út odáig, sőt nyári verőben még ennél is többet, mert hőségben lankad a láb.

– Éjszaka még sosem jártam arra – gondolta Megyeri Katinka.

Lelopakodott a falépcsőn, amely meg sem reccsent a kislány könnyű lépteit alatt.

FERENCZ ZSUZSANNA

Egyszer egy ódon szobában (Valériának)

Az élet összekuszálódott útjai

Nem tudta, mennyi ideig tartott az út, mert gyakran megállt, ha valami gonosz árnyékot vett észre. De végre odaért a tengerhez. Közben előbújt a holdvilág, a tenger valósággal megszépült a fényben.

A kislány levegőzt, szoknyáját-blúzát összehajtogatta, mellük helyezett a szandálját és a bugyit, a homokra.

Bokáig ment a tengerbe.

Feszülten figyelte egymást a tenger és az öt éves kislány.

A kislány elunta a várakozást, lassan megindult a tenger közepe fele.

– Na? – kérdezte Katinka.

Magdala asszony hallgatott, mert érezte: valami nincsen rendben. Pedig maga a részlet nem is rossz.

– Ha legalább megírtad volna, hogy a vízbe fulladtam, vagy megtalálták a holttestemet, vagy megettek a halak, akkor most halott lennék, passz. Tudod, milyen az, amikor harminchárom esztendőig mind menetelsz a tengerben, nem tudod, miért, nem tudod, hová, nem tudod, még meddig. És azt sem, hogy a halálba, vagy pedig az életbe menetelsz? Mit tettél te velem? Elfeledkeztl rólam? S azt sem tudom, miért mentem a tengernek, milyen házban laktam, milyen játékokat hagytam ott? Azt sem, hogy árva vagyok-e? Hogy milyen blúzt, szoknyát, bugyit és szandált viseltem? Hosszú volt-e a hajam?

Magdala asszony nem is csodálkozott túlságosan, mert egész életében sejtette, a könyvek hősei nagy titokban igazi életre kelnek. Ez az oka annak, hogy a könyvet sose lehet befejezni: a hősök tovább élnek, mozognak, utaznak. Esznek, isznak, szerelmeskednek, meghalnak, feltámadnak. Veszekednek, lopnak, gyilkolnak.

Magdala asszony úgy gondolta, egy könyvet csak akkor lehetne véglegesen befejezni, ha az összes szereplő meghalna, de még a háziállataik is.

Úgy érezte, adósa ennek a Katinkának. Legalább egy halál járt volna annak az öt éves kislánynak, valóban.

– Na jó, Megyeri Katinka a neved, hosszú hajú öt éves kislány vagy, kék szemű, soványka. Nem vagy árva. A kutyádat Buk-

sinak hívták, de édesapád elvitte a sintértelepre, ezért mentél a tengernek. Egyemeletes villában laktatok, de édesapád csödbe ment, s tudtátok, ki kell költöznotök onnan. Édesapádat Györgynek, édesanyádat Mariskának hívták, nagyon szeretted. Belefulladtál a tengerbe, édesanyád sose tért magához.

– Maga úgy viselkedik velem, mintha koldus lennék – tért vissza a magázásra Katinka.

A hangjában felháborodottság keveredett szomorúsággal.

– Felháborító, hogy ilyen összeférelt étellel akar engem megnyugtatni. Erre vártam én harminchárom esztendőn keresztül? Tessék könyvbe szöni, és figyelembe venni, hogy én nem lehetek öt éves, mivel immáron harmincnyolc esztendő vagyok, holnapután lesz a születésnapom. Tessék leülni az asztalhoz, és megírni a könyvet.

– Reszket a kezem, nem foghat tollat. Nincs is már tehetségem az íráshoz – válaszolta Magdala asszony.

– Mindjárt magára rogyik az ég, ha ilyeneket mond.

– Megesküdtem a templomban, hogy több könyvet nem írok.

– Na, és hányszor szegte meg az esküvéseit? Soroljam fel?

– Azt hiszi, maga írt engem, kis Katinka?

– Nem gondolom. Nem hiszem, hogy párhuzamos tükrök lennének.

– Kis Katinka, nyolcvanéves vagyok, egyetlen vágyam: szépen, szelíden meghalni, fájdalmak és pelenka nélkül. Nem kényszeríthet arra, hogy könyvet írjak.

– Nem?

Nagyot csattant a pofon Magdala asszony arcán.

Az öregasszony elképedt. S bánta, hogy nincs ereje visszaadni.

– Akar még?

– Halálra óhajt pofozni?

– Nem, dehogy. Az életemet akarom, viszont nem kaphatnám meg, ha maga meghalna. Most pedig tessék leülni az asztalhoz, és megírni a könyvet.

Legyen a címe: *Egyszer egy ódon szobában*.

Megfelel? Egy ilyen ódon szobában, mint ez itt...

Katinka felségítette a fotelből (Magdala asszony nem mert tiltakozni), és a dolgozószoba fele vezette. A küszöbnél Magdala asszony kitépte magát, és jajveszékelné kezdett.

– Kuss! – ordított rá Katinka, s a szájára tapasztotta a tenyerét. Aztán megmarkolta a vállát. Magdala asszony megpróbálta elakasztani Katinkát, de nem sikerült neki.

Azon kapta magát, hogy az íróasztalánál ül, s a furnérra mered. Visszaköszöntek az apró karcolások, tintafoltok, a pohárnyom.

– Hol tartja a papírt? – érdeklődött Katinka.

– A bal fiókban.

Katinka kiemelte, s az asztal bal sarkára helyezte a sárgás papírköteget.

– Nincs tollam.

– Tessék megkeresni.

– De egyáltalán nincs. Menjen le, vegyen egyet.

– Hogyisne. Hogy elszaladjon nekem.

Végül megegyeztek, hogy Katinka lemegy, és golyóstollat vásárol, de előbb a székhez köti Magdala asszonyt.

Ott ült az asszony, egyedül a lakásban. Arra gondolt, hogy sikerült időt nyernie, s közben megállíthatja a saját szívét.

– Nem írok könyvet – mondta a papírhalmaznak.

Maga elé tett volna egy ívpapírt, hogy nézegesse, szagolgassa, de a kezét is lekötözte Katinka.

– Vajon még összejönne egy könyv? – kérdezte magától.

Úgy érezte, mintha vénasszony készülne nászra valami szép fiatalemberrel. Zavarta.

Katinka két golyóstollat hozott, hátha hatalmas könyv szövődik. Leoldotta a madzagot Magdala asszonyról, s azt mondta:

– Fogjon hozzá azonnal, nem akarom, hogy meghaljon közben.

Hanem már Magdala asszony úgy érezte, talán nem is lenne rossz megírni egy utolsó könyvet. Már nem akart meghalni a könyv befejezése előtt.

– Hagyjon most békén, hogy dolgozzam – akarta mondani, de eszébe jutott, az ember mégsem magázhatja a regényhősét.

– Hagyj békén.

Katinka leült egy székre.

Magdala asszony leírta a papírlapra:

Egyszer egy ódon szobában

Regény. Írta Móra Magdala.

Szerette a pillanatot, amikor nekivágott egy regénynek. Még ha az is volt a szokása, hogy az első oldalakat a papírkosárba dobta.

– Szomorú könyv lesz – vetette oda Katinkának. S tudva tudta, hogy már megint ő az Isten.

Teltek a napok, az éjszakák, Magdala körmölt, Katinka pedig várt.

Pár nap múlva Magdala asszony észrevette, hogy Katinka orra, válla és nyaka körvonalat kezd nyerni, s a szája körül is feltűnt két ránc.

Később előtűnt a haja, a szeme, az orra és a szája is, a szemöldöke, a keze, a lába, a hasa, a combja.

Magdala asszony viszont észrevette, hogy ő maga elvesztette a testét, már csak a jobb kezének három ujja látszott, amely piócaként a golyóstollra tapadt.

Az utolsó szót – VÉGE – már nem írhatta le: nem maradt ujja sem.

Amikor a rendőrség feltörte az ajtót, csak egy elég fiatal, csúnya nőt találtak az ódon szobában.

Azt mondta, Megyeri Katinkának hívják, és ő egy könyv.

A szék támláján pongyola és koszos hálóing lógott. A kitaposott papucskok a szőnyegen aludtak, az íróasztalon jegygyűrű csillogott, mellette két golyóstollal.

A rendőrkapitány megkérdezte, hol van a híres író.

Megyeri Katinka azt válaszolta, hogy Móra Magdala is benne van abban a könyvben.

Az ablakhoz lépett, és kinézett: közvetlenül a ház mellett a tenger hullámzott.

„Mindig azt a bizonyos belső hangot követtem”

(Folytatás az 1. oldalról)

Ő felelt a könyvtárért is, és az elején heti két könyvet engedélyezett olvasásra, hogy több időm maradjon tanulásra és a házi feladatokra, ám mikor kiderült, hogy ételadagom egy részével megvesztegettem az egyik osztálytársamat, hogy könyveket kölcsönözzön ki számomra, megengedte, hogy annyi könyvet olvassak, amennyit csak akarok. Később is tartottam vele a kapcsolatot, haláláig. De akkoriban még nem mutattam meg neki a verseimet, ez csak később történt.

Eleinte az osztálytársaimnak mutattam meg őket, míg egyik hirdetőtáblára kitűzött versemet felfedezte egy Bukarestből odalátogató szerkesztő. Furcsa módon, négy évvel fiatalabb volt nálam, pusztán tizenhét éves, de már szerkesztő, akinek jó szeme volt a versekhez. Páskándi Gézának hívták, később maga is jó nevű költő és drámaíró. Kiadta a versemet, és azóta sem kellett soha kiadó után nézmem. Mindig felkeresnek a szerkesztők publikálendő írásért.

– A magyar irodalom költészetére igen gazdag, és nem kellett ihlet után nézmem a világirodalomban, mégis érdekes lenne meg tudni, kik voltak a kedvenceid a magyar klasszikusokon kívül.

– A világirodalom jobban hozzáférhető magyarul, mint angolul, és ez valószínűleg minden kis nemzetre igaz; körbe kell nézniük, hogy lássák, mi történik a világban. Az angolul beszélő országok elfoglalják a föld nagy részét, és megelégednek azzal a gondolattal, hogy amit tudni érdemes, azt úgyis angolul írták, és megengedhetik maguknak, hogy jobban elszigetelődjenek, és ne vegyenek tudomást a kisebb nemzetekről. Persze, a háború alatt és utána, a kommunizmusban, a magyar olvasó számára nehezen volt megközelíthető a külföldi világ. Ez akkor tudatosult bennem, mikor dél-amerikai költők és írók műveit kezdtem olvasni, és valami ismerősen csengett soraikban; a kortárs román költészetet juttatták eszembe. Román kollégáim, kik újlatin nyelvet beszélnek, könnyebben hozzáférhetőnek találták a spanyol költészetet, és óhatatlanul a hatása alá kerültek.

– Vajon ez a hozzáférhetőség hatással volt saját költészetedre is?
– Nehéz megmondani. Szeretem azt gondolni, hogy mindig azt a bizonyos belső hangot követtem; majd örültem, ha néhány hasonlóságot láttam a saját versem és más kortárs költészeti mű között. Inkább igazolt a rokon szellem, mint befolyásolt. Például Kavafisz lett a kedvenc költőm, mikor elolvastam e négy sorát: „soraid úgy legyenek megírva, / őrizzenek, tudod, valamit életünkben, / S minden ütem és fordulat arról valljon, hogy itt / alexandriairól írt alexandriai.” *Ammoniszról, a költőről, aki meghalt huszonkilenc éves korában, 610-ben* (Vas István fordítása).

Pontosan így gondolom. Ez a négy sor lehetne az ars poeticám is, alkotói krédóm. Azt szeretném, ha verseim azt az érzést közvetítenék, hogy Erdélyről szólnak, egy erdélyi tollán keresztül. Baconsky, egy román költő, egyszer azt mondta, mi költők ugyanúgy felismerjük egymást, mint ahogyan a tolvaj azonnal meglátja a másikkban a tolvajt, mintegy hatodik érzéssel. Nem arról van szó, hogy ki kire van hatással, a kölcsönös felismerésről van szó. Az a fontos, hogy emlékezzünk identitásunkra, és őrizzük meg úgy, hogy kifejezést adunk neki. Az igazi költő soha nem akar az lenni, ami nem lehet, még akkor sem, ha új megközelítésekkel próbálkozik, és soha nem feleli költői valója legalapvetőbb hatásait: a családot, mely életet adott neki, és a kultúrát, melytől identitását kapta.

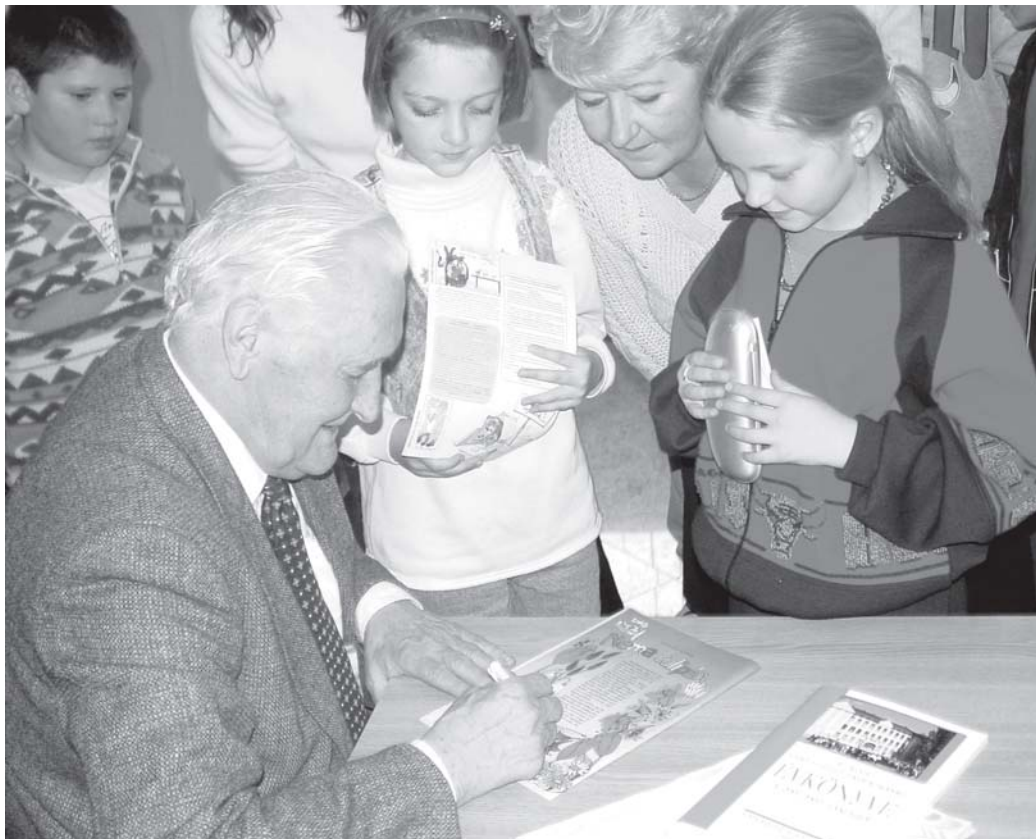
– Más szóval, mindketten megegyezünk abban, hogy az igazi alkotóművész a megelőző újítót követi, az újítás szellemében

főleg, és azt az alkotói szabadságot követi, melyet a korábbi újítók már megvalósítottak, rátalálva saját útjukra. Például Wagner hatása még mindig friss és mindent elsöprő volt Puccini, Debussy, de még kortársa, Verdi számára is, de mindezen zeneszerzők úgy használták ezt az új alkotói szabadságot, hogy megtalálták saját útjukat a zenében, megírták saját, jellegzetes új operákat.

– És ott van még Baudelaire. Hatása elkerülhetetlen volt az öt követő generációk számára, ám a legjobb költők ebből bátorságot merítettek, hogy meg merjék írni a sajátjukat, arra inspirálta őket, hogy új költői utakon kísérletezzenek.

– Hadd térjek vissza a saját alkotói szabadságodra és/vagy ennek hiányára. Életed nagy részét Ceaușescu elnyomó kommunista rezsimében töltötted. Hogyan sikerült túlélned?

– 77 évből legalább 7-et azzal töltöttem, hogy a jogaimért harcoltam, különösen azért a jogomért, hogy külföldre utazhassak, útlevelet szerezzek magamnak és feleségemnek. Minden utazás keserű csata volt, noha mindig nagyon vigyáztam, nehogy megsértsem Románia államot bármilyen nyilvános külföldi nyilatkozatommal. Főbenjáró bűn lett volna, és veszélyeztette volna mások külföldi útjának a lehetőségét is. Az egyetlen lehetséges védelmünk a törvényesség betartása volt. Az akkori „törvényesség”. Követeltük állampolgári jogainkat, egyetlen védekezési módszerünk volt emlékeztetni a hatóságokat arra a kötelezettségükre, hogy tartsák magukat az – ugyan szépen megfogalmazott, ám annál ritkábban figyelembe vett – alkotmányos törvényekhez. Ám a polgári engedetlenség elképzelhetetlen volt abban a rendszerben, a hatóságok éppen erre az ürügyre vártak, hogy lecsaphassanak, börtönbe vessenek, vagy ami még rosszabb, öngyilkosságot követessenek el, vagy egyszerűen tarkón löjjenek egy erdőben. Ilyen körülmények között, ha tiltott helyen fordulsz meg a kocsival, véged van. Egyik alkalommal egy külföldi barátom, aki felajánlotta, elvisz kocsival, éppen erre készült, mikor megkértem, engedjen kiszállni, nem engedtem meg magamnak, hogy részese legyek a legkisebb kihágásnak is. Utolsó szalmaszálként, egyszer odáig merészkedtem, hogy nyilvánosan fenyegetőztem, éhségstrájkba kezdek, de ezt nem tiltotta semmiféle törvény, amint siettem erre rámutatni a külföldi sajtóban.

– Tehát, egyfajta belső disszidens voltál?
– Nem, nem voltam disszidens, egyszerűen azért, mert nem lehetett disszidensnek lenni. Mi állítólag egy tökéletes rendszerben éltünk, és a legkisebb kritikát a rendszer egésze ellen irányuló támadásnak értelmezték.

– Kötelezték az embereket, hogy egymásról jelentsenek?
– Igen, persze. Mindnyájunknak lehallgatták a telefonját, a kásáinkat átszögték lehallgató készülékekkel, és sok barátomat kényszerítették, hogy jelentést írjanak rólam. Így hát megmondtam nekik, hogy mit írjanak.

– Állítólag ma már minden ilyen irat hozzáférhető. Megnézted valaha is a dossziédodat?

– Nem, soha nem vettem a fáradságot. Egyszer egy magas rangú tiszt elé rendelték, a Securitatéra, aki rábökött az asztalán fekvő dossziémra, legalább 20–25 cm vastag volt, tele jelentésekkel. De immáron nem akarom tudni, ki mit jelentett rólam, mert ezekből az iratokból nem derülnek ki a körülmények, melyek között ezek a jelentések megszülettek. És persze az a dosszié nem tartalmazta a lehallgató készülékek átíratait; ezeknek a gyűjteménye a plafonig érne. Vége van már, elmúlt, csak időközben generációm legszebb éveit egy karkai világban töltöttem.

– És mi a helyzet a párttagsággal?

– Soha nem léptem be a kommunista pártba. Nem szükséges mondanom, hogy egy totalitárius államban a kommunikáció minden formáját propaganda célokra használták, és ezt kizárólag a megbízható párttagokra bízták. Ezért nem dolgozhattam egyetlen fontos szerkesztőségben, vagy szerkesztőségnek sem, csak gyermeklapoknak. De meg lehetett élni belőle, és mellette írhattam, amit akartam. És szerettem is gyermekverseket és meséket írni. Úgy gondolom, a különbség a gyermekirodalom és a felnőtt, komoly, divatos irodalom között egyedül a terjedelem, nem a minőség. Az asztalosnak is ugyanolyan gondnal kell megfaragnia a gyermekszékét, mint amennyit a felnőtt-székre fordít. Bár sokáig tagja voltam a román Írószövetségnek, mely állami intézmény volt, minden író és újságíró tagja volt, de 1987-ben nyilvánosan kiléptem, mikor a Szövetség nem volt hajlandó segítségemre lenni egy külföldi vízum és útlevel megszerzésében, mellyel Rotterdamba utaztam volna egy nemzetközi költői fesztiválra, mint a magyar delegáció küldötte. De a fesztiválról való elmaradásom nagy port kavart Hollandiában, és a következő évben újra meghívtak. Ekkorra már a hatóság engedett a nemzetközi nyomásnak, és nem akadályozták meg, hogy részt vegyek rajta. Egy évvel később, amint tudod, a rendszer összeomlott, és a rettegett Securitatét megszüntették.

– Ezek szerint növekvő nemzetközi hírneved valamennyi védelmet is nyújtott.

– Való igaz. Az ausztriai PEN Klub tagja lettem, természetesen csak titokban. Nekünk, román állampolgároknak tilos volt bármely nemzetközi szervezethez csatlakoznunk. Az 1980-as években már publikálta egyik német illusztrált irodalmi folyóirat különszáma *Mindszentek napján Bécsben* című hosszú versemet, aztán közöltek svédül, finnül, észtül és oroszul már jóval azelőtt, hogy megjelentem volna az amerikai piacon a *Dancing Embers* kötetemmel.

– Van még ehhez hasonló izgalmas híred?

– Tavaly megjelent Oroszországban egy válogatott verseskötet, különböző fordítók munkái, és most egy fontos orosz irodalmi folyóirat, az *Inosztannaja Lityeratura* egy 25 oldalas tanulmányt közölt róla.

– Gratulálok. És még hozzáteszem, dolgozom egy Kányádi-fordításán, melyet olvasni fognak mindenhol az angolul beszélő világban. Szeretném még valamit hozzáfűzni?

– Igen. Szeretném ezt az interjút egy versidézzel zárni, az *Eretnek táviratok odaáról* címet viselő „közös kommuniké”-ből, mely először a To Topos folyóiratban jelent meg 2006-ban. Zbigniew Herbert halálára írtam 2000-ben. 1988-ban találkoztam vele Rotterdamban azon a költői fesztiválon, és azonnal felismertük egymást, mint az a bizonyos két tolvaj. Ez az idézet egy másik ars poetica, egy másik megfogalmazása költői hozzáállásomnak. Így hangzik:

„Egyetértettünk abban hogy a költészet akárcsak a szerelem egy ember dolga azé aki szeret senki sem követelheti meg attól akit szeret hogy az őt viszontszeresse ha viszontszeretik örvendetes sőt boldog állapot de köztudomásúan a boldogtalan szerelmekből is szoktak sőt azokból szoktak nagy katartikus erejű művek születni senki nem kér nem kényszerít senkit sem arra hogy írásra adja a fejét ha arra adta vállalja ami vele jár de ha a tőle származó lelki haszon fejében tisztességesen eltartja a közössége a népe az olvasói hallgatói mindkét félnek becsületére válik a költőt nem választják kiválasztódik a költő vissza se hívható le se váltható kiténtethető megalázható mellőzhető elhallgatható lehallgatható elhallgathatható bezárható felköthető de és ez számára maga az üdvösség nemcsak halála után életben is föltámasztható a költő a szeretet nem-nyugdíjazható nap-számosa és a nyelvnek sírontúlíg-tartóan elkötelezettje egyébként testi mivoltában éppen olyan gyarló sérülékeny romlékony és romlandó s talán elviselhetlenebb mint embertársainak nagy része rátarti de másokat kivált népeket nemzeteket le nem gögöl önmagával állóan elégedetlen Basta

Fogalmaztuk Rotterdamban ezerkilencszáznyolcvannólc júniusában Z. H. és jómagam

Nyilvánosságra hoztam kétezer júliusában Hargitafürdőn füvek fák madarak és más erdei-mezei élőlények tájékoztatásul már csak egymagam.”

– Nyilvánvalóan megírtad már a fejedben, amint kibontakozott az a találkozás, majd lemásoltad emlékezetből 12 évvel később. Köszönöm a türelmedet, jó egészséget kívánok és erőt a további munkádhoz.

– Én köszönöm, hogy eljuttattad verseimet az amerikai olvasókhoz. És kérek, köszönd meg az olvasóknak a nevemben megtisztelő figyelmüket. És ne feledd, mindig szeretettel várlak erdélyi nyaralómban, a hegyek között.

A vacsora befejezése után Lovecraft emelkedett szólásra, ünnepélyesen, mint egy pátriárka. Különben a vacsora végére megérkezett Guedes is, révült szerelmével, alig ettek, bár a szopós malacpecsenye – amelyet a kedves Titi *ahi maá*-ban, forróra hevített kövekből rakott kemencében süített meg a kedvünkért, s a csemegének felszolgált *mahi mahi*, egy déltengeri halfajta, amelyet *mitihué*-ben (száritott tökben erjesztett kókuszdió tejben) párolnak igazán kiváló volt, s a *fafa* is fantasztikus volt (a *taró* levelek között süített szalonna és csirke) s az édesség is, Noah kedvence, a *poé*, azaz *manióka* liszttel elkészített nyers banán, a gyümölcssaláták is – láthatólag nem bírtak betelni egymással, nem voltak képesek az evésre koncentrálni, legszívesebben, bármilyen banális is hangzik ez – egymást falták volna fel, őrgöngy vágyukban...

Később lejöttek a szobából a család angol ágának boldog képviselői is, az elbűvölt lányok kíséretében, megjegyzem: ők farkasétvágygal ettek, ami már önmagában is mutatja, hogy a szerelem mindenkire másként hat!

Ismélem, miután ők is befejezték az evést, s ki-ki az italát kortyolta, a búskomor amerikai író emelkedett szólásra, és arra kért mindenkit, hogy nézzék el nekünk, a heteronimáknak, Borgesnek és neki, hogy bevonulunk a dohányzóba, megidézni Fernando Pessoa ki tudja melyik rejtett, feltáratlan dimenziókban bolyongó, bizonyára nyughatalatlan szellemét, s órákig távol leszünk, de a bálvány megtekintése előtt okvetlenül beszélnünk kell a költővel.

„De Mester – érvelt elvörösödve Lídia –, én miért nem lehetek jelen? Én az utóbbi esztendőknben minden veszélyes helyzetben Ricardóval voltam, Peruban is, ahol az istenek játszadoztak velünk, s alig úsztuk meg élve a kalandot, Tibetben is, ahol egy barlangban találkozhattunk a rettegett jetivel, az *élő* görög szigeten is, ahol egy romos Dionüszosz szentélyben megtaláltuk a Nekronomikont, a halott nevek könyvét, Prágában is, ahol egy sötét sikátorban láttuk a rettenetes gölemet, Drakula kínkastélyában is, ahol szintén az életünket kockáztattuk, már pusztán azzal is, hogy a rettegett vámpír-fejedelem vendégei voltunk... Nem értem, hogy most miért tiltanak ki? Mi a bűnöm? Csak nem az, hogy nő vagyok?”

„És én is kíváncsi lennék a sokat emlegetett Fernando úrra – csatlakozik Noah is. – Ricardo is, Álvaro is annyit meséltek róla, hogy igazán szeretném látni...”

„S engem is érdekelne az önök szellemidézési technikája – jegyzi meg, kissé sértődötten Pomare. – Így összevethetnénk a mi praktikáinkkal. És sokat tanulhatnék is...”

„Értsék meg – érvelt halk hangon, de meggyőzően az egyre sápadtabbnak, törekenyebbnek, elesettebbnek tűnő amerikai író –, hogy valószínű, ha nem sikerül Pessoa szellemének lehívása a felső világból, egy idő után még nekünk is el kell hagynunk a helyiséget, Borges úrral!... Ugyanis ez nem szokványos szellemidézés lesz, hanem az önök barátai és szerelmei, a heteronimák idézik meg közös erővel, akarunk maximális koncentrációval segítségével, szellemi erejük totális mozgósításával azt a személyt, mesterüket, nemtőjüket, szellemi atyjukat, aki létrehozta őket. Ha minket, mint egykori személyes jó barátait és levelezőtársait, meg is tőr majd esetleg a szeszélyes szellem – Fernando Pessoa életében is meglehetősen szeszélyes, külön ember volt, nem valószínű, hogy természetesen különösebben megváltozott volna az árnyak hónapján! –, nem valószínű, hogy látni-hallani fogjuk. Addig megkérem önöket, drága hölgyeim, hogy vonuljanak vissza a könyvtárszobába, hogy a szeánsz színtere, a dohányzó és önök között legyen egy üres szoba, s bármi is történik, nyomatékosan kérem, hogy ne zavarjanak meg! Magát, kedves Pomare, külön megkérem, hogy időnként sétáljon ki, figyelje meg, történik-e valami szokatlan a ház körül, nem szeretném, ha váratlan látogatóink érkeznének. Tudniuk kell, hogy a doktor úrék, miután feljöttek a két háromszögekkel, a borospince ajtaját is, s a pincébe vezető ajtót is bezárták. Ha igényli, a doktor úr – pillant rám –, fegyvert is ad magának.”

„Ha lehetséges, kérem – suttogja zavartan a halász. – Ahol betörnek és lopkodnak, ott bármi megtörténhet...”

„A tárbán hat töltny van! – nyújtom át neki a forgópisztolyt. – S itt van még a tartalék töltnyár is.”

„Reméljük, nem lesz szükség rá – komorodik el Titi. – Halálra rémülnének a szomszédok, ha meghallanák a lövöldözést. A szigeten nem szoktak lövöldözni, csak a hivatalos ünnepnapokon.”

„Az is lehet, hogy a tupapauk – suttogja rémülten Tehura. – Akkor pedig mind lövöldözhet Pomare, csak egyet ér el, hogy megharagszanak ránk és elragadnak magukkal az ök sötét és nedves világukba...”

„Minden lehet – mondom óvatosan, s hogy megnyugtassam őket, hozzáfeszem. – De azért jó, hogy egy férfi is van a háznál. Tartsd nyitva a szemed, drága barátom – fordulok Pomare fele. – Valaki behatolt már ide, ellopott két háromszöget, hallottam gúnyos nevetését is, láttam árnyalakját is elsuhanni a pincében... És nemcsak én, Lídia kisasszony és Borges úr is észlelte, tehát tanúsíthatják mindent.”

„Figyelni fogok – mondja a halász, s átveszi a pisztolyt. – Megvédelmezem a házat, barátom... Felől nem lehetnek kétségeid.”

„Egyáltalán nem vagyok bizonyos próbálkozásunk sikerében! – magyarázza komoran Lovecraft –, de higgyék el, meg kell legalább kísérlelni. Viszont ki kell zárni lehetőleg minden kockázati tényezőt. Már pusztán az a tény, hogy két frissen készített két háromszög megmagyarázhatatlan módon eltűnt, s hogy Reis úr, majd később Lídia kisasszony és Borges úr is, a pincében, gúnyosan határozott árnyakra figyelt fel, bizonyítja, hogy valami szokatlan van készülöben. Megértésüket előre is köszönöm, magam és barátaim nevében is. Ön pedig Lídia kisasszony, bocsásson meg, de ne higgye, hogy mindez egy gonosz öregember szeszélye. Én kedvelem Önt, s hajnalban velünk jön a bálványhoz, legjobb lesz, ha most lepihen. Megjelenése esetleg elriaszthatná a költő árnyát, akiről köztudomású, hogy egész zaklatott életében rettegett és idegenkedett a hölgyektől... Noah kisasszonnyal is ugyanez a helyzet. Értsék meg, megjelenésükkel, pusztán ottléttükkel is veszélyeztethetnek a szokatlan és merész kísérlet sikerét...”

Feláll, és görnyedten, jobb lábát húzva, köhécselve sántikál be a dohányzóba.

Tejve, Mora és Borges, poharukat is az asztalon hagyva, rögtön követik, Soares, Search és Cross csókkal búcsúznak szemlátomást ijedt és elbizonytalanodott vahinéiktől, Guedes összeölelkezik Pauline-nal, a lány sír, s úgy öleli, mintha soha nem is akarná elengedni. Campos is érzékeny búcsút vesz a láthatólag megbántott, sértődött Noah-tól, én pedig kézcsókkal búcsúzom Lídiától, aki nem

is néz rám, de mikor megfordulok, hogy kövessem társaimat, szinte sírva mondja:

„Vigyázz magadra, szívem...”

„Maguk – rendelkezett Lovecraft határozottan, úgy tűnt pontos, minden részletében minuciózus aprólékosággal kidolgozott stratégiája van – a kerek dohányzóasztal köré ülnek. A sorrend a következő: Search úr, Campos úr, Reis úr, Mora úr, Cross úr, Soares úr, a báró úr és Guedes úr. Mi Borges barátommal a sarokban foglalunk helyet, két fotelben. A villanyt természetesen eloltjuk, csupán egyetlen szál gyertya fog világítani az asztal közepén. Maguk kinyújtott

kezeiket úgy helyezik az asztalra, hogy kisujjaik összeérjenek, és egy élő gyűrű vagy kör, vagy lánc képződhessen így!”

Helyet foglalunk.

Borges meggyújtja a gyertyát, eloltja a villanyvilágítást és elhelyezkedik Lovecraft mellett, a sarokban álló fotelek egyikében.

Mi ott ülünk, a számunkra kijelölt székeken, az asztal körül, egyik kisujjam az Álvaro, a másik a Mora kisujját érinti.

A gyertya libegő fényében halottsapadtnak tűnnek a víg baráti arcok.

„Most pedig lazítsanak, száműzzenek minden felesleges képzetet és gondolatot, egy buddhista rítust ajánlhatok – ismerik netalán a Damngaglanamedpa, vagyis az *ennél magasabb nincs* elnevezésű buddhista tanítást. Ami minden napra négy elmélkedést ír elő.”

„Ismerjük – mondja Campos. – És el tudunk lazulni, felől ne legyenek kétségeid, kedves Lovecraft, mindannyian jógázunk...”

Csend lesz.

A déli elmélkedés három mondatát vettem ki magam elé:

Testem olyan legyen, mint a hegy.

Szemem, mint az óceán.

Szellemem olyan, mint az ég.¹

Érzem, hogy fokozatosan ürülök ki, mindent kizárok magamból, s már csak Pessoa szomorú arca lebeg előttem, s néhány verssora forog, mintha körhintán, körbe-körbe:

„Valótlanak vagyunk, bolyongó árnyak,

akik a létezésüket alusszák”²

Időérzékeimet is teljesen elveszíttem, s noha érzem ujjaimon Mora és Álvaro ujjainak remegését, olybá tűnik, mintha valahol egy akváriumban kuporognék, embriónális állapotban, egyedül, vagy egy éjszótét, száraz kútban, ahonnan már nem bukkanhatok fel a napvilágra többé soha.

Egyre a sorok köröznek körülöttem, s mögülik, mint rongált palimpszeszten derengnek át Fernando Pessoa arcai.

Először a tünődő, szomorú arc, amit száműzetésemben nem láthattam, de amelyet olyan érzékletesen örökített meg leveleiben Álvaro.

Ezt az öregedő magányos arcot takarja el a fiatal Pessoa hetyke bajszos arca. Szemében lobog a minket is éltező tűz, kihívó tekintete az univerzum megfejthetetlen titkait, borzongató rejtelmait fürkészi, a mindenségét, amely az ő elmúltával sem szűnt meg, hiszen lecserélték ugyan a reklámtáblákat kedvenc kávéházával szemben, bizonyítja, hogy ő – akárcsak Beatriz Viterbo, Borges tragikus szerelme – már teljesen elszakadt a világtól, de ugyanakkor Fernando mégis tovább élt, benne volt a mi nevetésünkben, sírásunkban, minden félreccsúzott nyakkendőnkben, borpecsés zakónkban, félig szívott cigarettáinkban, kiivott borospoharainkban, vesszorainkban, uralt bennünket a másvilágról is, uralgott árnya képzeletünkben, serkentett és korholt, biztatott, és bizonyos neki nem tetsző cselekedeteinket nehezmenyente, egyetlen szóval: velünk volt.

Nem hagyott magunkra, életünk egyetlen pillanatában sem.

Velünk volt, amikor sétáltunk, amikor szeretkeztünk, amikor írunk.

A vesszorok most váratlanul lobbannak el, mint tűzbe vetett árkuslapok, s csak a szomorú, magányos férfiarca lebeg előttem, szemében részvét. Hová lett a régi tűz? – gondolom, és sírni szeretnék, üvöltöni a tehetetlenségétől, tépni az arcomról a bőrt fájdalommban, mint a vadak. De képtelen vagyok megmozdulni. A gyertya fénye most meglíbben, mintha szél támadna, de hogyan támadhatna egy szobában, egy zárt helyiségben szél?

Hűvös lesz, hirtelen átmenet nélkül válnak a sápadt baráti arcok zöldessé; valaki, azt hiszem Bernardo Soares felnyög, halom Cross köhögését, Mora kisujja remegni kezd, de nem bírok feléje fordulni, székemhez szögez egy ismeretlen erő.

A léghuzat ismét végigsöpör a szobán, a gyertya lángja meghajol, pislálkol, félé, hogy kialszik, és sötétben maradunk, de nem alszik ki mégsem, hősiesen küzd az egyre erősödő huzattal, érzékelem, hogy megmagyarázhatatlan módon egyre hűvösebb lesz a szobában, s valaki közülünk máris vacogni kezd, ütemesen koccannak össze a fogai, Pessoa levegőben libegő arcai egymásra csúsznak, újra a testemre koncentrálok, olyan, mint egy hegy.

De tényleg olyan?!

A hegy milyen?

A tibeti hegyeket látom, a fennsíkon, a barlang előtt karmazsinvörös és kénsárga levelek pörögnek az erőtlen szélben, de a fákat

nem látni, egyszerűen nem lehet megmagyarázni honnan kerülnek ide ezek a tényérmagyságú levelek, de itt vannak, a levegőben, pörögnek, vörös és sárga kérdőjelek, a hatalmas, kékesen derengő, felhők közé vesző hegyormok üzenetei, Pessoa arca egyre fiatalabb lesz, már-már egy önmagával eltel, önmagában bízó fiú győzedelmes arca, emlékszem, mennyit idézte Rilke egyik, számára kedves versét:

*„De ő felpillant, az asszonyra néz,
közben a csemalón tovább zenélve,
s úgy nézi majd, mint tükörből szokás,
mert eltölti saját fiatal arca...”*

*s tudván, hogy csábítóbban ül ki rajta
és szebben minden hang után a gyász.”³*

Újra megborzongok.

A hegy eltűnik!

A vesszorok, mint az előbbi levelek, kavarnak a huzatban.

Most a szememre koncentrálok, olyan, mint az óceán.

Igen, a tenger fényes, mozdíthatatlan tükör, a reggeli nap rézsütös fényében. Nem kérdez, és nem is válaszol. Van.

Pessoa arca újra öreg és komor, szemem megvillan, mintha közzölni akarna velem valamit ez a testetlen arc.

„Itt van!” – halom a Mora hangját.

Ezt az ismert, baráti hangot most nem színezi át érzélem. Egyszerűen egy tényt rögzít, egy számára evidens, megkérdőjelezhetetlen tényt.

„Megérkezett!...”

Ujja hirtelen vált el a kisujjamtól, aztán elvált az Álvaróé is.

Felnézek.

A szoba bal oldali sarkában ott áll Fernando Pessoa, görnyedten, sötét öltönyben, és bizalmatlanul méreget bennünket. A léghuzat megszűnik, a hűvösség azonban nem. Ez magából atyamesterünköl áradhat?

„Hát itt vagytok – szólalt meg fátyolos, halk hangon, és köhintett. – Egy ideig hallgattok, bizonyára arcunkat nézegethette a gyertya libegő fényében. – Mindannyian itt vagytok, kivéve szegény Albertót, de hát ő most nem lehet itt, ő ott van velem.”

Nem részletezte hol, újra elhallgatott, most vehette észre Borges és Lovecraftot, mert feléjük fordult, meghajolt.

„Önök is eljöttek, kedves barátaim. Soha nem gondoltam volna, hogy ilyen körülmények között fogunk találkozni, kedves levelezőpartnereimmel. Kár, hogy nem szoríthatunk kezét, nem ölelhetem meg magukat. Nekem már nincsen testem, amit önök látnak, az csupán egy ábrándkép, egy illúzió. Nem is tudnának megérinteni, ezért kérem, ne is próbálkozzanak vele.”

Lovecraft és Borges felálltak, meghajoltak.

„Sok kérdéseket lenne, tudom – fordult megint felénk. – Érzem, hogy valami nyugtalanít benneteket, kedveseim. Érzem rajtatok a félelem szagát.”

„Minden a Ricardo tahiti látogatásával kezdődött – kezdi Álvaro. – Kitalálta, hogy itt alakíthatnánk egy kommunát, egy költői falanszert, amire Gauvinus kedves szigete igazán megfelelő hely. Egy alkotóházat is berendezett a számunkra, amikor leveleiben, verseiben, állhatatosan ide csábított minket...”

„S ti el is jöttetek – mosolyodott el Pessoa, de a szomorúság árnyéka valahogy nem tűnt el az arcáról. – Az ötlet briliáns – néz elismerően rám. – Én is mindig ilyesmirel álmodoztam, de pénzhány miatt nem tudtam megvalósítani terveimet. Mindig a pénz, a pénz... Az az átkozott, istenverte pénz... Annyi mindent nem tudtam megvalósítani, merész és nagyra törő terveimből, anyagi függetlenség híján. De látom kedves Ricardo, neked sikerült... De ha nem tűnik kérdésed durván indiszkrétnek, hogyan? Honnan volt ennyi pénz, hogy házat vásárolj Tahitin, és összegyűjtsd az egész kompániát? Hajóorvosként azért mégsem kereshetél olyan sokat, bárhogyan is raktad élére a garasokat.”

„Borges ötlete volt. Rájött, hogy mi heteronimák nem olyanok vagyunk, mint az emberek. Bizonyos értelemben hasonlítunk, de lényegesen különbözünk is.”

„Ez nem értem. Ha világosabban kifejeztenéd, kedves Ricardo.”

„Ismélem, Borges ötlete volt. Rájött, hogy én a víz alatt is létezhetem, hosszú ideig, kételtű vagyok, mint a békák. Elmentünk egy uszodába, kipróbálni. Megkért, merüljek alá, s addig maradjak lenn a medence fenekén, a víz alatt, ameddig csak bírok... Korlátlan ideig maradhattam volna.”

„S erre a többiek is rájöttek?” – döbben meg Pessoa.

„Nem – sóhajt Álvaro. – Nem jöttünk rá, pedig én szerettem úszni, hajómerők vagyok, sokat hajóztam is...”

„A többi – folytatom el-elcsúszó hangon –, jött magától. A Buenos Aires-i könyvtárban, ahol Borges dolgozott, s gyakorlatilag minden dokumentumhoz, feljegyzésekhez, térképekhez is hozzáférhettünk, hetekig tanulmányoztuk az évszázadok során elsüllyedt angol, holland, spanyol, portugál hajók eltűnési helyét, aztán béreltünk egy jachtot, Borges három megbízható tengerész cimborája irányította, felkerestünk egy helyet, megtaláltuk az évszázadok óta a hullámsírban örök álmát alvó spanyol gályát, még az inkák kincseit vitte volna Spanyolországba, de viharba került és elsüllyedt. Én elszántan lemerültem, s órák alatt sikerült felhordanom a zsákokba rakott kincset. Később tökéletesítettük a módszert, csigával, amelyre köteleket erősítettünk, a végén egy horog volt, erre akasztottam a teli zsákokat, s ők felhúzták. Utána Borges körültekintően értékesítette a feketepiacon az aranyrudakat, s milliomosok lettünk. Később, félve, hogy sokaknak feltűnhet hirtelen gyarapodásunk, barátom elment a miscatonici egyetemre, bizonyos okkultista kéziratok miatt, akkoriban ismerkedett meg Lovecraft mesterrel is, s egy éjszaka kísértelt a temetőbe, leírt néhány nevet, ellenőrizte a városi tanács dokumentumaiban, hogy vannak-e az illetőknek örököseik, ötnem nem voltak, lefizetett egy közjegyzőt, s a három tengerész, én, a brazil állampolgárságú hajóorvos és ő, az argentin könyvtáros váratlanul hatalmas összegeket örököltünk ezektől a régóta örök álmukat alvó személyektől, amelyeket természetesen ő rakott be egy amerikai bankba, amelyik átutalta argentin leányvállalatának. Így a világ előtt is meg tudtuk magyarázni hirtelen meggazdagodásunk történetét. Amerikai örökségünk volt a paraván. Később már egyszerűen ment, közös bankszámlát nyitottunk egy svájci bankban... A genfi ezen a téren a legmegbízhatóbbak. A bankitok szent.”

„S reméljük – sóhajt Borges –, hogy Svájc a hamarosan kitörő világháború folyamán is meg fogja tudni őrizni semlegességét, s vagyonunk, amelynek tetemes része egy titkos széfben van, biztonságban lehet...”

„Hogy én erre nem gondoltam – csuklik el Pessoa hangja, s megrendülten néz ránk. – Egészen másképp alakul az életem, az életünk, ha erre hamarabb rájövünk, s megszűnnek nyomasztó anyagi gondjaink... A pénz mire fordítottátok?”

„Ő – pillantok tétován Borgesre – az örök álma, a bábeli könyvtár létrehozásán fáradozott, én nyugdíjaztatásomat kértem a hajótársaságtól, és megvalósítva régi álmomat, Lídiával utazgattam a világban... Voltunk az Urubamba völgyében, Tibetben, bejártuk a görög szigetengert, Európa nagyvárosait, Prágát s az olasz és spanyol városokat, majd hirtelen ötletlő vezérelve, eljöttem Tahitire. A céloom eredetileg az volt, hogy a helyszínen tanulmányozzam Gauguin, akinek képei mindig is lenyűgöztek, s akinek emléke bizonyos értelemben itt még ma is él. Eredetileg könyvet szerettem volna írni róla, de egyelőre csak verseket, töredékeket írtam, Lídiának és a többieknek címezve. Megtetszett a sziget, egy holland kereskedőtől, aki szegény épp akkoriban temette el imádtott feleségét, s hazakészült Rotterdami, meghalni, megvettem ezt a házat, s élénk levelezésbe kezdtem a testvéreimmel. (Neked is sokat írtam a másvilágra, Mario de Sa Carneirónak is! Vajon ő megkapta, vele érintkezésben vagy?) Hívtam őket ide, akkor már körvonalazódott bennem az Álvaro által is helyeselt költői falanszter ideája...”

„Ésők, látom mindannyian el is jöttök...”

„Igen – állok fel, és tétován, félrehajtott fejjel nézek rá. – Eljöttek mindannyian, eljött Lídia is, eljöttekők is – mutatok Lovcraftra és Borgesre –, mert közbejött valami.”

„Ezért rettegtek?”

„Igen. Még csak néhány napja voltam ezen a rejtelmes, elvarázsolt helyen, a fény szigetén, valamikor október letelején érkeztem ide, amikor felkeresett néhány rémült angol tengerész. Tudták, hogy orvos vagyok, az egyik vendéglőben már biliárdoztam velük. Elmesélték, hogy a dzsungelben, egy folyó partján, ráadásul egy vízesés előtt találkoztak egy bálvánnyal, egy földbe ástott hatalmas emberfejjel, akit a babonás bennszülöttek a *hold arcának* neveznek. Már maga a fogalmazás megdöbbentett, úgy beszéltek egy szoborról, mint egy élőlényről, méghozzá egy különösen veszélyes élőlényről, mint egy démonról, akinek a tekintete meglehetősen révült állapotba hozta őket, s álmokórással büntette. Ezért nem tudják, mikor hajózhatnak ki, állapotuk válságos, a nap vagy az éjszaka bármelyik percében, bárhol rájuk törhet az álom, s ilyenkor órákig alszanak... A maorik ráadásul nem is költik fel őket, ők azt hiszik, amikor valaki alszik, a lelke távol van, s ha hirtelen rázzák fel, megbetegedhet, meg is zavarodhat, hiszen a távollévő léleknek nincsen ideje visszatérni az elhagyott testbe. Megvizsgáltam őket, fizikailag nem volt semmi bajuk, amennyire viszont meg tudtam ítélni, rettenetesen félték valamitől. Valami sokkszerű, iszonyatos élmény érte őket. Serkentőket írtam fel nekik, javasoltam, hogy mozogjanak sokat, fussanak, súlyozzanak, ússzanak, s egyenek sok gyümölcsöt. Már akkor elhatároztam, hogy én magam is utánajárok a dolognak, és megnézem a bálványt. Rettegve, keresztet vetve próbáltam lebeszélni, aztán amikor látták, hogy nem tágtok, egy yorki tengerész elkísért, s akkor láthattam először a *hold arcát*. Alaposabban nem tudtam megvizsgálni, így arról sincs fogalmam, hogy milyen köből készülhetett, leginkább az inkább kedvenc trachitjára emlékeztem, a különös köre, amely elnyeli, magába szívja a fényt, de persze nincsenek különösebb ásványtani ismereteim, ebben nem vagyok teljesen biztos. Mint ahogy a korát is képtelen vagyok meghatározni, az bizonyos, hogy több ezer éves lehet, vagy még több, a színxszel lehet egyszó. Tekintete viszont megbűvölt. Nevetsz? Hogyan lehet egy szobor tekintetéről egyáltalán beszélni, nos ez itt nem túlzás, ha szembenézel vele, az az érzésed, kissé megvetően s tagadhatatlan rosszindulattal visszanéz rád! Ez a gonosz tekintet engem, aki tudod, soha semmitől nem félek, rettegéssel töltött el, pánikba esve fordultam meg, s rohantam el a színe elől...”

„S azóta te is álmokórában szenvedsz, kedves Ricardo?”

„Nem. Én nem tudok aludni. S ha nehezen, sok kínlódás után végre elalszom, Cthulhuval álmodom, a vizek alatt fekvő istennel, aki R'lyeh évmilliók óta víz alá süllyedt városában álmodva várja az ébredést, és a *régi öregekkel*, akik ott várakoznak a kapun túl, hogy visszatérhessenek, s ismét birtokukba vehessék a földet...”

„De hát Cthulhu és a régi öregek, Nyarlatotep hercege, Yog-Sothot, Azatoth költött személyek Lovcraft úr elbeszéléseinek és regényeinek hősei, mitológiájának főalakjai!... Nem élő, valóságos lények, hanem egy élénk képzelőerővel megáldott, tehetséges író, beismerem meglehetősen félelmetes szereplői!...”

„Bármi, amit valaki elképzel – szólal meg élénken Borges –, bármikor valósággá válhat. Ezt Ön is nagyon jól tudja, kedves Fernando.”

„Reis úr – szólal meg tétován, reszkető hangon Lovcraft, s ahogy feléje fordulok, megdöbbenve látom, hogy zöldül el az arca – már eleve arra gyanakodott, hogy ez a bálvány egy, hogy is mondják *féregjártat*, egy átjáró a *másik, túlsó* világból, vagy ha így jobban tetszik: egy számunkra láthatatlan dimenzióból...”

„Amikor viszont kifaggtam maori ismerőseimet, döbbenetes dolgokat meséltek a bálványról, akit rettegve tisztelnek. Mondják, hogy időnként jellegzetes és rémisztő *fütyögő hangokat* hallani, ilyenkor mindig szél támad, orkánszerű szél, ami napokig is eltart. Utána viszont kitisztul az idő, és valami miatt megjelennek, nagy számban, s mintha menekülnének a halak, s ilyenkor a szigetek népe, apraja-nagyja, még a gyerekek és az öregek is halásznak, és hálájuk jeléül ajándékokkal kedveskednek a bálványnak, hallal, gyümölcscsel, édességekkel. Ezek másnapra rendszerint eltűnnek, s a homokban furcsa ötszögletű lábnyomokat látni, ami arra utal, hogy Lovcraft úr mitológiájának legfélelmetesebb szereplői, a különben láthatatlan *mérhetetlen vének* még mindig ott várakoznak valamire a föld alatt. S a bálvány a kijáratukat takarja... Amikor a *dicso faj* harcban állott a *mérhetetlen vénekkel*, akiknek különös képességeik vannak, bármikor láthatatlanná tehetik magukat, s uralják a szeleket, átmenetileg győzelmet aratva, a föld mélyébe szárazították őket, a járatokat lezárták, s gondosan őrizték, de különben, mivel ezek az eonokkal előtűnnek a földet uraló értelmes lények megoldották az idő rejtélyét és látták a jövőt, tudták, hogy a harc még korántsem dőlt el, hogy a *mérhetetlen vének* tovább fejlesztk haditechnikájukat a föld alatt, s ha megint előjönnek, már képtelenek lesznek felvenni velük a harcot, s örökre el kell hagyniuk a bolygót, amihez ezek a láthatatlan, *fütyögő* hangokat hallható, különös lények olyannyira ragaszkodnak, hogy, látták előre a *dicso faj páratlan elméi*, vele együtt pusztulnak el...”

„Rajtat kívül látta még valaki közületek ezt a bálványt?”

„Nem. Ők mindannyian ma érkeztek, s Lovcraft úr úgy döntött, hogy hajnalra időzítjük a látogatást, a felkelő nap fényénél nézzünk szembe a bálvánnyal...”

„Történt azonban még valami – kezdi el Álvaro. – Lovcraft úr útmutatásai alapján, készítettünk méteres nagyságú háromszögeket, és kékre festettük őket. Ezeket magunkkal visszük hajnalban, amikor...”

„De miért pontosan háromszögeket? – szól közbe izgatottan Pessoa. – Annyi mindent nem értek, mióta az árnyak honában tengődöm, többek között ezt sem...”

„Püthagorász szerint a háromszög egyetemes jelkép, a béke és a jó szándék szimbóluma.”

„De ki lett volna a tizenegyedik?” – érdeklődik óvatosan Pessoa.

„Lídia – válaszol Álvaro. – S készítettem még egy háromszöget, amit a ház kapuja fölé szögeztünk volna ki. Azonban az este folyamán, a pincében száradni hagyott tizenkét háromszög közül kettő titokzatos módon eltűnt, ráadásul a tolvajok szétdobálták az Álvaro által gondosan falnak támasztott, száradó háromszögeket, mintha kerestek volna valamit, de hogy pontosan mit, arra ezidáig képtelenek voltunk rájönni...”

„És arra rájöttetek, hogy kik és miért vitték el a kék háromszögeket?”

„Azt, hogy ki, nem tudjuk, azt azonban, hogy miért, sejtjük. Valaki nem akarja, hogy tizenegyen menjünk, valaki azt szeretné, ha egy közülünk kimaradna...”

„Vagy kettő – teszi hozzá félenken Cross. – Hiszen a tolvaj nem tudhatta, hogy egyet a Reis-ház kapubejárata fölé szögeztünk volna ki...”

„Ha jól emlékszem – töpreng Pessoa, és először a látogatása során, érezhetően elbizonytalanodik a hangja –, tudjátok, sokat felejték *odaát*, néha a legmeglepőbb dolgok nem jutnak eszembe, verseket felejték el, melyeket annak idején kívülről tudtam, de erre valahogy mintha emlékeznek...”

„Mire?”

„Arra, hogy Lovcraft úr elbeszéléseiben ezekkel a *mérhetetlen vénekkel* még a *dicso faj* képviselői sem voltak képesek kommunikálni. Honnan veszitek azt egyáltalán, hogy *látnak* s ha látnak, meglátnak majd titeket is, amint magatok előtt tartjátok a kék háromszögeiteket, és mindezt békés szándékaitok jeléül fogják fel. Hát nem tudom...”

„Van még más is – kezdem tétován. – Szeptember végén Lídiával a messzi Transzylvániába látogattunk, Drakula gróf kastélyába...”

„Ne haragudj, Ricardo – néz rám sajnálkozva –, de nagyon megaltoztál. Te, a ráció megszállottja, a görög és főként a római költészet megszállott szerelmese, babonás lettél?! Komolyan hiszel az efféle vámpírfejedelmek léteben?! Különös, kedves barátom, fölöttébb különös...”

„De hát sikerült találkoznunk is vele. Rajna menti vörösborral kínált s álmod bocsátott ránk. Ebben az álomban mindketten láttuk a bálványt, s amikor magunkhoz térünk, a sötétség szomorú fejedelme aggódva óvott a ránk váró veszélyektől és elmondotta, hogy a szellemvilágban nagy a bizonytalanság. De nem részletezte...”

„A szellemvilágban? – nevet fel rekedten Pessoa és újra köhögni kezd. – Veletek valaki játszott – mondja csüggedten. – Még hogy szellemvilág... Ha elmondanám, mi van odaát, nem lenne kedvetek meghalni. Amúgy Drakula nem is létezik. Ő is irodalmi hős. Egy bolond, éjszaka a temetőket járó, különc skót író elmeszüléménye.”

„De én találkoztam vele – erőlködök. – Fogadott a kastélyában, Rajna menti vörösborral kínált, amitől Lídiával – mert ő is elkísért – elkábultunk, s ugyanazt az álmod láttuk, erről a tahiti bálványról, melynek létezéséről akkor fogalmunk sem volt. Hajnalban egy különös fekete vízű tó partján térünk magunkhoz, ellenőriztem szerelmem testét, nem voltak rajta harapásnyomok, a vámpír megkímélte őt, nem bántotta...”

„Ez olyan, mint egy Grimm-mese – kuncog Pessoa, s gúnyosan teszi hozzá. – Csalódtam benned, Ricardo, te a görög és római költők méltó folytatója, ilyen mélyre süllyedtél?! Vámpírok, bálványok, láthatatlan lények! Van bizonyíték arra, hogy Drakula kastélya egyáltalán létezik?”

„Nincs – sóhajtok. – Amikor hosszú bolyongás után kitaláltunk a rengetegből és visszamentünk a vendégfogadóba, ahol előzőleg megszálltunk és csomagjainkat hagytuk, hogy végre nyugodtan aludhassunk, váratlanul felkerestek a román hatóságok képviselői, ugyanis a fuvaros, aki az erdőbe, a titokzatos, állandóan égő, senyvedő tőzeglápig vitt bennünket, nyomtalanul eltűnt. Minket is kihallgattak, elmondtuk Drakulával való találkozásunkat is, s meghatároztuk a román hatóságok által is használt magyar katonai térképeken, hogy körülbelül hol lehet a kínkastély, aztán elutaztunk a tengerpartra, megtekintettünk egy görög romvárost, ahol Ovidius ette a száműzetés kenyerét, várva a gályát, de nem jött a felmentő ítélet, majd továbbhajóztunk Iztambulba... Igaz, hogy utána a román hatóságok levélben értesítettek nyomozásuk eredményeiről, s kiderült, hogy sem a kastélyt, ahol voltunk, sem a fekete vízű hegyi tavat, amelyben reggel megfűrdöttünk nem találták, s javasolták, forduljunk idegorvoshoz...”

„A román hatóságok bölcs tanácsot adtak! – nevet szárazon Pessoa. – Ezt kellett volna cselekednetek azonnal... Ami nem létezik, azt ugyanis elég nehéz megtalálni.”

„De mi tényleg találkoztunk a homálygróffal, s tényleg megidézte álmodban a *hold arca* nevű bálványt, erre, amikor a yorki matrózzal először kerestem fel, azonnal rádőbentem...”

„Kedves fiam, neked sok kiváló tulajdonságod van – mondja szomorú ünnepélyességgel Pessoa –, de sok hátránnyal is jár a heteronima-léted, nem lehet például gyereked, s nem lehetsz többek között médium sem.”

„De Lídia lehet – szól közbe izgatottan Borges. – S ez már önmagában más megvilágításba helyezi az egészet...”

„És Mário? – kérdezi türelmetlenül Search. – Vele mi van?”

„Nem tudom – ingatja a fejét Pessoa, és hirtelen összerázkódik. – Most mennem kell – legyint csüggedten –, de holnap, ugyanebben az órában újra eljövök, mert érdekel, mi lehet ez az egész?... Egy bizonyos, bármi is van a bálvány mögött, a bálványban, bárki is az a *hold arca* nevű titokzatos és ősiereg köből lévő fej, az rátok, heteronimákra különösebb veszélyt nem jelent. Annál nagyobb

veszély fenyeget viszont titeket – néz csüggedten Lovcraftra és Borgesre. – Én a helyetekben azt is meggondolnám, hogy egyáltalán elmenjek-e. Én jelen voltam, amikor Aleister Crowley, a híres angol mágus és költő, Lisszabon mellett, egy különös s nem véletlenül az *ördög szájának* nevezett rémséges helyen, ahol a sötétség hatalmait idézte meg, váratlanul, egyik pillanatról a másikra eltűnt. A Scotland Yard is, Salazar rendőrsége is nyomozott, eredménytelenül. Mint szemtanút, engem is kihallgattak. Ezért mondom, kedves barátaim – mered kétségbeesetten Lovcraftra és Borgesre –, gondoljátok meg a dolgot, még nem késő visszakozni, szegényen a futás, de hasznos!... Értsétek meg, túlságosan nagy a kockázat.”

„Már döntöttünk – emelkedik fel Lovcraft. – Vállalnunk kell a kockázatot – suttogja elhaló hangon, de tagadhatatlanul ünnepélyesen –, a megismerés érdekében...”

„Ti tudjátok, kedves Howard. De ha elfogadjátok a tanácsom, egy árva tünékeny árny vagyok csupán, nem parancsolhatok, nem is kérhetek, csak tanácsolhatok, ne vigyétek magatokkal Lídiát... Az ő jelenléte több szempontból is veszélyeket jelenthet.”

Azt azonban nem mondja meg, hogy miért ne vigyük magunkkal, azt sem fejtja ki, hogy milyen veszély fenyegeti szerelmemet, aki, amint megtudtam, minden valószínűség szerint *médium*, megint léghuzat támad, a gyertya utolsókat lobban, kialszik, s amire Borges, elbotorkálva az ajtóig, felkattintja a villanykapcsolót, és erős fény önti el a szobát, a fekete öltönyös Fernando Pessoa szelleme eltűnik, csak nyugtalanító kérdőjelek vibrálnak helyén a levegőben, s hirtelen újra érzem a fojtogató hőséget.

Felállok és bekapcsolom a ventilátort.

„Hát nem lettünk sokkal okosabbak – ingatja a fejét szomorúan Mora. – Sőt, ha lehet, személy szerint én még jobban elbizonytalanodtam a titokzatos bálvány mibenlétét illetően...”

„Azt nem mondanám, hogy nem tudunk valamivel többet – mondja rekedten Lovcraft, és felemelkedik. – Megtudtuk például, hogy a kedves Lídia médium, ami tényleg veszélyessé teheti jelenlétét a *hold arcánál*.”

„Ha ide se jöhöt – borzongok, s megképződik előttem szerelmem arca és zölden világító szeme –, teljesen ki fog akadni, és megsértődik. Hiszen főként ezért jött ide, hogy láthassa. Azonkívül bátor, talpraesett lány, eldöntöttem, hogy elveszem feleségül. Boldogságunk nem múlhat ezen...”

„S azt se látom – kel védelmemre váratlanul Álvaro –, hogy egyszerűen hogyan, milyen indokkal tilthatnánk meg neki, hogy ne vegyen részt a kiránduláson, bármilyen veszélyes is. Eléje tárjuk őszintén a fenyegető kockázatot, s ő majd eldönti, vállalja, vagy nem. Mi nem dönthetünk helyette, s nem is tilthatjuk meg neki...”

„Ettől féltém – sóhajt az ajtóig érő és visszaforduló Lovcraft. – Hogy érzelmi szempontok befolyásolhatják esetleges döntéseinket, noha ebben a helyzetben a hideg agy a legfontosabb, s a könyörtelen, racionális megközelítés az egyetlen esélyünk.”

„De Álvaroinak igaza van – mond ellent határozottan Borges, és hunyorog. – Nem tilthatjuk meg Lídiának, hogy velünk jöhessen. S úgy egyáltalán, nem tilthatunk meg senkinek semmit.”

„Nekem is ez a véleményem – áll fel Tejve bárója is. – Ha tényleg létrehozuk a költői falanszter, csak demokratikusan szervezhetjük meg, diktatórikusan semmiféleképpen sem. Akármennyi hátránya is lehet a demokraciának, saját méltóságérzetünk érdekében nem mondhatunk le róla. „A világ valóságos életében csak az vesz részt, akiben több az akarat, mint az értelem, több a tenni vágyás, mint a józan ész. *Dissecta membra*”, mondja Carlyle, *csak ennyi marad bármelyik költőből vagy emberből.* A mindent átjáró büszkeség, amely engem is a halál felé, a halálba sodor, nem viseli el az általa lakott és meghatározott lélek elkerülhetetlen esendősége, e csonka és formátlan test által okozott szégyent.”

„Ezt most nem értem egészen pontosan – sóhajt Guedes, aki most szólal meg először a szeánsz során. – Kifejtené, kedves báróm.”

„Az *aszкета és a köznapi ember között a lélek méltósága nem engedélyez átmenetet vagy félmegoldást. Aki vállalja, az vállalja, aki elutasítja magától, az utasítsa el. Aki vállalja, a vállalás kíméletlenségével, aki elutasítja, utasítsa el az elutasítás kizárólagosságával, könnyek nélkül, önsajnálattal nélkül, legyen ura legalább saját határozott elutasításának, vesse meg magát, de tegye méltósággal!...*”

„Akkor tehát szavazzunk, jöjjön-e Lídia velünk hajnalban, vagy nem?”

„Őn félreértett, kedves Lovcraft. Ebben a kérdésben nincs demokratikus megoldás, ezért szavazni sem érdemes...”

„Ugyanis ez – mondja határozottan Mora –, kizárólag Lídia kisasszony döntésén múlik, ha tetszik nekünk, ha nem, ebben a helyzetben ez az egyetlen demokratikus megoldás. Lídia kisasszony felnőtt ember, képes eldönteni, akar-e valamilyen részt venni, még ha veszélyek is leselkednek rá, vagy nem akar...”

„Nekünk most – jelenti ki Borges –, mielőtt néhány órára lepihennék, már aki képes aludni, mert én nem, valahogyan azt kellene kiderítenünk, hogy kik vitték el a pincéből a kék háromszögeket?! Van valakinek ötlete, hogyan nyomozhatnánk ki?”

„Van – mondja Lovcraft. – S most rögtön ki is fejtem, csak menjünk ki, ezt mindenkinek hallania kell.”

És egymás nyomába lépve vonulunk ki a dohányszókból; ahogy utolsóknak lépve ki, behúzza az ajtót, utoljára még visszatekintek, mintha még mindig látnám Fernando Pessoa imbolygó, sovány, fekete ruhás árnyát. Mozog a szája, mintha szavakat formálna, mintha mondani akarna még valamit, de már nem képes hangokat kiadni, üzenete nem juthat el hozzám.

Megborzongok, és leoltva a villanyt, becsukom az ajtót.

¹ Vicente Guedes: *Az idegenség erdejében*

² Hamvas Béla: *Tibeti misztériumok*

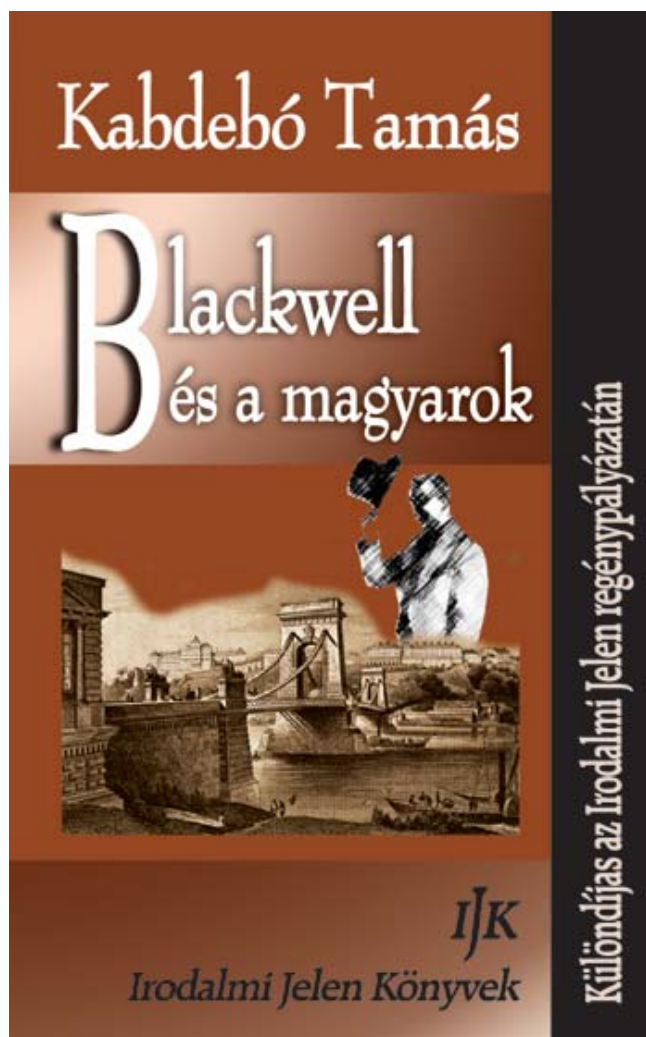
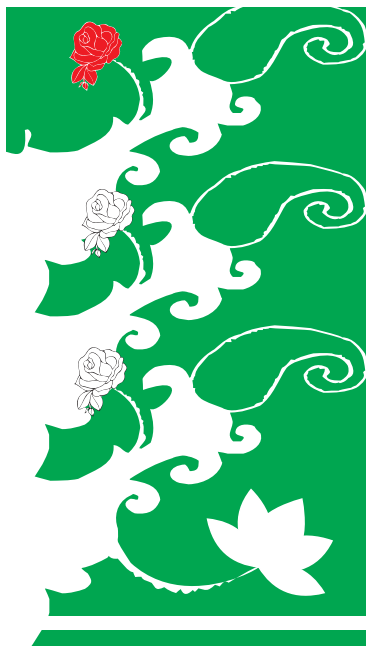
³ Pessoa: *Cristian Rosencreutz sírjánál. Részlet. Fordította Takács Zsuzsa*

⁴ Mario de Sa-Carneiro, költő, Pessoa legjobb barátja

⁵ Tejve bárója: *A sztoikus neveltetése. Fordította Pál Ferenc*

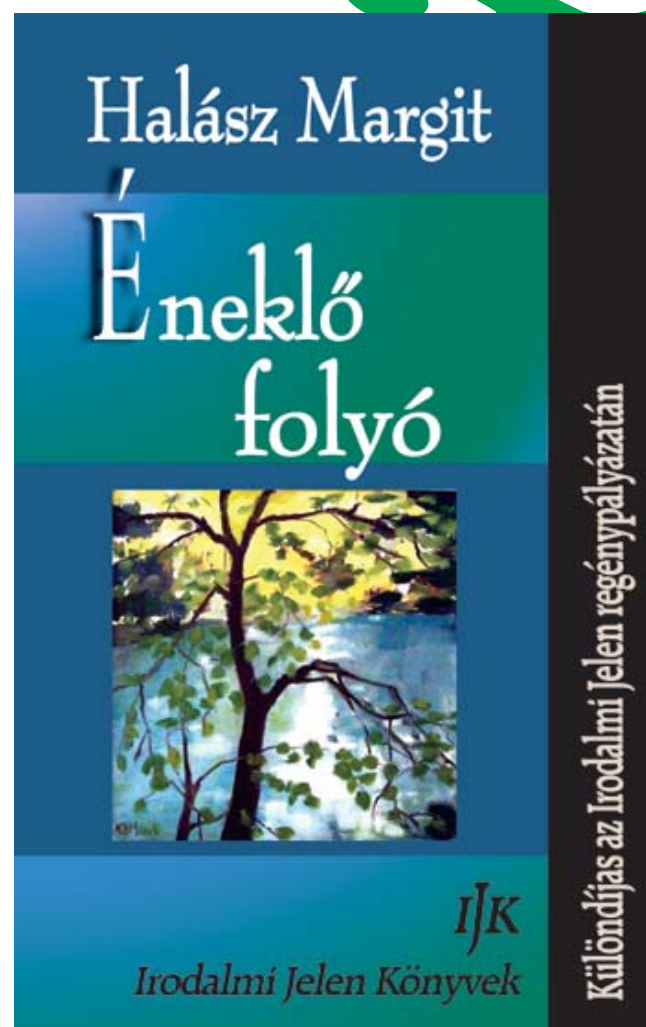
⁶ Ua.

Irodalmi Jelen Könyvek

Kabdebó Tamás: *Blackwell és a magyarok*

Valóságos személy, Joseph Andrew Blackwell angol diplomata kalauzolja az 1830–40-es évekbeli magyarországi utazáson az olvasót a *Blackwell és a magyarok* című, az Irodalmi Jelen pályázatán különdíjat kapott regényben. Megbízható, jól tájékozódó, biztos ítéletű kalauz a Duna mentén, a lánchidat építő Pesten, a diéták színhelyén, Pozsonyban, a magyar vidéken. Megismerteti az olvasót a kor több meghatározó személyiségével, Széchenyi Istvánnal, Kossuthal, Deák Ferencsel, az ország állapotával és természetesen a kor távolról sem egységes eszmevilágával. A kalandregény izgalmassága és a történelmi dokumentumregény megbízhatósága: ez a *Blackwell és a magyarok*.

Halász Margit: *Éneklő folyó*

Én tényleg csak egy szórakoztató, mesés-legendás Tisza-parti szerelmi történetet szerettem volna írni, amolyan édesnemes hungarikummal fűszerezett Júlia-füzetet. De a történet felénél a szereplőim olyan makacsul és elszántan kezdtek rohanni a szakadék felé, hogy elállt a lélegzetem. Mit tehettem hát? Loholtam utánuk, és próbáltam őket jobb belátásra bírni. Természetesen nem hallgattak rám, így a regény végére nekem is az arcomra fagyott a vigyor.

axel springer

AS-Nyomda Kft.

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: 76/481-401; Fax: 76/481-204

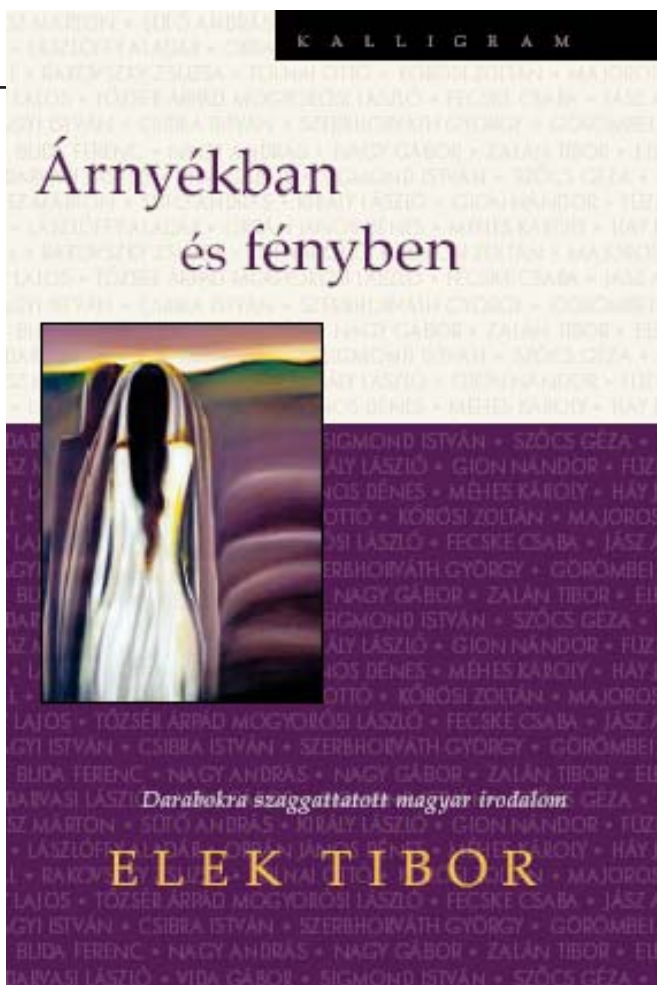
E-mail: szilady@axelspringer.hu

www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B formátumú ofszet rotációs gépeken:
- színes napi- és hetilapgyártás
- könyv- és folyóirat-nyomtatás
- Ragasztókötés
- Irkafűzés

**JÓ MINŐSÉG! PONTOSSÁG!
RUGALMASSÁG!**

Elek Tibor:

*Árnyékban és fényben
Darabokra szaggatott magyar irodalom*

Elek Tibor új, az Ünnepi Könyvhétre megjelent kritika-, tanulmány- és beszélgetésgyűjteménye a *Fényben és árnyékban* (Az irodalmi siker természetrajza) című szakmai és olvasó körökben egyaránt nagy érdeklődéssel fogadott 2004-es kötetének folytatása, mintegy párdarabja, második része.

Az új kötet a magyar irodalom egy-sége, illetve „darabokra szaggatottsága” kérdéskörét állítja a középpontba. Elek számára magától értetődő irodalmunk egy-sége (bizonyította ezt már korábbi munkáival is), de folyton szembesülni kényszerül a különböző szempontú – földrajzi tér, stílus, irányzat, ideológia, kánon stb. szerinti – megosztottságával is. Fontos kapcsolódási pont a kötet írásai között a szerző azon felismerhető törekvése is, hogy az irodalom, irodalmunk létezményének egészét (az alkotói folyamatotól a mű kiadásán át a megérdemelt vagy elmaradt sikerig) tartsa szem előtt. Ezért ír a pályakezdetéseiről is, és ezért foglalkozik több írásában a könyvkiadói, könyvkereskedelmi anomáliákkal, vagy beszélget többekkel az írói önmenedzselés kérdéseiről, s talán ezért is szentel nagyobb figyelmet ezúttal az árnyékba kerülteknek (a szerinte méltatlanul kevésbé ismert és elismert szerzőknek, műveknek), a fényben álló szerzők, művek mellett.

A gondolat szárnyán

IZSÓ ZITA

Kő

KŐ nyörögj. még ne adják fel a harcod.
támadjanak tovább ellenségeid.
mert: bántatlan magány=bontatlan napok.
a nőknek és az állóvizeknek is
nagy feneke nő, bármilyen mélyek is
ha nem (ke)veri meg őket néha a bot

de a férfiak a nagy feneket szeretik.

ez a harmadik,
a nemek világháborúja.

szeretkezz ki mindenkiből.
dübörgő ágyú(-)csend,
egy peace-szenést sem hallani.

nem kell a **PAP ÍR**ása, kapa vagy
nagyhara(n)g
váljunk az eküvő elől,

mert be kell látni,
a magányos szadista
jobb esetben is csak

mazochista lehet.

ezért támadjatok tovább. csak ne hagyjatok
magamra.

a (k)arctalan béke
öngyilkosság, vagy valami
has **OLLÓ**,

engem öljetek meg inkább,
csak egyedül itt ne haljak.

SÁNTHA ATTILA

Már nem

Nem írtam hozzá, valahogy
mindketten tudtuk, ami volt, az volt,
és ennyi.

Ami megmaradt, az a kimondhatatlan,
torokszorító epekedés, még akkor is,
amikor egymás kezét szorítottuk.

Amikor úgy éreztem,
meghalok nélküle '98 telén.

Zavaros volt, vidám és jószágos,
de (vagy inkább naná, hogy)
nem hittem neki.

S most felfalták őt is
a Munkatábor őrei.

Csak ez maradt, emléke
a torokszorításnak,

hogy végre foghassuk egymás kezét.

Nyári nátha

Úgy indult, mint egy könnyű nyári nátha,
betervezve másfél napra.
S már mentünk is volna kétfelé,
ám elkapott éjszaka egy zápor,
órákig álltunk összezárva, összenyomva.

Így esett, hogy maradtunk együtt újra,
jó sem volt, de rossz sem,
olyan kellemes és száraz
(Pampers-érzés),
a nátha pedig maradt.

S miközben a hosszabbodó,
fojtó köhögést szoktam,
megtanultam hajlatai ízét,
bogarászó ujjait fejemen
s az állandóságot másfél napra.

GYÖRFFY ÁKOS

Don Juan-apokrifek

(részlet)

Elég. Hallgass. Arra menj. Menj egyenesen
ötven lépést előre, aztán fordulj be a fák közé.
Indulj neki a kaptatónak, és addig járj, amíg
el nem felejtetted a neved. Ne félj, kapsz majd
másikat, az lesz az igazi neved, ez nem a te
neved, ez nem te vagy, nem. Te nem vagy,
de majd valamikor leszel. Eljön az a pillanat
a fák között, meg fogod érezni, tudni fogod,
ráismersz az érzésre. Mint a harkály, mint
a cincér, mint a csillag. Most még nem.
Most még semmi se vagy.

*

Emeld ki a gyomrod a hasadból, tedd le
a fűre. Hozz vizet a patakról, töröld meg
egy patakvízbe áztatott tiszta kendővel
a gyomrod kívülről, aztán töröld meg
belülről, és hagyd ott a fűben egy időre.
Látni fogod, ahogy a félelem és az
aggodalom sűrű, ragacsos mocska
lassan enni kezdi a kendőt. Felfalja,
elemészti. Ugyanígy emésztett volna fel
téged ez a bűzlő feketeség, ne felejtsetd.
Végül tedd vissza a gyomrod a hasadba,
és vegyél mély lélegzetet. Igen, ilyen
a levegő.

*

Ígéretet kell tenned. Ígéret nélkül nem
vagy más, mint a szél hajtotta felhők
a nyári égen. Meghalsz úgy, mintha
nem is éltél volna. Mert nem is éltél.
Nem voltál, egy üres hely voltál
egész életedben, amit nem tudtál
megtölteni magaddal. Nézz körül,
és látni fogod az ürességet, az ígéret
nélküli életek hiányjeleit a földön.

*

A völgybe szorult felhők egészen alkonyatig
nem engedték át magukon a napfényt. Mire
eljött az éjszaka, az ég kitisztult, feltűntek
a lassan mozgó csillagképek. Hajnalra
ismét leszálltak a felhők a fák közé.
Fentről néztem ezt, a magaslatról,
és olyan volt, mintha téged
néztelek volna.

*

Sosem tudtam, milyen eltévedni. Az ösvények
iránya tökéletesen érdektelen volt számomra.
Hogyan is tévedhettem volna el, amikor nem
tudtam, hová érkezhettek meg. Azt sem tudtam,
elindulni milyen. Mozdulatlanul kuporogtam
azon a helyen, ahová az angyal leejtett. Testének
illatával takaróztam, de az illat elillant, nem
érezem többé. Most riadtan szimatolok körbe,
ahogy a róka, ha embert sejt a bokrok mögött.

*

Úgy nézz a fenyőre, ahogy a fenyő figyel egész
testével arra, aki őt nézésével fenntartja.

*

Kora hajnalban, a patak medrében állva még
érezhetsz valamit az éjszakából. Ha délben
mész oda, találkozhatasz a reggellel. A patak
az időn kívülről jön, épp csak megérinti
testével az időt. Részvétellel simít végig
borús homlokán.

Nevem B., legyen ennyi. Semmi trükközés, faszom tükrözés, magnó a zsebben vagy valami, különben vége. Leccapott az istennyila, bezárt a bót, és fájront. Gedáut! Név csak az, amit én mondok, értem? Az szerepelhet, semmi több. Le lehet írni, de csak később, fejbőr, ami maradt, értem? Merd közben nem is győzném kívánni. Picit lehet színezni, de nem nagyon, oké? Semmi olyat, hogy most jádzuk az eszünket, azt 'kurva nagyot akarunk írni ebbő', ilyen rakás új fazonú motorbiciglis gennyet, mind szokás itt jócskán néha, vagy ilyesmit. (Ha, ha!) Hád én olvasok, de ez fos dömping főleg. Még stílusa sincs a lopásnak. Legyünk szerények, mind az újhöld. Gedáut.

Szóval, az én rendes nevem B., anyám magyar, apám szerb. Utóbbi csak volt, merd rég meghalt. Rákban. Titelen születtem, a Tito Jugoszláviájában. (Mind te...) Anyukám magyarul beszélt velem, én meg szerbül, ha kimentem a házbul. Titelen nem sokáig éltünk, merd valójában apám volt titeli, aztán mikor őjis megboldogult, akkor anyukámmal mi fölkerekedtünk és zbogom: elmentünk Szabadkára, ahol meg ő született. Ott anyukám másodsor is férjhez ment, méghozzá Ludason, úgy lett megint kenyerünk, meg úgy tanulhattam ki a lakatosi szakmát. Nem sok izgalmas történet velem, még be nem kerültem a jugó hadseregbe, bár írtam fiatalon egy-két verset. Ott se olyan nagyon sok minden, de legalább utaztam egy-két nagyobbat, ugyanis Macedóniába küldtek. Bitolában szolgáltam a pesádjában... a gyalogságnál, ugye, aztán meg Szarajevóba kaptam prekommandót. Szarajevó tetszett, elsősorban az emberek, akikkel könnyen szót tudtam érteni. Akkor még nagyon szerették arra a katonát, hát még ha lagatos, akár a Tito. Mindég megvendégelték a bakát, amikor volt valami gyakorlat, picit le lehetett ülni valahol az árnyékba'. Há' igen, azok még szép idők voltak. Aztán később beborult, ugye, jött a háború. A fene se gondolta volna. Akkor má' megnősültem rég, és született egy lányom is, oké. (Nekem vékony faszom van, kanyarodó, abbó' főleg lányok születnek... nálunk a Balkánon.) (Hi, hi...)

Amikó' jött a háború, akkor én tartalékos állományban voltam. Dolgoztam, főleg foldozgattam a szakmában, de nagyon keveset hozott. Így nem lehet kistafírozni a lányomat, villant át rajtam, ezért egy kicsit belemerészkedtem a svercbe. Közel a határ, mi más jutna az ember eszébe? Kis határmenti együttműködés, mondaná a politikus (Ha, ha!) Tiszta sverckommerc. Ugyan má', gedáut, érted? Hanem egyszer elkaptak. Kicsit nagyobb dolgot csempésztem Szegedről, fülön csíptek, a cuccot elvették, kisstíflú marháék, ellenem meg valamiféle eljárás indítottak, hogy panaszért fordulva zsalbát kellett íratnom. Így aztán nekem kapóra jött az, amikor egyszer csak becsöngetett hozzánk egy fiatalember. Pontosan emlékszem, augusztus 10-én... Épp esett az eső, még a kutya is csak a házából ugatott. (Nagyon kényes, nulla fok alatt még kakálni se jár ki, ilyen bornirt vagy mi...) No, 1991. augusztus 10-én. Vagy 11-én? Félttem, hogy a rendőrségtől van, de nem, hanem csak hozott egy papírt, amelyiken az állt, hogy katonai gyakorlatra hívnak be. Csak ide, Szabadkára. Ugyan má'! Gyanúsnaak tűnt, persze, merd annyira hülye nem vagyok, de nem akartam még ezen a vonalon is bajba kerülni, hád aláírtam, gontesze ukurác. Reggel jelentkeztem a zbornó mesztón. Adtak egy pokrócot meg egy sátorlapot, aztán mindenki talált magának egy jobb-rosszabb fekvőhelyet. Semmit nem kellett csinálni. Másnap már vittek is. (Há, há!)

Autóbuszal vittek bennünket, át a Dunán, a horvátokhoz, furkós-botos vendégségbe. Vittek, mint a pinty. Bezdánon és Batinán át, de hova? Ült mellettem egy fiú, tisztára berágtá a körmit, asszem, be is huyozott, később meg eltűnt. Ahogy a szerb mondaná: netraga. Hol volt, hol elment. Azt mondta ő, hogy Monostorra. Pálmonostorra... Pélmonostorra, ugye... Na, ott aztán meg voltunk igazibul sokan. Nem is volt mind hová szarnunk. Az étel is prutty. Gödörben, kamionyban, szer-tefele. Főleg vajdasági, majd nyócvan százalékban magyar. Szabadkai, kanizsai, moholi... pecellói! Féltünk kimenni a kaszárnnyábul, éjjel le se vetköztünk, hátha jön a riadó. Sokáig csak hallgattuk a messzi puskaropogást, recetáltunk, kérdeztük, mi az, mire csak annyit mondtak, hogy keresztelő, minket nem vetettek be. Minket olyan tamponnak mondtak, vagy minek. Még rendszeren nem is adtak fegyvert se, amikor egyszer csak megtörtént az is. (Hogy bevetettek...) A hadsereg tankjai között rohantunk előre, a horvát állások fele, sok pocakos, lúdtalpas, gerincferdüléses meg kancsal, nyavalyás tartalékos. Sántikált, meg hosszan fosott maga után a század. Cifra volt. Elégge. A ve-

zértankot gyorsan eltrafálták, mire levált a lánc, és kampec dolóresz. A mi löszerünk gyorsan elfogyott, akkor már csak ordítva rohangáltunk, ki tudja, merre. Én idegösszeroppanást kaptam. Akkor csavarodhattam be. De ezt túléltem, és amikor lett egy alkalom, átálltam a szerb dobvoljácokhoz, mert megpukkant bennem valami. Ezekhez a szabadcsapatokhoz, mifenékhez. Azok legalább föl voltak szerelve, 'bezság! Ha egyszer háború van. Mer' mi más?

Volt a mi csapatunkban egy Sabánnak becézett koma, a vezérünk. Az nagyon akart bizonyítani, furton, merd már a neve is gyanús volt eleve. Olyan allahos. Olyan hirtelen haragú fickó. Pumpa föl. Ész le. Sztornírozóba. Adta a nagy hőst. Megjázotta a nagy Králeyevics Márkót, közben meg legfőljebb Musza

BALÁZS ATTILA

A piros fák árnyékában (yugowar 2)

Keszedzsija, érted? Egy török, világos? Ahogy egyszer így mentünk, leskelődünk, há' ott egy meleg kis krisztusos falu, már majdnem a magyar határon. Sehol senki, a házak majd' mind romban, hanem áll ott egy gazdag jó parasztház, majdnem sértetlenül, bicigli a gangon... nosza, be is mentünk. Kiderült, hogy a sonkák még ott lógnak, és hogy teli borral a pince, meg döböny zsírokkal. Még szinte fűtöttek is. Langyos, mint a valagban. Nagy lakomát csaptunk. A Sabán hozott föl italt köcsögökben, aztán amikor jól beszívott ő is, egy hatalmas pajszerrel, meg a hülye fejével, lement és szétverte-feszegette-baszogatta, annyának a picsája, a hordókat mind, csak egyet hagyott meg, abból ittunk tovább.

Aztán egyszer rám is került a sor, hogy én menjek le. Na, inntól lett valami, ami olyan, mint egy moziban. Vagy regényben. (Ha, ha!) Nem én akartam. Maga a szétmancsolt bor moshatta ki ezeket az ékszeret valahonnét, meg valami devizákat zacskóban, ilyesmi. Alig látszottak ki, ám én észrevettem. Mindég jó volt a szemem, merd nem az anyámét örököltem, hanem az apámét, a deltásét, és még soha nem voltam olyan részeg, hogy leessek a biciglről, érted? Csakis a szesz, érted, az alkohol adhatta a bátorságot, hogy egy kis teketória után fogjam magam, ingembe-gatyámba gyűrjem az egészet, majd elinduljak a határ fele. Gondoltam, ha most momentál nem durrantanak hátha, amonnét meg mellybe, akkor hátha jobb idők jönnek. Tán még az izgalmas történetet is eladhatom, ugye valami... És ezt is túléltem, magában a pokolban, szegény asszony odahaza viszont: ő nem. Isten nyugosztalja. Elszorul a szívem, mikó erre gondolok.

Több, mind tíz éve, hogy özvegyen élek a Balaton partján. Megszerettem itt, ez egy szép tó, ugye. Nem sokáig voltam a táborban. 'Atádon, ugye. Nem sokáig bírom az olyat. Itt meg egy igazi balatoni 'álász lettem. Mondják mások is. Én, a Duna-Tisza deltájából. Csuda, merd hogy a Palicsot meg egyáltalán

ki nem álltam, mindég inkább a tenger kellett. Érdekes az ember... Nem sok ismerősöm van erre, de akikkel jóban vagyok, azokkal nagyon is megbecsüljük egymást. Nekünk ilyen igazi vízi szagunk van, hogy éjszaka is megismeri egyikünk a másikat, a másik csizmájának a cuppanását az iszapban, szólni se kell, és még a szúnyogoknak se kellünk nagyon. (Ha, ha!) Ők se negünk, érted? Nem vicc. Pecázunk sokat, meg ilyesmi. Mi pecások vagyunk hideg vér, aszt nem se lövöldözzük így egymást fejbe, meg öregesen szívbe, mint sok balfasz erre. Gedáut!

Kit szeretek? A lányom szokott meglátogatni. Merd ő, amikor sikerült utánam jönnie – több szerencséje van neki, mint esze –, Pesten egy hotelban, ahol feketén dolgozott, szpángyázott egy emberrel. Ne kössünk csomót a kákára, nem túl fiatal emberrel, de módosall, hogy nemsokára már állt is a pazar lakodalom. Valami osztrák–magyar keverék ez a férfi. Keverék, mind az emberek többsége. Olyan izé... mind az a keresztzett hal a sárosban, a melezt. Az emberek sokasága ilyen keresztzett melezt. Na, ez az én melezt vejem, fejjeszakállal, ő ide helyezett engem őrszemnek, hogy figyeljem, mikor milyen házakat, vagyonokat akarnak itt eladni, aztán első kézből jelentsem. Most meg már annyi van, hogy nem is tudnám mind jelenteni. Nekem vérzik a szívem, mindha srófolnák, amikor látom ezt a sok Eladó-táblát. Há' marad itt valaki? Nem szabad így elherdálni ezt a gyöngyszemet nekünk, magyaroknak, így gyuture. Hát mi marad így, kérdem én! Európa ide, vagy oda... Mindegy, a vejem átkapaszkodott valami áruházláncba, fenébe, Spórba, mibe, így aztán szerencsére nekem már nem kék részt vennem ebben a szomorú munkában. És így a lelkem is jobban a helyére van. És meg kéne szervezni, hogy jöjjenek ide többen... rendszer magyarok, jöhetnek szerbek is, hogy legyenek itt emberek, ne pusztuljon ki ez a vidék, merd kár érte. És jöhetnek horvátok is, akik rendesek. Bár ő inkább szeretnek a tengerükön. Ha má' egyszer úgy lett, hogy majdnem mind az övék, ugye.

Tíz évembe telt, de kit érdekel, engem se, hogy rájójjek, hogy a hold a Balaton fölött a legszebb, itt susmorog a legszebben a nád, itt a legjobb a levegő hajnalban, itt a legjobb az íze a süllőnek, ezzel a – vigyázat, ólommentes, hi, hi – paprikával, meg a picányi borssal, és már ezt nem adom csak úgy. Túl sokat odahagytam én már... A lányom – amúgy ő erősen törli a magart, nem tud így, mind én, ennyire jól, vagy se –, ő hívott Pestre, aztán Bécsbe, de minek menjek, jó itt nekem. Itt, kissé lejjebb, félúton a kettő között, napolapúta.

Meghúzódtam, mind a veterán harcsa. Lefelezve. Tökéletes itt nekem, amott meg má' nem maradt senkim. Elvérezték, odakozmáltak, odaragadtak, odapasztultak, bebüdösültek, elmúltak... az idő... aki meg maradt, azt nem kívánom látni. Há' így... Nekik se kék tudniuk rólam, mit piszkáljuk tovább a nagy szőrös fasz ördögöt, nem? Még majd lefiadzik, aztán itt ugrálnak a kis szarvas lurkói. Van ez a kis birtokom, saját szőlőcském-eprecském, még krumplicskám is, éppen elég, Tibor koma itt a szomszédban meg nyugdíjas, ráér átjönni. Kicsit elsakkozgatunk, elborozgatunk, meg eldiskurálgatunk, itt, épp ezek a piros fák alatt. Mik is ezek? Mindég elfelejttem a fajtajukat.

Megmagyaráztam a Tibornak, mi az a „dógyos”, ő meg mondta, hogy az magyarul jövevény, kicsit olyan gyütt és ment, koszlott, tovaftútt, otmaradt izé, én meg kérdeztem, hogy annak érez-e ő engem, mire ő, hogy má' egyáltalán nem. Na, akkor átkaroltam, pedig én ritkán szoktam gérfit. Egészen meg voltam hatódva. És csípte a szememet a gúny, mi, a könny, mint a tengervíz. Há' na, há', tényleg: nem jobb az édesvíz? (Ha, ha! Ha!) Mondom én szépen. Férfit ölelni gúnyástól a legjobb, nem?

(Ha, ha!) Főleg, ha Tibi. És azt nem is kék megírni, hogy most épp majdnem elrölöm magam. (Ha, ha!) Vagy mér' is ne? (He?) (Ha, ha...) Nálad minden oké?

Mindegy. Ennyi elég is volt. Megvolt. Meg tán igaz se. Volt. Változtatni má' nem lehet. Akkor hát: jóccakát! Isten tartson minket jókora egészségben. Májunk bírja örökké, a sr'apát. A többi olvasható lesz a memoárjaimban (Ha?). De csak a halálom után, érted, ugye? És biztos benne lesz még a Balaton. Merd ha még el is megyek innét, sose felejtem. El. Ha belefulladtam, akkor se. Meg, ha nem is számítok. De nem megyek én má' sehová. Te meg most szépen megiszod a kis maradék sörikéd, szrce moje, nem rossz, finom Aranyász, aztán puszi, mész valahová. (Csöndben hazamész...) Lehed, karácsonyra fölmegegyek Pestre. Érdekel? Nem? Mind ilyenek a pestiek, szívi. Nem hiszed? Há' tölleg... Volt egy háború. Mi? És ki emlékszik rá? Gedáut... Ha rendszeren megbaszod, akkor is pirosak ezek a fák. Szívi. Piros-ferh-erzöldek. Kicsit hülye vagy? Gedáut.

Mese vele és róla

Az élet körhíntája

Kett Groza János képzőművész 1941-ben született Aradon.

Általában 65 éves korára minden művész stílusa kiforrtnak minősíthető – olyanak, ami formailag definiálja személyiségét, amit a közönség már ismer, ami biztosan hozza a sikert. Kett Groza János 65 évesen egy teljesen új formai világgal lepte meg közönségét. Míg régebbi munkáiban az építészeti elemek domináltak, a tárgyak furcsa, eredeti társítása stabil vízszintes és függőleges koordináták mentén történt, és minden részlet kidolgozott volt, legutóbbi alkotásaiban a vízszintes szemlélet teljesen eltűnik, és nagyobb teret kap a spontaneitás. A merész váltás, a művészi nyelvezetben végbement robbanás, az új szürrealista nyitás pár évvel ezelőtti marokkói útjával hozható összefüggésbe. A már megszokott figurális elemek ezúttal stilizáltan jelentkeznek, továbbra is változatos színhasználattal.

A 65 éves művész bizonyítja: a fiatalság nem a kortól függ.

Krusovszky Dénes

Mi maradt meg Marienbadból?

Franz Hendrik Plenk-nek

A megérkezésre nem is emlékszik, csak egy kivilágított, üres városra. A benzinkút volt az utolsó biztos pont, azután már csak az út, ismétlődő fasorok, idegen éjszaka. Mariánské Lázní vagy Máriafürdő, mindegy, ennek a helynek már nincs neve, ahogy gyógyulók sincsenek, csak dobozos sör és cigaretta egy steril parkban. Hiába keres falat, ütőeret, csak a hideg kitapintható. Az élet lehetőségét érezte itt egy másik Franz, és egyre betegbb lett. Nagyon szeretném tudni, mondta, mi maradt meg benned Marienbadból.

Talán kiderül valami

Fürdés közben, mondta, még most sem tud másra gondolni, csak arra a két évvel ezelőtti kora őszi délutánra, amikor egy gazdátlan csónakot talált a parton. Kievezett vele a folyó közepére, a sodrás irányába fordult, és beugrott a vízbe. Nem tervezett előre semmit, egyszerűen csak úgy érezte, ez a megfelelő pillanat. Azt reméltem, most talán kiderül valami. De ahogy elmerült, csak arra tudott gondolni, hogy úgys fel fog menni levegőért. Csalódottan úszott ki a partra, visszagyalogolt a nyaralóba, és senkinek sem mondta el, mi történt. Az is csak később jutott eszembe, hogy amíg a víz alatt voltam, eltűnt a csónak.

Európa nem létezik

Már fél órája várta a pályaudvaron, hogy elálljon az eső. Az embereket figyelte, a hangokat. Ahogy az újságokat lapozták, ahogy az aprópénzzel csörögtek a kasszáknál, a bőröndök kerekét, a hangosbemondót. Mindent külön. Odakint mintha még jobban szakadt volna az eső. Egy ideig biztosan nem jutunk ki, mondta a mellette ülő nő, de nem válaszolt. Most nem volt kedve megszólalni angolul. Aztán észrevette a bejáratnál ácsorgó férfit, ősz hajú néger volt, napszemüvegben. Egy összecusukható asztalon esernyőket árult. Előkészítette a pénzt, és odalépett hozzá, de ahogy megszólalt, látta, hogy a másik vigyorogni kezd. Miközben az árus elvette a pénzt, még mindig vigyorogva kérdezte, honnan jössz? Hogy ne kelljen sokat magyarázni, egyetlen szóval válaszolt. Már az utca túloldalán járt, amikor sikerült kinyitnia az ernyőt, de tisztán hallotta a néger nevetését, és azt is, ahogy utána kiált. Azt hittem, Európa már nem létezik.

Szintetizátorzene

Az étteremből kiszűrődő szintetizátorzene úgy nehezedett rá a parkra, akár a köd. Mintha ugyanazt a három ütemet játszották volna újra és újra. A bokrok megszűrték a zajt, de átértették a lényegét. Mint egy lárva, úgy lüktet ez az éjszaka, nem tudott másra gondolni, miközben a rovarcsapda kék fényét figyelte. A zene ritmusa összeolvadt az elégő testek sercenéseivel. Részeg voltam, később ezzel magyarázta magának. Bár senki sem látta, mégis szégyellte, hogy valamiért elsírta magát.

Bencze Attila

Testamentum 1

Prológ

Játssz a szóval szív szerint,
száj szaván, ha szív szerint,
szépen míg a véredény,
hangja lesz a vérregény.

1.
És ott az elvem útra vitt.
Vizsgák között a kétlakit.
Játszottam senkik garmadát,
s alattam ott a két lapát.

Szeméttel együtt eldobott,
kezembe, nyomba' két lapot
tuszkolva, vártam ritmusát,
teremteni egy rím csodát.

2.
S szakadt a lélek égisze
(tavasszal, kéklő ég színe)
ropogva, zúgva álltam ott,
s tudásom engem felkapott.

Látott a szem hát sok csodát.
Cikkeket, álmot, irodát.
Irodaterben önmagam,
amíg csak senki, hontalan.

Jöttek a tiszta májusok.
Jóeszû Kriszták s árgusok,
tisztelve koptatott nevem.
S mégis csak egy hált el velem.

Szerettem elsőt, csók után,
ölebe bújva oly buján,
mint erdő közt a pirkadat,
mikor a fák közt átszakad.

Estéknként, csontra koptatott,
amíg a kar elaltatott,
s nyugtatón, ajkán énekelem.
Egy volt a bûne: hitt nekem.

Mígnem egy napon vétkezett,
s nevére szállt az ékezet.
Sáfárrá vált az ő neve.
Terhét a könny se mosta le.

Ekkor még úton álltam én,
s osztoztam tolvajpecsenyén,
mit néha-néha kihozott
a kemény szesz, a nő, a drog.

Olykor a felhő fehér lovon,
szédített át a sikátoron.
Zsebmetsző késsel, két kezén
éhség szolgálja voltam én.

Ha átölelt néha por öröm,
báránnyá lett farkasköröm,
nem éreztem, hogy véredény,
hogy könnyezik, csak néztem én.

Megleltem Ildit akkor ott,
együtt hálni egy fél napot.
Utána fél év lett talán,
mikor ott húztuk asztalán.

Teste volt ott a templomunk,
s ha kell, ha nem imádkozunk,
ez volt a hit s ő hitte ezt,
amíg csak itta ott a szeszt.

Minimum néhány évnek el kell telnie ahhoz, hogy egy fiatal író megtalálja a saját hangját, és stílusában már jobban érezhető legyen az, ami egyedi, annál, ami a másoktól átvett beszédmódot juttatja eszünkbe. A személyes nyelvhasználat megteremtése nem kis feladat, de van ennél még nehezebb dolog. Ha a szerző – optimális esetben – képes is kimunkálni egy ilyen szuverén hangot, az, elég hozzá néhány kötet, előbb-utóbb bejáratorodik, kiismerhetővé válik. Ilyenkor illenék változtatni, ami azonban nem egyszerű – ha csak egy kicsit is hiszünk abban, hogy az ember világlátása, létszemlélete és a beszédmódja kölcsönhatásban állnak egymással, beláthatjuk, mennyire nem az. Hiszen a személyiségünket nemigen tudjuk egyik pillanatról a másikra lecserélni – az csak néhány beavatottnak, zseninek (lásd: Weöres Sándor) sikerülhet.

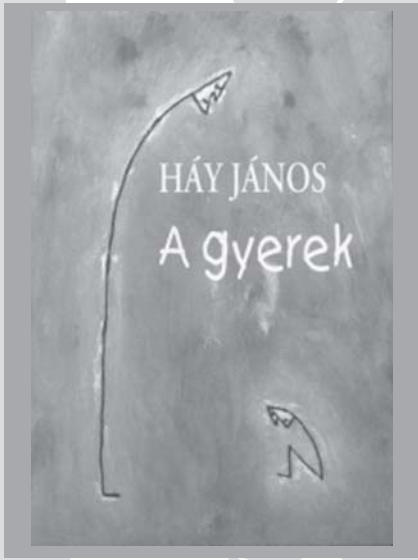
Háy János mind a próza, mind a dráma területén befutott az utóbbi időben, regényei (*Xanadu*, *Dzsigerdülen*) és *A Gézagyerek* című, kötetben megjelent színpadi művei méltán emelték az élvonalba, ám az a legutóbbi munkáiból már tisztán látszott, hogy váltania kell, ha nem akarja eztán önmagát ismétetni, mert az általa kifejlesztett stílus a teljesítőképesége határához ért, nem rejt már magában újabb, kiaknázható lehetőségeket. Hogy ezt maga az alkotó is pontosan érezte, arról először a *Házasságon innen és túl* című, kisprózákából álló kötet tanúskodott, amelyben a korábbiakhoz képest egy szikárabb, pszichologizáló hangot ütött meg. Ez azonban, ahogy az a szerzővel készített interjúkból is érzékelhető volt, még csak a megelőlegezése volt egy nagyobb kísérletnek, *A gyermek* című regénynek, amely a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra jelent meg a Palatinus gondozásában.

Azért természetesen nem arra kell gondolni, hogy az író új könyvében teljesen elrugaszkodott volna attól, amit eddig csinált. Ez egyáltalán nincs így, sőt, a szöveg számos elemében érintkezik a korábbi textusokkal. A figurák (Marika a kisboltból, Kerekács Béla, Marion), a helyszín (a Váchoz közeli kis falu), az anyósgyűlölet vagy a jogtalanul elvett javak motívuma, a név és az identitás kapcsolatának felvetése, a szociografikusság és a köznyelvesség ugyanúgy ismerős a korábbi szövegek némelyikéből, mint a főváros és a vidék szembeállítás, s ennek az ellentétnek bárgyú sztereotípiákkal való kifigurázása, a filozófiai problémák oldott hangú megjelenítése, az apa-fiú tematika, a bibliikusság, a párkapcsolatok szinte pszichológiai mélységű kivesézése, a

A roncsolt nyelv poézise

kispályás szexuális játszmák ecsetelése – és a sor még sokáig folytatható lenne.

Jogosan merülhet fel a kérdés: akkor mégis miben újít ez a regény? Nos, a leglátványosabban a nyelvhasználatában szakít a korábbi kötetekkel *A gyermek*, amely sikeresen épít fel egy új beszédmódot. A nyelvi panelek, sablonok, közhelyek, a visszakérdések és az ismétlések még a múltbéli írókból vándoroltak át, mint szövegszervező elemek, ám nem lehet nem észrevenni, hogy a mondatalkotás területén milyen radikális módszereket vet be Háý, aki végig abban mesterkedik, és nem is kis sikerrel, hogy a konvencionális írott nyelv merevségét, szabályosságát – például a tagmondatok közti logikus viszonyt, a mondat egész világos jelentését – mindinkább kibillentse élőbeszédszerű, grammatikailag „hibás” közléseivel. A szokatlan szórend („azt morogja, hogy... már megint valaki elrakta innét a villanykapcsolót”), a helytelen kifejezések („a férfi már az ágyon hevert, erősen szuszogott, hányva volt mellette a földön és az ágyon is”), az elhagyott szavak, tagmondatok miatt csak a szövegtörzsetől rekonstruálható értelmű fragmentumok („Később a fiatal férfi anyja már ennek a háznak az ablaka alá rohant, hogy *fiam, az apád!*”), a felcserélt, jelentésmódosító kötőszavak („a gyermek... elfelejt ment, haza az anyjához, aki örült, *hogyan ennyire ritkán látja a fiát ilyen állapotban!*”; a mondat értelme szerint az alábbi lenne a

Háy János: *A gyermek*, Palatinus Kiadó, Bp., 2007

akkori fiatal irodalomról szóló vitagyűjteménybe rögtön beavagoltta Dérczy Péter. Az irodalmi helyzetelemzés címe azóta toposszá vált, s sokszor alkalmazták magukra a pályájukat a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején kezdők. Az írás alaptézise, hogy a korabeli irodalompolitika szándékosan teszi arctalaná, egymástól megkülönböztethetetlené az alkotókat, mert ezzel az akcióval akarja meggátolni, hogy az akkor induló szerzők váratlanul jó minőségű, új művekkel és legfőképpen a hivatalostól eltérő irodalom- és művészetszemlélettel lépjenek a befogadók elé. A szöveg a diktatúra által meghatározott irodalmi intézményességgel szembenálló visszabeszélezés helyzetében szólt meg, ám most újraolvasva megdöbbentő, hogy mennyi olyan megállapítást tartalmaz, amely (még sajnós) napjainkban is érvényes. „Érdekes jelenség, hogy a nemzet-haza kérdéskört ebben a generációban általában a vidéken élők emelik konkrétanabb költészetükbe, hivatástudattal vagy kordivat kódexének engedelmeskedve, míg a pesti költők inkább alkalmazkodnak a hatvanas évek után bekövetkezett bizonytalan nyugalmi állapothoz.” (22–23.) „A tapasztalatok azt mutatják, évről évre kisebb műveltséggel érkeznek a fiatal költők az irodalomba elődeiknél.” (28.) „Bár valamennyien tudjuk, verset írni még nem elég ahhoz, hogy költő váljék az illetőből, a gyakorlatban képtelenek vagyunk alkalmazni.” (29.) Zalan erre a híres röpiratára úgy emlékezett vissza egy beszélgetésben 2003 őszén, hogy az alkalom és egy nagy honoráriummal kecsegtető felkérés szülte az írást a szombathelyi folyóirat számára, a független alkotónak a sorok közül előtörő indulatai a szöveget mégis időtállóvá tették.

A kötet második részének anyagát a Jászkunság című lapban 1992-ben és '93-ban közzétett publicisztikai írások teszik ki. Részben az akkori közállapotok regisztrálásának kétségbeesett felkiáltásai, részben a szerző életének fontos és szomorú fordulópontjai jelentik a gondolatfutatok alapjait. Az akkor még éppen csak reményt veszített – mára már végképp kétségbeesett – értelmiségi kérdéskérdések az igazságosságáról, a toleranciáról, a politikától független létmódról, a fontos értékek és fogalmak időtállóságáról ma már csak korjelölőnek tűnnek. Akkor még lehetett hinni a túrhetetlen állapotok átmenetiségében; ha most írni le ezeket a gondolatokat bárki is, csak megmosolyogná. A közállapoton való dohogásnál sokkal erősebbek a személyes, az édesapa elvesztésének fájdalmát kimondó szövegek. E két szöveg már messze túllép a publicisztika műfaján, és erős líraiságával a vallomás műfaját ölti magára, s már-már csak egy hájszál választja el attól, hogy hosszú prózavers legyen. Az intenzív személyesség, az indulatok és gondolatok költői megformálása teszi Zalan rövid publicisztikai írásait egyedivé. Az intenzív lírai részvét (értsd itt részvétel) lesz az, amely máig ható erővel befolyásolja a befogadót. A személyességnek ez az erőteljes előtérbe lépése nem könnyíti ugyan a szövegekkel való azonosulást, mert kevés teret enged a befogadói szubjektumnak, s mivel a gondolatok formálásában Zalan kiemelkedően pontos, ezért nincsen olyan metaforikus jelentésmező, amelyben elbőkláshatna az olvasó, az írások lendülete mégis felhívja a figyelmet egy erőteljes és éppen az érintettség miatt hiteles nézőpontra.

helyes verzió: aki örült, mert ritkán látja a fiát ilyen állapotban – kiemelések tölem – D. F.) és a tagmondatok közti laza viszony még az egyszerűbb eszközök az élőbeszédszerűsége hajazó nyelvezet megteremtésében. De furfangosabb megoldásokkal is találkozhatunk: a szerző olykor egyetlen mondaton belül is alanyt vált, szinte jelzés nélkül, „természetesen”. Máskor egy látszólag jelentéktelen anekdotával megszakít egy közlést, amit aztán csak akkor, 3-4 mondatnál később folytat, amikor már alig emlékszünk az előzményekre. De gyakori az is, hogy úgy indít el egy mondatot, hogy a végére már egy egészen más történet kellős közepén, más idősíkban jár. Nem kétséges, Háý János prózapoétikailag ebben a kötetében jutott a legtovább a nyelv művészi roncsolásában – az élőbeszéd látszatát annak minden esetlegességével, hibájával teremti meg a könyv hasábjain. A befogadó igazán izgalmas helyzetbe kerül, mert folyton résen kell lennie, hogy a kaotikus, már-már anarchikusan szerveződő szöveg értelmébe férközhessen.

Nem véletlenül használtam az imént az *anarchikus* kifejezést – a regény címszereplője ugyanis az anarchia eszméjének, és azon belül is Schmitt Jenő Henrik munkásságának a híve, de a gyakorlatban nem jut többre, mint hogy „az életét, mint a személyiségén uralkodó hatalmi konstrukciót, ahogyan a példaképek az államhatalommal, teljesen leépítse”. Amíg az anarchisták a teljes szabadságban hisznek, úgy a főhősnek (akinek csak az utolsó oldalakon tudjuk meg a nevét: Laci) épp az okozza a tragédiáját, hogy képtelen a mindenkori életkörülményeitől függetleníteni magát; látványos agóniájáért az akaraterő teljes hiánya inkább okolható, mint a determináció. A hatalom kérdéskörét amúgy számos szempontból körbejárja a mű, és az erősebbeket, uralmon lévőket (iskolaigazgató, főiskolai tanár) kiábrándító figuráknak ábrázolja, viszont a sértett, önsajnálattól, önimádó, okostóni alkoholista Laci sorsában (akinek az alakja igazán kiválóra, elevenre sikeredett) azt is megmutatja, hogy mi a következménye annak, ha valaki gyenge. A kötet címe is arra utal elsősorban, hogy a főszereplő képtelen felnőni, örökké gyerek marad.

Háy János műve – melyben Laci családjának több generációjával is megismerkedhetünk – család-, azon belül nemzedék-, szorosán véve pedig fiúregény, amely egy látványos kudarc, leépülés történetét meséli el, a nézőpontokat vegyítve: az elbeszélői hangba beépül a szereplők látásmódja, sőt, olykor a közvetlen beszéde is. A több évtizedet felölelő, néhol autobiografikusnak látszó elemekből összerakott olvasmány fő szála, az anekdotikus (és anarchista, mert a kiemelt szöveget folyton egyenrangúvá zülleszt a többivel) kitérőknek köszönhetően, folyton kisiklik. Míg a „gyerek” családjának és magának a fiúnak a történetét a referencia-illúzió felkeltésével ismerteti a narrátor, mintha minden pontosan így esett volna meg a valóságban, addig az epizodikus részekben a pletykák, de főként a meglódló képzelet segítségével ezen életutakat lehetséges sorsváltozatokkal egészíti ki – azt sugallva, hogy az adott helyzetekben akár máshogy is történhetek volna a dolgok. Ez a köteten következőt egészen végigvitt, váratlan megoldás ugyanúgy meghatározó értéke *A gyermek*nek, mint a radikálisan roncsolt nyelv szintén az utolsó oldalakig kitartó poézise.

DARVASI FERENC

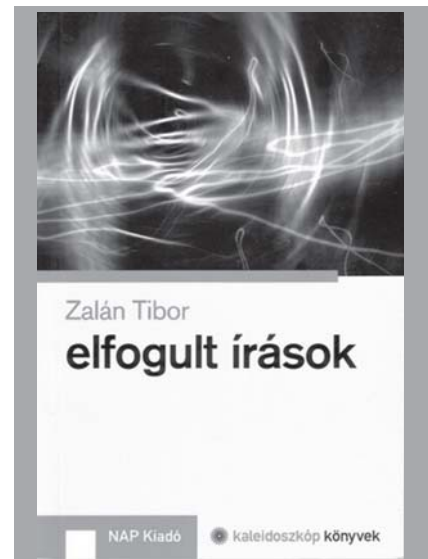
Szokatlan, büszke címet visel Zalan Tibor új esszé- és kritikakötete. Orrba ütöset – ahogy a szerző mondaná, hiszen manapság inkább az objektív, a semleges, óvatos véleményformálás a divat. Igaz, amint a kötetet fellapozzuk, kiderül, hogy nem valami ellenében, hanem valakik iránt elfogultak ezek a szövegek, leginkább a kötet harmadik részében olvasható kritikák. Kortárs íróink, költőink közül többen éppen azért nem írnak szívesen e műfajban, mert félnak, hogy baráti vállvergetéssel, avagy éppen irigy féltékenységgel vádolnák meg őket a többiek. Sokan a közéleti témáktól is elfordulnak azzal érvelve, hogy az íróember a művével foglalkozzék, s ne lépjen távol az esztétikai kérdésektől. Zalan szerencsére olyan alkotó, aki az irodalomnak minden területén, az alkotói vidéken és a kritikai berkekben is jártas, s érzéseit, gondolatait, véleményét mindig őszintén – akár az éppen irányadó irodalmi ízléssel szemben is –, és pontos mondatokban fejt ki. Számos verseskötet, két regény, sok színdarab, adaptáció és rádiójáték megírásán túl az irodalom középiskolai oktatásából is kivette részét, ezért nem túlzás állítani,

hogy egy mű elkészülésének és lehetséges értelmezésének, olvasatának módjait kívülről, belülről, alulról és felülről is ismeri. Új kötete, amely az elmúlt harminc évben publikált esszékből, kritikákból állt össze, a dunaszerdahelyi Nap Kiadó Kaleidoszkóp sorozatának 6. darabjaként jelent meg. H. Nagy Péter, Tóth László, Németh Zoltán és Grendel Lajos könyvei után. E sorozatban a kiadó a kortárs irodalomról szóló kritikai és elemző megközelítési írásokat ad közre, elsősorban azzal a szándékkal, hogy olyan szerzőkre, műfajokra és irodalmi megformálási módokra is fényt vetüljön, amelyek általában nem kerülnek a népszerűség reflektorfényébe.

Az *Elfogult írások*ba a szövegeket a szerző maga válogatta és illesztette egymás mellé, saját bevallása szerint a rendszeresség igénye vagy bármely más kitüntetett szempont nélkül. A három egymást követő rész sorozatából mégis kiolvasható egy határozott írói állásfoglalás korunkkal, a minket körülvevő tárgyi és mentális környezettel szemben, a kiábrándultságból induló és az elkeseredettségbe érkező állapot.

A könyvet híres, sőt azóta kanonizálttá vált esszéje, az *Arctalan nemzedék* nyitja, amely először 1979-ben jelent meg az *Életünkben*, s a JAK-füzetek induló sorozatának első darabjába, a *Fasírba*, az

Zalan Tibor: *Elfogult írások* (Nemzedék-arc), Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2006

Honnan lehet elindulni, és honnan lehet elindítani egy szöveget, ha épp a kiindulópont megtalálása a legbizonytalanabb? Mennyire ijesztő, ha ráébredünk arra, hogy testnyi foltokként funkcionálunk a magunk léteireiben, hogy a legkülönbözőbb technikai eszközökkel vagyunk bemérhetők és azonosíthatók? Mi történik, ha az ember észreveszi, hogy múltja kezd lenni? Van-e költészet a térfelnyelő kamera bemérte területen?

A felvidéki, rimaszombati születésű Juhász Katalin új verseinek központi tárgyát a fenti kérdések jelzik. Az egzisztenciális lét-szorogatottság, mely egy mellettünk elbeszélő műanyagkultúrában („*valaki kihúzta alóluk a jeltent*”) próbál meg érvényes hangon megszólalni, kénytelen-kelletlen belefut a szarkasztikus, elbizonytalanító humorba, s ahelyett, hogy katarzist gerjesztő félelemmel töltené meg a vers tereit, éppen hogy leplezni kívánja a félelmet, elodáznia a nyilvánvalót, és tollászkodni-féskelődni a nagyon is bizonytalan paraméterek között. Az „ügynevezett” valóság bizonytalanságának és az álvalóságok retorikai pontegyűtése

Nincs egy biztos ponty

az a két pólus, melyek köré a kötet szerveződik. Az ember szeme helyett a műszer szeme, a térfelnyelő kamera, a számítógép szeme válik fontossá: „*Nincs egy biztos ponty*” – írja a szerző, még talán itt sem a nyelvi poén az érdekes, hanem a szövegszerkesztő által szentvitenül kreált hiba véletlen értelmezhetősége, az, ahogy egy gép, tudtán kívül, megörvendeztet bennünket valamivel. A táj, a környezet, a múlt, az idő itt szinte gombnyomásra működik. Juhász Katalin negyedik kötetének címe egy ismert reklámklisé kimozdítása környezetéből, és metaforává alakítása. Egy szociokulturális agymosás kellős közepén találjuk magunkat. Nem a kimosás, hanem maga a mosás a lényeg. Ha a korábbi kötetekre pillantunk vissza, már a kiváló *Le Big Mac* vagy a *Mentés másként* is a fogyasztói kultúra és a hétköznapi retorika intellektuálisan is hasznosító aspektusaira figyelt. Az új kötet első versében megjelenő siker, a szűk utca Juhász Katalin költészetének is metaforikus tere lehetne: ez a költészet nem ismeri a monumentalitást, a dekoratív felvillanyozódást, a nyelvi regiszterek sokaságában tobzódo kavalkádot, titka egyszerűségében rejlik, abban, hogy pontosan akkora teret szakít ki léttérül, amekkora szükséges van. Az utcán mozgó individuum megnyilvánulásait szinte egy térfelnyelő kamera szemével látjuk, mely a vers végére már egy kukkoló webcam szemével változik át. Nem a látványt dolgozza ki a költő, hanem a látás és a látszás maga izgatja. A lírai én nem sokszorozódik meg identitásvesztések sorozataiban, legfeljebb kisebb-nagyobb szerepekre oszlik, nem tobzódnak kéretlen-kelletlen az intertextuális utalások, fergeteges nyelvfacsarászati poénok és tűzijáték-sziporkázások, erőltetett, bár látszatkönyved

Ha napjainkban valaki versolvasásra adja fejét, úgy hiszem, leginkább a „klasszikusokhoz” nyúl. Ilyenkor az értékelő-elemző olvasás már sok esetben hiányzik a könyvet forgató versszeretőnél. Általánosan elfogadott, az olvasói tudatba beépült szemléletre támaszkodik, mely magabiztosságot nyújt a mű befogadásában, vagy inkább: elfogadásában. Am egy fiatal költő esetében még gyakran hiányoznak e támpontok, s a feladat nehezebb: a kortársban, az ismeretlenben, az újban felismerni az értékeket.

A Stádium Fiatal Írók Körében, Kárpáti Kamil szármái alól indult költőnek márt 1997-ben megjelent első, Gérecz Attila-díjas (*Apollónsziluett*), és két évvel későbbi második kötetében (*Halottak pedig nincsenek*) mutatkozott az a mindent elsőprő „öserő”, amiből kötetéről kötetre beérő költésze táplálkozik: „Rohanok, mint kinek a háta ég. / Rohanok. Vajon ki tudja, hova. / Megálllok majd, nekidőlök a világnak. / Ha oltani nem tud, hát égjen az ostoba!” (*Tűzriadó*). „Az erdei út nem siet. / Árnyak taván áthalad. / Aki bátor, visszamegy. / Aki fél, már nem sokat. // Végül

Magasba repülés, mélyre szállás

minden összeér. / Mindenki néha úgyis egy. / Csak a lélegzés folytonos. / Halottak pedig nincsenek.” (*Úgyis egy*) Megalkuvást nem tűrő, kamaszkorból nagy léptekkel kinövő versvilágát harmadik kötetében (*A fénylés foglya*) már sokkal inkább az az érett költői személyiség váltja fel, aki felismeri: egyetlen választható út a *belső út*, rátalálás az ösvényre, mi önnön lényének mélyére s egyben a költészet magasságaiba vezet. – „Vers, körülsz, mint létet a dzsungel, adsz levegőt, te / tágtüdejű és tartasz a sárból így kiragadva. / Mind ami kint él: semmi királyság, távoli lengés / tengeri hullám-zárta homályban, árva hajófüst, / hangja se ér át, én befelé rég elmenekültem.” (*Míg levegőt adsz*) A frissen felfedezett adóniszti kolónt Nagy Cili úgy építi be a kötet legtöbb versébe, s költészetébe, mint egy sokablakú ház százfelé nyíló ablakszámnyait az építő mester – szobáról szobára járva a házat, minden égtáj felé kitekinthetünk. A belsővé tett formából új, mind sokoldalúbb költői önmagát megszülvé a *Kád a parkban* című (negyedik) kötet lírai kifinomultsággal telítődik, s itt épp letisztultságában gazdagítja költészetét: „Úveggyolyó-fénytörésű / eliramló lélegzetted. / Marasztallak sötét vággyal, / feléd holdas hálót vetek. // Nagy, sarló hold. Penge éj. / Magamhoz kötöznelek. / Te csak úszol, halhatatlan, / távolodó ének.” (*Háló*)

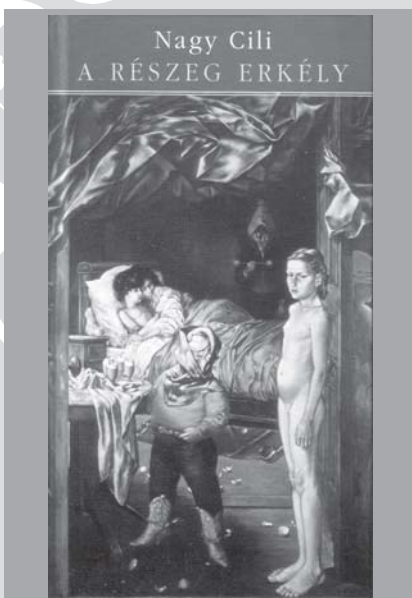
Most megjelent ötödik könyve, *A részeg erkély* kézzelfogható bizonyosság arra, hogy nem pusztán egy tehetséges költőnő

lírai összeszerelmények, nincsenek az úgynevezett populáris kultúra irányába nyitó játszadozások. Ez a nyelv általában kimondottan fégyelmezett, és önemésztő, önmarcangoló, önmagát felfaló: a közlésre fókuszáló, s ilyen értelemben agresszíven céltudatos is. Az én fizikai kiterjedéseim túlra is átlényegül, de nem azért, hogy a kozmoszsal mérje magát, hanem, hogy rögzítse a bizonytalan létezés még bizonytalanabb formáit. A *Tópart idill* című költemény magát az idillt építi le: az idill, mint álomlehetőség, mihelyt virtuálisan megvalósulna, azonnal terhére lenne a benne helyet kapott létezők számára. Az idill a menekülés és a gyanú tere lesz egyszeriben, ahol nyugalom helyett szorongás és katasztrófavárás van, az idillnek nincs örökkévalósága csak idegesítő ideiglenessége. Sőt: a gyerekkor idilljei is rettenetesen nyomasztó szorongások terei, elég csak kiválasztani pár jelenetet a megfelelő emlékezetDVD-n. A képzelet gyakorlatilag az emlékezés idejeként és grafikonjaként is funkcionálhat: „*Képzeld el a spirált / Amelyen épp haladunk.*”

Az én olykor testként jelenik meg, s egyszerre nárcisztikus tárgy és fiziológiai adottság. A *Szükségem van rám* című költemény világosan megpróbálja ember és sokszorosítható tárgy viszonyát egymásra kopírozni: „*érintkezési hibás / portéka lehetek*”, hogy játékosan utaljon a kontaktushányra. A vers a szerelmi költészet retorikáját aknázza ki: „*de ott akkor azon a hajnalon / kész lettem volna / meghalni értem*”, s az interakciót feltételező szituációt saját énjének grammatikai hasadásával oldja fel. E ponton a vers értelmezhető úgy is, akár egy szelídebb Ginsberg-parafrazis. Ginsberg *Szeretkeztem magammal* című négyesorosa részint az önimádát ösztársadalmi önbecsapásának következményeként, részint mitológia és patológia összekapcsolódásából kialakított bizarr misztikumként látta a szerelem egocentrizmusát: „*Szeretkeztem magammal / a tükkörben, megcsókoltam ajkam, / s így szóltam: Szerettem magam, / jobban szeretlek mint bárki más.*” (Eörsi István fordítása). A nagy érzelmek az interakció illúziójának megteremtése révén programozhatóak és problémamentesek. Ez a programozhatóság Juhász Katalinnál áttekered a természeti szférára is: „*És a felénk tartó szűnyograj / Egy percze megmerevedik.*” Ezután újra lenyomjuk az indításjelzőt és már zsongnak-bozsongnak is tovább. Többek közt ezek a kimerevítések teszik lehetővé, hogy Juhász versei ne legyenek áldozatai egyfajta énkirászató vallomásosságnak: a technikai idő leállítható, s a legkényelmesebb ennek analógiájára elképzelné a biológiai időt is. A múlt visszanezhető, visszakereshető, beállítható, az ember nem marad le semmiről. Mi máson is mesterkedne korunk kommunikációja, ha nem azon, hogy ezt el is hitesse velünk? A kötet egyik kulcserve a *Reménytelenül* című költemény, mely lényegileg ünnepi József Attila-kommentár, de oly módon, hogy a kommentár mintegy fel is falja tárgyát: a vers belép a versbe, a sorok egymásba szivárognak még akkor is, ha a tipográfiai agresszió és a formailag is radikálisan különböző versnyelv elkülönülést sugall. A tudás és a tapasztalás, illetőleg a tudáshoz és a tapasztaláshoz szükséges tér- és időkorlátok kerülnek elő egy furcsa életrajzi summázatba ágyazva. „*Haszontalan kérdés, feltenni felesleges*” – ezzel a sorral indul in medias res a vers, és miközben az olvasó mindvégig a feleslegesen feltett kérdést, mint versapropót

legújabb írásainak gyűjteményét tartjuk kezünkben, hanem kiforrott hang, kép, zene egységének lenyomatát, ahol *ember* és *költésze* válik eggyé. „A szabadság a versedben van” – állítja Nagy Cili – „Az emlékeidben van. Hallgatás / mentőövezi: hogy megírni tudjad.” (*Mi a szabadság?*) S ez az erkölcsi hozzáállás, az írás, a vers mindenek fölé helyezése emberi-költői világertelmezésének legjellemzőbb vonása. A tehetséggel nem minden esetben párosuló szilárd akarás, kitartás egy költő első verses-kötetén még nem mérhető: nem tudni, mennyire lesz tisztavirág életű a (bármennyire is zseniálisnak induló) költészet. Az ötödik kötet azonban már önmagában is jelzi szerzőjének elkötelezettségét – ahogy önmagát is megerősítendő írja: „A magányt akarni kell. / A szenvedést bele, a körfeljártót, / az aknasárba kincseket. / Elhullott kutyák csontjait // a földjébe le. Riadt madár / tollainak verdesését / a forgó ventilátoron. / Az avar alá éneket. // És emlékezést még. Elérhetetlen / jókat, elmúlt rosszakat. // Kevés nincsen-feloldozást / körükjűk, kétszer összerázni. // Egy ájtártót üss azon át, / lójgon rajta angyal, szavak. / Kevés víz meg élelem, / meg egy barát. Akarni kell.” (*Recept*)

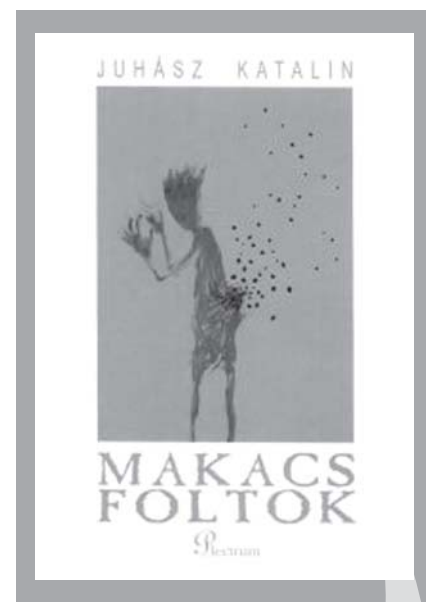
„Nagy Cili élete és költésze purgatórium” – írta róla néhány éve Szentmártoni János. S épp ez a purgatórium-járás, az önmagát sem kímélő, helyenként már-már nyers, kegyetlen őszinteség vezet magabiztos léptekkel előre a kitaposandó ösvényen a költészet útján. Verseiben nem burkolt célzásokkal, selyempapírra csomagolt sejtetésekkel találkozunk, hanem a megélt valóság költészetébe szublimált rögzítésével, ahogy a kötet című vers is mutatja: „Egyszer egy részeg erkélyen

Nagy Cili: *A részeg erkély*, Stádium Kiadó, Bp., 2007

fürkészi, egy pazar párbeszédbe csöppen, mely foszlányokat villant fel a múltból és a jelenből. A létezés itt, mondhatni, odüsszeusi karakterű, bár a határozott cél, melyet a versben megképződő lírai én követni látszik a leginkább, egy tájékozódási verseny célpontját előlegezi meg: „*Megyek a nyílak után. A fák, mint megannyi antenna ég és föld között / Közük bolyongok megint.*” A kötet egyik különösen szép darabja egy címtelen, kurzívval szedett, négy részre darabolt költemény, melynek egyes egységei önállóan is kerek egészek: ez a szöveg a kötetben alighanem tagoló funkciót tölt be, ugyanakkor kiteljesíti a cím metaforáját is. A művet a tartalomjegyzék sem rögzíti, valóban foltszerű képződményként hat: nem része a könyvnek és mégis az. Az emberi sors időbe zártágának és a mozgásnak mint az élet alapelemének motívumrendszerére komponált sorozat minden intellektuális érvkeresés, önvizsgálat, költői önazonosság-keresés kudarcaként egy groteszk szönyegre vízeléssel ér véget. „*Egy elhajított karórán a másodpercmutató / hidegen körbe jár*” – kinek van szüksége az emberi időre? Az *Önmagát ringatja bele* című kötetzáró vers jól példázza Juhász Katalin költészetének nemes nagyszerűségét, rámutatva arra, hogy önnön létünk is mások konstrukciója, hogy a nyelv legfőképpen önmaga akadálya, hogy létezésünk minden mozzanatát már-már úgy éljük meg, mintha egy gonosz, önmagunk megtévesztése végett kiagyalt szimulációs játék áldozatai lennénk: „*Becsődöl a nyelv, a biztonságos / szavak semmit sem jelentenek, porcukor pereg ujjaim közt, / a fénytel teli völgy gombnyomásra sötétül el.*”

CSEHY ZOLTÁN

Juhász Katalin: *Makacs foltok*, Losonc, Plectrum, 2006

álltam / késő estétől úgy hajnalig, / s beszélt nekem egy nyúlászajú fiú. / Tanított a hallgatásra. (...) Beszélt, egyre beszélt. Szép fiú / lett volna, ha e csúnya seb / nem ül az arcán.” Ám a költő nem elégszik meg a pillanatfelvételekkel, nem fotótárlatra invitálja olvasóját, hanem rámutat a mögöttük zajló lelki folyamatokra: „Egyszer majdnem egymáshoz értünk. / A sajnálat bűn. (...) Híve vagyok az emlé- / kezésnek de ezt felejtjük el. / Legyen a titkok bezárt mint a kagyló. / Legyen bennem. Ha kell, legyen veled.” (*A részeg erkély*) S ez, ahogy a szuggesztív képet gondolati síkra emeli, Nagy Cili költészetének egyik legnagyobb ereje.

A részeg erkély nem szenvedő, romantikázó versek gyűjteménye, nem is finom erotikával átitatott nőies, gyelyempuha lágyságú, sokkal inkább férfiasan kemény hangot szólaltat meg: „Férfi is lehetnek akár. / Az is vagyok, ne tudja senki, / minden kiesik kezemből, / és csupa nők segítenek.” (*A balek*) Az itt-ott áttörő erotika, vágyak kivételése, képpé formálása, nem szerelmi dal, nem a hiány vagy a beteljesülés lírája: önáltatás nélküli kíméletlen én-elemzés, törekvés a sokarcú én kiismerésére, tudatos vállalására. „(...) meztelenül állsz az ingó kádban, / valaki folyton lát, hajadat éri / titkon kóbor, lassú ujjbegyével, / éjszaka az álmaidat méri, / valaki régről bolyong a hajadban, / hallgatag szerelme valótlant világít, / feledkezz, ne gondold beindult öledre, / majdnem minden fénykép hazugságot állít.” (*A kép*)

A kötet talán egyik legmeghökentőbb verse, az ironizáló, szavakkal játszó *Intés a nyelv művelőkhöz* Nagy Cili sokoldalúságának, mindenre nyitott költészetének lenyomata. „Esteledik, esteledik, / árnyékok a fát belepik, / ház belepik, arcot lepik, / zúgnak apró szárnyas depik. // Izé mivan húzzá boré! / Kazinczy vaj? sírban for'-é? / Nem-e tudja, mit akarok? / Ott lakok ahol akarok.” Játék ez, de bátor játék. – Ahogy az érett hangú, nagyszabású képeket felvonultat, jó formaérzékkel megáldott költő, aki írásaiban többszörösen elkötelezte magát a költészet felé, a humort csempészi versébe, képet ad egy olyan korról, melyen magát kívülállóknak tartja, felülről nézi, de nem *lenézi*. Ugyanis a vers így folytatódik: „Azt mondom amit akarom. / Magyar vagyok én is nagyon. / Magyarabb-e vagy, mondd, ki vagy? / Közöm nincs hogy okos-e vagy. // Közöd nincs, hogy mit dumálok. / Nem tudhassuk, jól-e járok, / mindenesetre beszéllek. / Isten bugyrába beleferek.”

Nagy Cili első költői számrpróbálgatásai óta olyan alázattal viszonyul a vershez, ami a magasba repülésnek épp úgy feltétele, mint a mélyre szállásnak. Akiből ez hiányzik, az röptében megégeti magát a Napban, s alámerülve belefulladás a mélybe. Aki viszont vállalja a „közvetítő” szerepét – akár Nagy Cili –, talán helyt kaphat Isten asztalánál.

RÓZSÁSSY BARBARA

Akötetben szereplő drámákat egy színész írta. Ez nemcsak abból tetszik ki, hogy csak ügyel-bajjal színre vihető irodalmi darabok helyett itt messzemenően a színészi munkára alapozó, nagyon mozgalmos történetekről van szó, amelyeket úgy szólván eleve a színpadon látunk. Merthogy itt azok is egytől-egyig színészek, akiknek a szerepét egy valódi előadásnak kell színre vinnie. Nemcsak olyankor, amikor bábjátékosokról vagy egy színi társulatról szól a történet, hanem akkor is – talán még inkább –, amikor tiszteletudó, derék polgárok jelennek meg a színen, vagy a színházat művelők „civil drámája” zajlik az ezzel párhuzamos előadás előtérbe kerülő hátterében.

Ha a drámákat a könyvben megadott sorrendben olvassuk, akkor egy határozott ívben előrehaladó, öt felvonásos mega-darabban állunk szemben. Tudom, hogy a tartalomjegyzékben hat cím szerepel, de az ötödik inkább csak egy rövid közzététel fed a minden korábbit egyszerre felidéző „utolsó felvonás” előtt, mely után – ebben a könyvben – már semmi sem következhet. A *hetérák*

Széttartó szerepek

tudománya című nagykompozíció tehát, ha úgy tetszik, a legklasszikusabb értelemben vett tragédia. Katarzis nélkül.

A *Manipulátorokban* („első felvonás”) bábjátékosok találják ki egy kultúrát megalapozó mítosz irodalmi kellékeit, s ezzel egy történelmi dráma szereplőivé, illetve részben (merthogy másféle „kellékekre” is szükség van a színrevitelhez) a rendezőivé is válnak. De a függöny legördülése után itt még azon töprenghetünk, hogy az írónia milyen mértékben szól a karácsonyi Nagy Történetet kitaláló, megrendező és eljátszó történelmi manipulátoroknak, és milyen mértékben azoknak a modern vagy kortárs utódaiknak, akik a legszembetűnőbb mítoszokat is hiteltelen nagy történetekké változtatták.

A *hetérák tudományában* („második felvonás”) maga a színész-mesterség mutatkozik be minden fortélyával és végső tehetetlenségével együtt. Nanna, a szakmából lassan kiöregedő hetéra mintegy „főpróba közben” oktatja fiatal hűgát, Pippát, s a leckéknek ez a summázata: „neked tökéletesnek kell lenni. Tökéletesen késznek bármely szerepre.” A darab végén azonban kiderül, hogy a Pippával szemben eljátszott, s ezáltal őt is szerepre kényszerítő nővér-szerep voltaképpen anyai nevelés, mely nem riad vissza lánya feláldozásától, hogy megbosszuljon egy „szakmai” sérelmet. Miközben Nanna az öt száműzött egykori szeretőjét megtorlársképpen tulajdon lányával akarja összehozni, sokáig nem veszi észre, hogy hasonló csapda áldozata: Lorenzóban a tulajdon fiát szédíti, akit az időközben kitanított lánya hódít el tőle a szakma igazi virtuosa-ként, de anélkül, hogy tudná: anyjától hódította el a saját testvérét. Ezúttal a hiperbolikus csavarok láttán próbálhatjuk meg azt gondolni, hogy ilyen szövevény csak a magukba csavarodott színészek

agyrémeként születhet meg, s igyekezzetünk morbid árnyalató médiát látni a darabban.

A háborút, kisvárosi közösséget, illetve családot felvonulató „harmadik felvonás” (*A dilis Resner*) azonban minden kétséget kizáróan arról győz meg, hogy a felsorolt „színterek” ugyanolyan rafinált szerepek közegei, mint a minden hájjal megkent hetéráké. A kötet utolsó három darabja megismétli az addig kialakított drámai ritmust: A *világrengetők* rendezőjét és színészeit a *Manipulátorok* bábjátékosainak önmagukat is manipuláló visszatéréseiként ismerhetjük fel; a közzétételük *Dolinka* bábszereplőinek felcserélődéseit pedig magának a színháznak még leleplezhető működéseiként, mint A *hetérák tudományában*. Végül a *Manka* című darab újra a családtagok, szomszédok és szeretők társadalmi közegében játssza el az időközben ellenőrizhetetlenné vált színházat, amelyben többé nemigen tudjuk kiismerni magunkat. A *Világrengetők*ben még jól süll el a darab hiányzó megoldása: a közönség képzelete képes még a kataritikus kiegészítésére, és a széthullás szélén álló társulat is a színház hatalmába vetett hitet megerősítő, bár folytathatatlan szakmai kalandot olvashatja rá (utólag) a kudarcra. De az örült mellékszereplőt címszerepben kitüntetett *Manka* már olyan réseket hagy a csak ügyel-bajjal követhető csavarok között, ahol öntevény faktorok, vagyis a szubjektummal szemben alanyi pozícióba kerülő, öt tárgyasító ismeretlen *csinálók* „slisszolhatnak be” a történet színterére, s nincs az a TANÁR ÚR, aki leleplezhetné, elleplezhetné vagy kikerülhetné a vak ösztönök jelmezeit is levedlő, inkonzisztens hatásait:

„ALADÁR: Mindent hallottam.
TANÁR ÚR: És láttál is?
ALADÁR: Mindent láttam.
TANÁR ÚR: Akkor semmit sem tudsz, csak egy eleven ember vagy.”

A színész drámái élesen vetik fel beszéd és tér, avagy a színházi beszéd kérdését. A színházban a néző nem csak létének elvont valóságában „van ott”, hanem *in corpore*, ami nem egyszerűen a nézőtéri helyével függ össze, hanem azon múlik, hogy a színész is *in corpore* mutatkozik meg: az ő hangja, gesztusai provokálják arra a néző testét, hogy ne csak a színház intézményének kijelölt társadalmi térben, hanem a *színész* közbenjárása révén az éppen megelevenedő színpadi térben is „ott legyen”. A színházi előadásnak ez a minden más művészeti formánál markánsabb multimediálisitása azonban természetéből adódóan írói anyagot is igényel, melyet Hatházi igyekszik önmagában véve is olyanná formálni, hogy ne csak drámát, hanem „színházat” olvassunk. Mintha drámaíró *szerepében* is ahhoz tartaná magát, amire a színpad deszkáján törekszik: úgy alakítani az „előadást”, hogy az a szöveg fölé hajló olvasó számára is egyszerre nézhető, hallható, megrendezett és testileg színre vitt legyen.

A drámaírósnak ez a színészi munkához közelítése azonban azzal a veszéllyel jár, hogy a drámaszövegek egytől-egyig a szerep metaforáivá lesznek, s olykor éppen emiatt válnak problematikus színházi beszédékként. A bábjátékos manipulátorok, a tettetésre szokosodott hetérák, vagy maguknak a színészeknek a kulisszák mö-

Az 1973-ban született vajdasági Aaron Blumm, illetve ifj. Virág Gábor immár 1,3 kötetes szerző. Ugyanis első könyve nemcsak a sajátja volt. Falubeli jeivel, a kishegyesei cimboráival (Mirmics Gyula, Szerbhorváth György) adták ki közösen 1998-ban, a Symposium-könyvek gondozásában közös kötetüket, a *Dombosi történeteket*.

A 2006-ban, az újvidéki Forumnál kiadott, s még abban az évben Szirmai Károly Irodalmi Díjjal kitüntetett első önálló Aaron Blumm-kötet, a *Csáth kocsi hajt* érdekessége, leleményessége abban áll, ahogy a vajdasági, illetve a kisebbségi (szöveg)környezetet bemutatja. Ezek a rövidprózák az irónia, az (ön)idézet-technika, az intertextuális és mediális utalások, allúziók hálóját szövik szét, az „elkülömbözés” Aaron Blumm-i jegyében. Már a könyv címe idézet, a nemrég tragikusan elhunyt Bada Dada Tibor dalszövegének átirása (*Apa kocsi hajt*). Ugyanakkor a szintén vajdasági származású Bada Dada nemcsak utalás szintjén, hanem a szokatlan, jelentésbontó, azzal ironizáló mondatszerkezet szempontjából is előzménynek

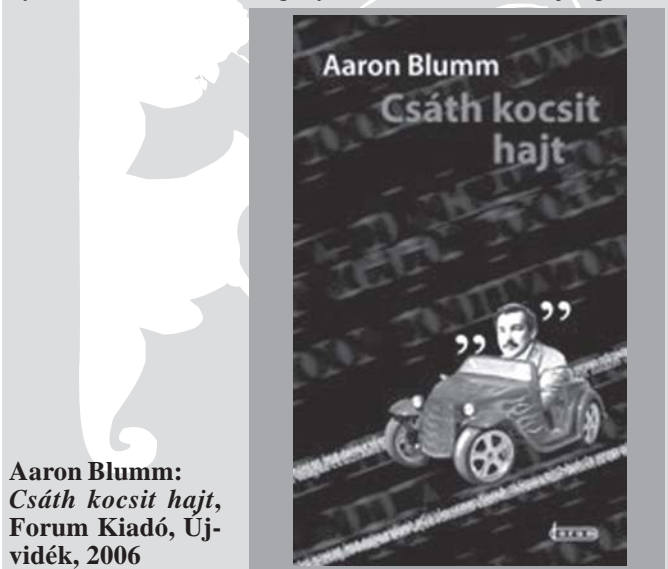
„republica paranoica”

tekinthető. Erre jó példa Blumm könyvének első „mondata”: „Addig mentek, hogy már jöttök.” A szerző meg is határozza az első rövidpróza címében ezeknek a mondatoknak a műfaját: *Zsák utcák(k)*. Vagyis nincs kiút belőlük, nincs megoldás a szerzői én feloldására. Továbbá egy olyan világba kerülünk, ahol lezárultak a határok. S ezt értelmezhetjük akár az elmúlt balkáni, vajdasági háborús események függvényében. Az ország zsákutcákba került, s ezzel együtt behatárolódott a kisebbségi léttapasztat. Minden mondat egy zsák, így a rövidprózák kishegyesei falujában minden utca egy ilyen zsákmondat, akár csak az említett *Zsák utcák(k)* írásban: „A szöveg magába csal, és már nem tudsz kimenekülni belőle úgy, mintha bent se lettél volna. Zsákutcába kerülsz, ahonnan csak visszafelé vezet az út.” Am az egész zsákpoétikát az elbeszélő végül bada dadas mondatcsavarral kineveti, hisz az idézett rövidpróza zárása a következőképpen hangzik: „Addig kell menned, míg észre nem veszed, hogy már jössz. / Bejöttél, de most már menjél.”

Ugyanez vonatkozik a szerzői névre, hisz az is idézet, Aaron Blumm neve Darvasi László prózáiból ismert (távolról pedig Joyce *Ulysses*-ére, Leopold Bloomra utalhat), ám amennyiben összeolvassuk a szerző „valódi” nevével, akkor ironikus átirással találkozunk, hiszen a kapcsolódást a virág motívuma teszi lehetővé. Ifj. Virág Gábor (máskor Wyragh Gábor) tehát elődeihez, Bada Dada Tiborhoz, Csáth Gézához hasonlóan

ironikus viszonyul a név „kulturális horizontjához”. A zsákutcás mondatok pedig miután nem zárják le, végtelen térben képzelik el azt a játékot, ahol nemcsak a magas, hanem a populáris kultúra ikonjai, idézetei is felbukkannak (Zámbó Jimmy, Cindy Crawford, Samantha Fox, 3+2 dalszövegei stb.) S itt fel kell hívunk a figyelmet Csernik Előd kiváló fedőlaptervére, amelyen a játékautóba tiltott Csáth Gézát látjuk, amint elsuhan a betűk sztrádján. Ez kiválóan illusztrálja a kötet imént taglalt szövegközi játékát, illetve a magas és a populáris kultúra regisztereinek keveredéséből fakadó iróniát.

Ugyanakkor a *Csáth kocsi hajt* iróniája nem teszi tét nélkülív a rövidprózákat. Vagyis nem pusztán a játékot hangsúlyozza a kötet. Ahogyan már említettem, az elmúlt véres balkáni évtized, a nemzetek egymás melletti békétlen, feszültséggel teli világa szintén megjelenik az írásokban (például: *Zsák utcák(k)*, *Zsákutcák(k)*). A nagy történelmi események mellett viszont el-lenponozásul ott szerepelnek a hétköznapi, minden tét nélküli történetek. Ez a minimalista próza jegyeit mutató elbeszélői világ adja a nagy történelmi események keretét, illetve gyakran a történet semmisségét állítja a középpontba. Például a *Virágék a kínai boltban* című írásból megtudhatjuk, hogy mi mindent vásárolhatunk a kínai boltban. S akár csak Raymond Carvernél vagy Hazai Attilánál, itt sincs csattanó a végén. Hasonló minimalizálással találkozunk a *Család(r)történet* című írásban. A családrtörténet itt nemcsak a regényes formáját, hanem Mészöly Miklós *Családáradásához*, később pedig Esterházy Péter, Nádas Péter és Kukorelly Endre, a vajdasági prózából pedig Brasnyó István fiktiiv családregegyeihez hasonlóan, a teljes genea-

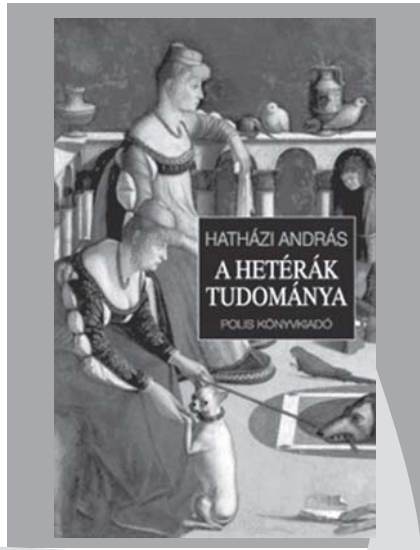

Aaron Blumm: *Csáth kocsi hajt*, Forum Kiadó, Újvidék, 2006

götti színtere olyan ürügyek és példázatok, melyek nehezen tudnak elszakadni az allegorikus beszédétől. A színház pedig, éppen mert *élesben* játszik, nem szívleli az allegorikus közvetítést. Aki a színpadon megszólal, annak nem elég a színházról szólnia, amit aztán színészi technika és rendezői fogások is illusztrálnak, vagyis a beszélőnek a színház eleven terét nemcsak a mondataival, hanem a mondataiban is színre kell vinnie. A színházi beszéd ezért nem lehet egyszerűen a színész szájába adott szó, amelyen semmi sem változna, ha mondjuk egy narrátor szájába kerülne. Az előadható drámai műnek – térbe (nem szájba) írt szövegnek kell lennie már a papíron is, ami nem zárja ki, hogy az előadásban esetleg egészen más terekbe kerül. Éppen ennek érdekében kell eleve térbe írtnak lennie.

Ezt az olykor csorbuló igényt a drámaíró Hatházinál annak a pillanatnak a megírása pótolja, amelyben már a színház sem képes összetartani néhány követhető/következetes szerepet. Amikor a drámai beszéd már nemcsak kihagyásos, hanem bensőleg töredékes, ezért minden gesztus, koncepció vagy effekt úgy lelepleződik le, mint egy történetei alkalmilag összeférelő *manipulátor*. A multimediális művészi forma sem képes totálissá válni, mert az általa megidézett szerepek állandóan széttartanak. Az eleven színházi tér A *hetérák tudományában* talán éppen ebben a legyőzhetetlen tágulásban mutatkozik meg. A szerző korábbi kötetében (*Daniló*, 2004.) az irodalmi médiumok (vers, ritmus, rövidpróza) szóródását még ellensúlyozta egy töprengő, s a gondolkodás kudarcait játékba fojtó lírikus szerep. A drámakötetnek ennek megingásaként is olvashatjuk.

BERSZÁN ISTVÁN

Hatházi András: *A hetérák tudománya*, Polis, Koložvár, 2006

lógiai levezetés rekonstrukciójának lehetőségét is elveszíti a fragmentált történetmondás által. Azzal, hogy Aaron Blumm ezt már nem felfedezésként mutatja fel, hanem evidenciaként, s inkább tovább szűkíti az elbeszélhetőség határait. Ennek nyomán teljesen jelentéktelen események kerülnek a középpontba, mint például a nagynéne orrturkálása. Az egész családrtörténet banalitások sorozatává válik, ahol az „Én” sehol sincs: „Én meg sehol sem vagyok.” Ez az utóbbi mondat utal arra az elveszetségre, kiúttalanságra, illetve elhagyatottságra érzésre, hangulatra, amely az irónia és a humor ellenére mégis ott kísért az egész kötetben. Ezzel összefüggésben állítja a kötet egyik kritikus, hogy a *Csáth kocsi hajt* a zsákutcába jutott generáció reprezentatív műve. Ebből a szempontból különönsnek tűnik, ahogy Aaron Blumm mellett egy másik vajdasági alkotó, a színházi rendező Urbán András is rátalál Csáthra (vö. *0,1 mg* című előadást), Tolnai Ottó *árvacsáthjával* fűszerezve. Mindezekből kiderül, hogy Csáth a mai vajdasági művészet egyik központi figurája, tragikus sorsa a kitörés lehetetlenségének példája lett. A kitörés egyik kísérleti eszköze Csáth esetében a morfium, Aaron Blummnál a dzsoint. Mindkettőjük esetében a sívár hétköznapi kitágítása, a határok átlépése a cél. Ugyanakkor a kudarc is azonos. És ezzel együtt a kiúttalanság érzése. Itt érdemes még megjegyezni, hogy Urbán András is novellaírással kezdte, az *Új Symposium* utolsó előtti generációjához tartozott (Beszédes István főszerkesztésével). Az utána lévő, kérészlétű korsztályt (Papp P. Tibor főszerkesztésével) szétrobbantották a balkáni háborúk, s következtek az Aaron Blummék *symposionos* évei (Szerbhorváth György, Mirmics Gyula, később Szakmány György, Pressburger Csaba stb.). Mindezek után levonhatjuk, hogy Aaron Blumm köteté a háborúval keletkezett generációs vákuum hiteles lenyomata. Mentés a patetikus szólamoktól, s éppen emiatt pontosan közvetíti az elhagyatottságból, illetve elveszetségből fakadó érzésvilágot.

Ugyanakkor Csáth nem pusztán a kábítószeres időtágítás, hanem a radikálisan kezelt mesehagyomány szempontjából is fontos irodalmi előzmény. Például a *Lyó hejek* című blummi elbeszélés műfajmegjelölése: „népmese”. Ez a kötet egyik legjobb, legösszetettebb írása, a látszólagos minimalizmus ellenére a paradicsomi kiűzetés történetét, illetve „népmeséjét” beszéli el. A teológiai, illetve filozófiai kérdések másutt is előbukkannak (A *Krpilonac nappal is támad, Lengő löfejek*), ám mindenütt ironikus köntösben, megoldások nélkül.

Mások is kiemelik kritikájukban, hogy a *Csáth kocsi hajt* szerzője helyenként fogalmazhatott volna igényesebben. Ám ott a gyanú, hogy ez talán indokolható a minimalista próza stílusjegyeivel. Kérdés persze, hogy ez minden esetben védhető-e? Erről döntsön a kedves olvasó.

ORCSIK ROLAND

Bár kissé sznob címe megkésett egzisztencialista művet sejtet, a *Bűz* nem kifejezetten az egyén, és nem is a tágabb értelemben vett közösség emlékezetének könyve: inkább együtt jelzi és jellemzi mindkettőt, mégis független tőlük, mint forrásától a szag. 2004-ben a legrangosabb lengyel irodalmi díjat, a Nikét, s emellett az olvasók közönségszavát is elnyerő kötetben Wojciech Kuczok egy sziléziai család, a K. család majd' százéves krónikáját dolgozta fel hangsúlyozottan „antibiografikus” jelleggel, a valósággal semmiféle kapcsolatot nem vállalva – tartózkodása érthető, tekintve a könyvben szereplő sokkoló jeleneteket, a nyomasztó, alig emberi viszonyokat. Kuczok tehát családrégényt írt, de nem a klasszikus, Thomas Mann-i értelemben: ha a *Bűz* hasonlítható valamihez, az nem a *Buddenbrook-ház*, hanem Émile Zola *Patkányfogója*; Kuczok is naturalisztikusan, érzékletesen ír, stílusa azonban mentes Zola kiszámított hidegségétől – s bár szereplőivel, főhősével közösséget nem vállal, ő maga sosem helyezkedik kívül az elbeszélteken. Gúnya, maró dűhe, nagy ritkán megnyilvánuló empátiája mindig személyes – és erős, mint légalapács ütése, nem hogy érzelmi-értelmi kibúvót.

A korbács szaga

A *Bűz* három nagy szövegegysége (*Előtte*, *Akkor*, *Utána*) élesen elkülönülő generációs-történelmi etapokra tagolja a regényt; átjárás közöttük alig van, s ha mégis, az a szereplők teljes lelki átalakulásával jár; fejezetenként változik a szöveg ritmusa, hangulata is – érdekes, de azért zavaró megoldás, mintha nem is egy regényt, hanem lehetséges regények darabjait olvasnánk, minden töréssel előlről kezdve az egészet.

Az *Előtte* a huszadik század elejétől a második világháború végéig követi a K. család sorsát. Az üregek emberek kora ez – ahogy az idősebb K., a családalapító öreg pátriárka, halála előtt felismeri –, akik faként hajtának múlt és jövő felé törő gyökeret, ágat, ám a közepük már elkorhadt, halott. Ők az építők, kik közziklának gondolva a homokpárkányt, házat építenek rá, ők az olvasók, az ábrándokkal és (kis)polgári öntudattal kitömött emberek – és utódaiknak a házon kívül nincs mit átadniuk. Az *Utána* a rendszerváltást követő éveket jeleníti meg, a lassú széthullás, az erózió időszakát – a második, központi fejezetben pedig az idősebb K. (az elbeszélő apja) uralta sötét origó, az *Akkor* szűk levegőjű korszaka áll, a lengyel kommunista diktatúra közel ötven évével. Valójában ez a fejezet a regény tengelye, a legkidolgozottabb, hitelesebb részlet – centrális helyzetét az is jelzi, hogy jóformán minden szereplő a korszakot uraló idősebb K. által neveződik meg. A házipítő nagyapát az idősebb K. apjának, az elbeszélőt pedig az idősebb K. fiának hívják; s bár valójában neki sincs saját identitása, neve – hiszen ő is csak fia viszonylatában tekinthető idősebbnek –, az apa az *Akkor* fejezetére törpe óriássá,

A magyar irodalomtudomány kétségtelenül sokat profitálhatna magas színvonalú Beckett- tanulmányok, vagy tanulmánykötetek megjelenéséből. Egy *Samuel Beckett filozófiája* címet viselő könyv így nagy érdeklődésre tarthat számot, hiszen mindenképp hiánypótlónak számít a kísérlet, mely a drámaíró munkáinak bölcséleti hátterét térképezi fel. John Calder művének magyar kiadása így látszólag rendkívül pozitív döntés.

A megjelenés okozta öröm ez esetben sajnos csak addig tarthat azonban, míg az olvasó beleolvasson a könyvbe: már az első oldalakon nyilvánvalóvá válik ugyanis, hogy az érdeklődő messzemenőkig nem azt kapja, amit várt. A szerző, Beckett kiadója és személyes jó barátja láthatóan nem tudott dönteni a bölcsészettudomány szakmai kritériumainak és kérdésfeltevéseinek megfelelő tanulmánykötet, illetve a memoár között; könyve így valójában egyik műfajnak sem felel meg. Az első fejezetben igyekszik leszögezni: „ha a szerző kitalál egy szereplőt, és e szereplő kitalál bizonyos filozófiát, ez nem szükségszerűen jelenti azt, hogy a szerző hisz szereplője filozófiájában, csupán azt jelenti: hiszi, hogy szereplője hisz benne”.

Magyarázva Godot-t

Egy meglehetősen rosszindulatú kritikus is azt hihetné e mondat elolvasása után, hogy irodalomelméleti vértettséggel rendelkező szerzőről van szó, aki műve további részében igyekszik elkertülni a szereplő hangjának a szerzőével történő azonosítását. Ebből következően persze a rosszindulatú kritikus rögtön a cím problematikusságára hívná fel a figyelmet: helyesen ugyanis nem Samuel Beckett, hanem Samuel Beckett *műveinek* filozófiájáról van szó, ám ha ez lenne a legnagyobb probléma a könyvvel kapcsolatban, egy ilyen megjegyzés legfeljebb lábjegyzetben megfogalmazott kommentárként fordulhatna elő.

Hamar kiderül azonban: Calder a fentebb idézett mondatot azért fogalmazza meg, mert Samuel Beckett (tehát az *író*) filozófiáját szeretné bemutatni, mégpedig személyes élmények, és tapasztalatok alapján. Csakhogy az így levont következtetéseket aztán – ellentmondva tételével – a szövegekre is rákényszeríti. A könyv címét tehát egyfelől szó szerint kellene érteni: mintha itt valóban Samuel Beckett személyes filozófiája, s nem a művek bölcséleti szempontú interpretációja kerülne bemutatásra, azonban ennek szögesen ellentmond, hogy a szerző később többször hivatkozik az író regényeire és drámáira, igazolandó a filozófiai téziseket, melyeket szerinte Beckett magáénak tudott. Valójában tehát nem eldönthető, hogy pontosan kinek a filozófiájáról is van szó; Calder (egyébként helyesen) leszögezi, hogy a szereplő véleménye nem azonos a szerzőével, ám később mégis a szereplőket tekinti az író szócsövének.

Calder könyvének pozitívumaihoz sorolható, hogy kimerítően tárgyalja Proust Beckettre gyakorolt hatását. Ugyanakkor életmű-

családi zsarnokká növekszik, minden út, minden történetyszál hozzá vezet és nála ér véget. A *Bűz* narrátor-hőse is az ő fennhatósága alatt éli tönkrevert, megnyomorított gyermekkorát

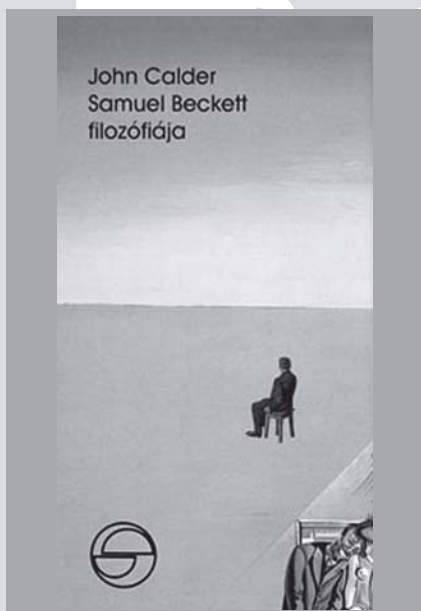
A gyermekévek tanítómesterei Kuczoknál a sűrűn használt Korbács és az iskolaévek leghűségesebb társa, a Nyál. „A korbácsnak tömör, sűrű struktúrája volt, a fájdalom már az első ütés után otthonosan érezte magát az emberben; voltaképp ez az első ütés elég volt egész napra sőt még tovább, voltaképp az »első ütés« elég lett volna egész életemre, de ezt nem tudtam elmagyarázni az idősebb K.-nak.”

Így tanítja apa a fiát engedelmességre és aláztatra, a K.-i – távolabbról nézve pedig az alattvalói – létforma alapjaira. Az apa szadizmusára, a burkoltan vagy nyíltan, de mindenütt jelen lévő elnyomásra adott gyerekes válasz pedig – nagyokat köpni. Kiköpni, ha ez a véleménynyilvánítás és a relatív függetlenség egyetlen szimbóluma, ha a „köpök rátok” a szabadság jelszava lehet: a *Bűz*ben a nyál kommunikációs forma, díszítő motívum, tréfa, a megalázás vagy éppen az elfogadás jele – kontextusfüggő, és előbb-utóbb mindig arcon, hátán talál valakit. Érthető, hogy a narrátor nem vállal kapcsolatot ezzel a korrallal, mint ahogy egyetlen más közönséggel, történelmivel nevezett időskikkel sem: „...soha senkinek nem fogom azt mondani, hogy »az én időmben«, mert egyetlen idő sem volt az enyém, még akkor sem, amikor megéltém” – vallja az idősebb K. fia (aki hangsúlyozottan nem az *ifjabb* K.). Axiomatikus tagadása az egyetlen reális védekezési forma a szülői – kvázi politikai – terrorral szemben: nem elfogadni, még ha ennek a közösségtől, társadalomtól való teljes elszakadás is az ára.

Jézus így szól az öt követőkhöz: „Kicsoda az én anyám; és kik az én testvéreim? És kinyújtva kezét az ő tanítványaira, mondá: Ímé, az én anyám és az én testvéreim!” (Máté 12., 48–49.) Kuczok hőségének tagadását azonban nem a szeretet, hanem az elemi életösztön indukálja: Ki az én apám és anyám? Ki ez a kegyetlen bohóc-zsarnok és ez a buta, engedelmes asszony? Miért általuk vagyok, miért ezt az időt és teret kellene az enyémmnek, a *miénknek* nevezem? Kérdése egyben az önmeghatározás kételye is. Választ természetesen nem talál – ha van magyarázat, az úgy tűnik nem a saját sors megismerésében rejlik. Ami Kuczok könyvében valóban konstans, egyéneken és generációkon túlmutató érték, az a békeidőkben emelt kétszintes családi ház. Ez az Épület ad keretet, vázat a szétágazó, mindig újrakezdődő történetek során; építésével kezdődik és véget ér, brutális pusztulásával ér véget a regény, mikor a föld alól feltörő, sárral kevert szennylé bűzhödt áradata végképp eltörli a múlt nyomait és emlékeit. Kuczok hőségének mélyen lefojtott haragja egyszer csak kirobban, ez várható – mint ahogy egy idő után sejthető a ház jelképes pusztulása is. De valóban ennire fontos lenne a hely szelleme, a genius loci? A *Bűz* zárlata egyértelműen a mocskos idők végét ígéri, kérdés azonban, hogy a különböző sorsokat összefogó és rabul ejtő közös tér valóban az egyéni bűnök közös felelősségét jelenti? Egy diktatorikus társadalomban számtalan idősebb K. élhet, de ezer közül valószínűleg csak egy fogja bikacsökkel nevelni fiát. Kuczok végső, apokaliptikus csapását túlzónak, hiteltelennek érzem. T. S. Eliot

vének forrásait kutatva, meglehetősen nagyvonalúan a francia író mellett csupán két másik irodalmi szerzőt említ meg: Joyce-t és Kafkát. Irodalomtörténeti szempontból igencsak kifogásolható ez a módszer, hiszen Calder olyan neveket mulaszt el megemlíteni, mint Pirandello, kinek dramaturgiája, szubjektumról vallott nézete minden kétséget kizáróan gyakorolt hatást Beckettre. Ezt a hatást a szerző láthatóan nem ismeri fel, ennek köszönhetően nem tud mit kezdeni egyes olyan drámák dramaturgiájával, melyek a reprezentáció felnyitására, illetve szerepek és nem valódi jellemek bemutatására törekszenek. Emiatt olvas ki néhol „forradalmi üzeneteket” a drámákból (melyekre természetesen szerinte vakok az íróval foglalkozó tudósok), hiszen a szereplőket „puszta életükért, szegényes javakért és némi kis elégedettségért” küzdő kirekesztett, hús-vér szubjektumokként kezeli, éppen azokat a szöveghelyeket hagyva figyelmen kívül, mely a műveket eltávolítja az ilyesfajta interpretációktól.

Természetesen Beckettet semmiképpen sem lehet egyműves szerzőnek betudni, ugyanakkor kétségtelen, hogy minden róla szóló szakirodalom Achilles-sarka a *Godot-ra várva* című dráma elemzése. Valahogy hasonló a helyzet, mint Shakespeare és a *Hamlet* esetében: az olvasó leginkább arra kíváncsi, hogy sikerül-e az elemzőnek új, koherens olvasatot nyújtania a rendkívül nehéznek ítélt szövegről. Calder könyve elsősorban azért vészlik el ezen a ponton, mert nem tud összefüggő, logikus értelmezést nyújtani, inkább csak itt-ott megemlíti a művet, hivatkozik rá – gyakran ellentmondásosan. Az elemzés így valójában több darabra hull, így a továbbiakban innen-onnan kiragadott részletekből próbálom rekonstruálni Calder *Godot*-olvasatát.

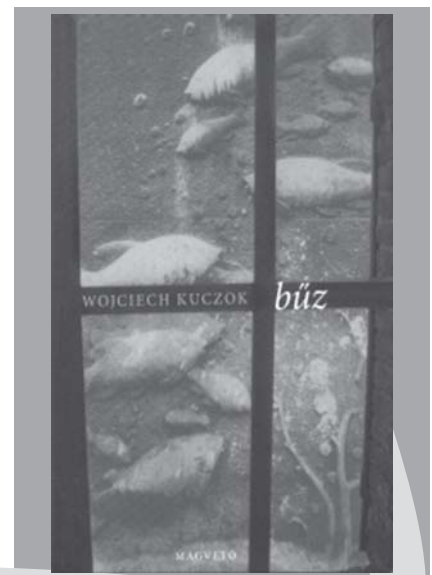

John Calder: Samuel Beckett filozófiája (fordította: Romhányi Török Gábor), Európa Könyvkiadó, Bp., 2006

verséből, *Az üresekből* tudható: „A világ így ér véget / Nem bumm-mal, csak nyüszítéssel.” Többnyire így zárul a kis-nagy bűnösök, családi zsarnokok története is, nem kell hozzá árvíz és földrengés sem.

A fordító Körner Gábor igényes, koherens munkát végzett, stílusa csiszolt, de lehet, hogy túl finom(kodó), legalábbis az eredeti szöveghez mérten – Körner sejtetően alaposan kilúgozta, olvasmányosra pofozta a *Bűz*-t. A Beszélő 2005. szeptemberi számában (Pálfalvi Lajos fordításában) között Adam Michnik-esszé részleteket tartalmaz Kuczok művéből, ám Michnik a könyvet ott *Gané* címen említi, a két fordítás szövegrészletei között pedig jelentős a különbség. A ház pusztulásának egy jelenete Körnernél így szerepel: „– Essen bele a ménkü, és egésze el az egészet örökre! De aznap ménkü helyett fekáliát kaptak a nyakukba: egyszerre csak büdösöt éreztek az egész házban, föl a padlásig, egyszer csak érezték, és nyugtalanokdani kezdtek, kérdezték, mi ilyen büdös, mintha hirtelen megijedtek volna, hogy talán a lelkiismeretük kezdett rohadni.” Ugyanez, Pálfalvi Lajos átültetésében: „Hogy baszná szét a villám, és égetné porig az egészet örökre! De azon a napon villám helyett szart kaptak: egyszer csak förtelmes bűzt éreztek az egész házban, a pincétől a padlásig, hirtelen csapott az orrukba, ettől nagyon beszartak, és elkezdtek ordítózni meg kérdezősködni, mi ilyen rohadt büdös, mintha hirtelen megrémültek volna, hátha a lelkiismeretük kezdett így bűzleni.” Pálfalvi változata láthatólag elementárisabb, durvább – az ő verziójában talán egy más légkörű, kegyetlenebb könyvet ismerne meg a magyar olvasó.

KONCZ TAMÁS

Wojciech Kuczok: Bűz (ford.: Körner Gábor), Magvető, Bp., 2007

Az ember embertelensége és a szeretetvágy című fejezet hosszabb elemzést tartalmaz az említett műről. Itt különösen Schopenhauer filozófiájának hatását említi Calder, leginkább a pesszimizmust, illetve a nemiséghez való viszonyt részletezve. A szerző interpretálásában e filozófia szerint a halál során az ember oda tér vissza, ahonnan jött: vagyis a semmibe. Calder helyesen idéz egy részletet, melyben kimutatható e felfogással való rokonság; a probléma, mégpedig súlyos probléma, hogy az idézetet nem a megfelelő szereplőhöz köti. Azt ugyanis, hogy „[n]jehéz szüles, lovagló ülésben a sír fölött. Lent az üregben a sírásó álmodozva előszedi a fogókat” nem Pozzo mondja, hanem Vladimir. Igaz, hogy Pozzo is hasonló mondatot fogalmaz meg, ám ez nem menti fel a szerzőt a figyelmetlenségért.

A *Godot-ra várva* című mű kétségtelenül számtalan olvasattal rendelkezik; az interpretációk száma azonban nem lehet végtelen. Bizonyos megközelítéseket érdemes kizárni a diskurzusból, mivel láthatóan nem vezetnek eredményre. Például nem hiszem, hogy Calder felvetése, miszerint Vladimir és Estragon homoszexuális szereplők, bármiképp is kamatoztatható lenne. Továbbra is a schopenhaueri hatást elemelve jut el eddig a kijelentésig, utalva Beckett nemiséghez való viszonyára, s mindezen következtetéseket a főmű szereplőin szűri le. Szerencsére leszögezi: „mindegy, hogy Vladimir és Estragon homoszexuális-e vagy sem”. Azonban mindezt eszmefuttatása végén teszi csak meg, ezzel teljesen feleslegessé téve az eddig elmondottakat.

A *legyőzött idő* című fejezetben, szintén a drámáról alkotott koncepció egy szletét kapjuk. A mű alaphelyzetét jelentő várakozást a szerző az életrajzzal állítja párhuzamba, mondván, Beckettnek a háború idején hasonló helyen és módon kellett várakoznia. Ezt a szálát később hanyagolja, inkább Lucky és Pozzo időfelfogásának ellentéteire tér ki. Koncepciója ezen a ponton igencsak eltávolodik a szövegtől; szerinte Pozzo ideje ugyanis szubjektív, „valószínűleg az indulása és a birtokára való visszatérése között eltelt idő”, míg Luckyé az „emberi lét idejeként mért”. Ezen a ponton válik érthetővé, hogy miért is probléma a Pirandello-hatás figyelmen kívül hagyása: a szereplőknek ugyanis nincsen színpadon kívüli életük, éppen ezért Pozzo ideje sem lehet hosszabb – mint azt Calder állítja – a darab idejénél. Lucky filozófusként, mely igazságokat kinyilatkoztatató shakespeare-i bölcs bolondként való értelmezése pedig igencsak megkívánná a szöveghelyekkel történő igazolást.

John Calder műve sem Samuel Beckett, sem a műveinek filozófiájáról nem szól; legfeljebb Calder aktuálpolitikáról és vallásról kialakított sarkos véleményeit érthetjük tetten benne. A mű persze az író kultuszának kialakítására alkalmas lehet (bizonyos hasonlataiban ugyanis Beckett egyenesen Buddhává válik), ám a tudomány és az oktatás számára kevésbé használható. A hiánypótlás tehát ezúttal elmaradt; továbbra is nyitva áll a lehetőség így olyan kutatások előtt, melyek Beckett életművét kívánják szakmailag megalapozott metodológiával feldolgozni.

az élet, de csak kényszerből. Nem folytatódhat minden úgy, mintha semmi nem történt volna, hiszen volt itt erőszak, gyilkosság, zsarolás, minden, ami az agresszió fogalomkörébe belefér. A gond ott kezdődik, hogy a már-már a szadizmus határát súroló cselekedeteket úgy jeleníti meg a rendező (Pinczés István), hogy a feszültség pillanatok alatt elpárolog. A mai nézőre már nem hat a művér, a gyilkosság is hitelesebb lenne, ha csak a lövések hangját hallanánk. A gyakran túlmagyarázó előadást a színészek mentik meg. Szinte kivétel nélkül pontosan építik fel a figurákat, a két főbb férfiszereplő viszont a többiekben is fölülemelkedik. Dunkler Róbert Tizedese néha mosolygós, kedves, máskor a végtelenségig agresszív. Kiszámíthatatlansága és csodálatra méltó manipulációs készsége él az előadás utolsó jelenetéig. A legmeggrázóbb és egyben legsajnálraméltóbb karakter Ács Mihály (Györfy András), a böllér. Zsákutcába kerül: két rossz lehetőség közül kell választania a kevésbé rosszat. Azt választja: embert öl, hogy ne erőszakolják meg a lányát. Ennek következtében viszont tönkremegy családja, a társadalom perifériájára kényszerül. Sőt, hivatásától is megfosztják: senki nem hajlandó már böllérként igénybe venni. A rendező döntése Györfy András mellett ideális, hiszen egy jól megformált, játékában mindvégig hiteles figurát láthatunk.

Furcsa döntés a Kolozsvári Allami Magyar Színház részéről, hogy épp az *Egy Igenért vagy egy Nemért* című előadást hozta el a Kollokviumra. Erdélyben talán ennél a színháznál törekednek a leginkább (legalábbis az utóbbi években) a szövegszínháztól való elszakadásra. Inkább a látvány-színház és a rituális színház felé vezető úton halad a kolozsvári társulat munkája. A Patrick Le Mauff rendezte előadás pedig pusztán a szavakra, a beszédre támaszkodik, ez az előadás abszolút domináns eszköze. A díszlet (díszlettervező: Carmencita Brojboiu) egyszerű, szürke szék osztatja két részre a teret. A szék funkciója eléggé redukált: néha leül egyikre-másikra a két főszereplő, F1 (Hatházi András) és F2 (Dimény Áron), néha F2 segítségükkel fényképez (például ráhelyezi egy székre az almát), illetve kirakosgatja rájuk az F1-ről

Fotó: www.huntheater.ro

bohóccá, tüzes karikán átugráló állattá formálható. Végül pedig megölhető néhány halszálkával. Ezt is teszi vele az udvar. Jelmezében és emberi anyagában ennyire tarka királyi udvart ritkán látni színpadon: Margit királyné bíbor bársonyban, Fülöp herceg skót jelmezben, Ciprián bőrruhában, és folytathatnánk a sort. Sokszínűségében és összevisszaságában mégis egységes ez a kavalkád. A díszlet (díszlettervező: Dobre Kóthay Judit) legfontosabb jellegzetessége a körkörösség, amely az előadásban több szinten visszatér. A díszletfal félkör alakú, a játéktér padlóját kör alakban festett csillagjegyek borítják, a szövegben többször is találunk, hallunk utalást a körkörösségre, és ugyanakkor bizonyos ideig Yvonne mozgását is ez jellemzi. Nagy Dorottya is, a Kollokviumon megjelenő újság 3. lapszámában egy interjúban azt vallotta: „Kiüresedek, majd megtelek, és aztán újra kiüresedek...”.

A kiüresedés, teljesen más formában ugyan, de jellemző a Bérés László rendezte *Rókajáték* világára is. Mindenikük számára a másik becsapása, és az akár machiavellista módszerekkel szerzett

Két év után, május 4–12. között újra hemzsegttek Gyergyószentmiklós utcáin a rendezők és a kritikusok, a Művelődési Ház színházterme pedig minden este újra megtelt helyi és más tájakról érkező színházkedvelőkkel. A társulatok most sem föltétlenül a legjobb előadásukat hozták el, így sok esetben nem érkezett kielégítő válasz a nézők elvárásaira, igényeire.

Ez történt a Kollokvium egyik legtöbbet ígérő előadásával, Az *utolsó tangóval* is. Maia Morgenstern neve sok nézőt becsalt a színházba, de még az ő jelenléte sem tudta megakadályozni a nagyfokú csalódást. Egy megoldatlan szituációkkal teli előadást láthatunk, amelyben a sok mesterkélt és következetlenség mel-

Játszók és párbeszédelők

Romániai Kisebbségi Színházak Kollokviuma, Gyergyószentmiklós, 2007. május 4–12.

Fotó: Balázs Attila/www.teatrul-evreiesc.ro

lett szinte eltörpültek a szép, kiforrott pillanatok. Két idegen ember találkozik: egyik Valeria Durand (Maia Morgenstern), egy lecsúszott, örült díva, a másik Diego Goldstein (Tudor Aaron Istodor), egy rajongó újságíró. Mindketten kérdeznak, mindketten válaszolnak, előkotorják a porból a múltat. Egy ártatlan interjútól indul a történet, és lassan Valeria örült játékvá válik, amelyből persze Diego sem marad ki, abban reménykedve, hogy így talán több titkot csikarhat ki a nőből. Ez a tét viszont hamarosan szétfoszlik: a felvevőkészülék tönkremegy, de már nem is érdekel senkit. Valeria játéka egyre intenzívebbé, majd agresszívvé és veszélyessé válik, végül persze tragédiával zárul. A történet egyszerű, de nem is ez a gond. Az egyszerűt a rendező (Moshe Yassur) szájbarágóssá tette: minden túlmagyarázott és túljátszott. A szalont idéző díszlet (díszlettervező: Constantin Ciubotariu), hangulatkeltő ugyan, de nem funkcionális, noha ez alapkövetelmény lenne. Többszintessége jó ötlet, de a rendező csupán néhány jelenetben használja ki ezt. Mivel az előadás egyáltalán nem épít a látványra, a szövegre, így a két színészre helyeződik a hangsúly. És miattuk bukik az előadás. Maia Morgenstern Valeriája nem egy lecsúszott díva. Mozdulatai, gesztusai csak nagyon ritkán utalnak egykori nagyságára, kifinomultságára és különlegességére. Tudor Aaron apró gesztusokból építkezik, pontos, mégis eltörpül anyja, Maia mellett.

Az udvarhelyi Tomcsa Sándor Színház előadása, a *Katonák, katonák* kellemes és kellemetlen meglepetéseket egyaránt tartogatott a néző számára. A cím szülte gondolatnak megfelelően a katonák (leginkább egy katona, egy tizedes) állnak a produkció középpontjában. Ők azok, akik felborítják a kezdeti szituációt, a szereplők közti viszonyokat, és mindezt egyszer s mindenkorra. Távozásuk után sem áll vissza a kezdeti rend, ugyan meg tovább

és családjáról készült fotókat. A teret szinte végig egyenletesen világítják meg, zene (zeneszerző: Michael Jon Fink) sem csendül fel túl gyakran, így a hatáskeltő eszközök hiányában szövegszínházi előadássá válik ez a produkció. A szavakat, mondatokat, azok súlyát taglalja, csupán a beszédet, a mimikát és a gesztusokat használva eszközként. A két kolozsvári színész minden tőle telhetőt megtesz annak érdekében, hogy működjön a rendező koncepciója, de hiányérzetten és néha némi unalmon kívül egyebet nem ébreszt bennünk az előadás. Nem tud magával ragadni F1 és F2 problémája, noha ez lenne az egyik legfontosabb tét. Ha sajátunkká tudnánk tenni a vitát, ha reálisnak látnánk, hogy lehet szakítani egy mondatért („Ez már valami.”), akkor talán magával tudna vinni az előadás. Ez azonban nem következik be. A zsűri mégis úgy döntött, hogy Hatházi Andrásnak ítéli a legjobb férfi alakításért járó díjat. Hatházi jó technikákkal rendelkezik, pontosan kidolgoz minden gesztust, lelkesültsége messziről kiált, és talán ennyi elég egy ilyen díjhoz, talán...

A talánok a marosvásárhelyiek *Yvonne, burgundi hercegnő* című előadása kapcsán is felmerülnek. Két díj is a vásárhelyieké lett: a Nagy Dorottyaé a legjobb női alakítás, a produkcióé pedig a legjobb előadás díja. Az első érthető, a második már kevésbé. A Nagy Dorottya alakította Yvonne az, akire mindenképp érdemes figyelni az előadásban. Gombrowicz drámájában is csak néhány szót szól Yvonne, a rendező azonban úgy döntött, hogy még ezekre sincs szükség a színpadon. Ily módon Nagy Dorottya szavak nélkül, csak testéből építkezhetett. Yvonne testszínű, nemtelen formájú jelmezének (jelmeztervező: Dobre Kóthay Judit) és rövidre vágott hajának köszönhetően nem is egészen nő, de nem is férfi, olyan lény, amely nem érez, amelyen eluralkodik a semlegesség, a maga módján azonban mégis tisztá, talán túlzottan is naiv, és így cirkuszi

penz a fontos. Volpone és Mosca is beállhatnak ebbe a sorba, de náluk még ennél is nagyobb szerep jutott a játéknak. A rendező a drámával ellentétben Moscát teszi meg főszereplőnek. Elvben persze Volpone az úr a háznál, a gyakorlatban azonban Mosca a mindenkit törbe csalo, manipulatív játékmester. Így történhet meg az, hogy a játszma végén Volponét is sarokba szoríthatja, ügyességét fölülmúlhatja. Valószínűleg ez a megközelítés hozta meg gyümölcsét a legjobb rendezésért járó díj formájában. Persze a sikeres előadáshoz nem csak jó dramaturgi munkára (dramaturg: Ungvári Zrínyi Ildikó) és eredeti rendezői ötletekre van szükség, hanem megfelelő színészi munkára is. Ez utóbbi is elmondható a gyergyói Rókajátékról: összhangot, pontosságot, tudatosságot láthatunk a színészek nagy részénél. Ezért tud pörögni az előadás, ezért nem unjuk egyetlen pillanatát sem.

Az említett előadásokon kívül természetesen találkozhattunk még érdekes kísérletekkel a Kollokviumon, hiszen mindegyik kisebbségi színház adott valamit önmagából. Jó ötletnek bizonyult továbbá a marosvásárhelyi, a kolozsvári és a temesvári végzős színművészeti diákok bemutatkozására adott lehetőség: a marosvásárhelyiek három, a kolozsváriak kettő, a temesváriak pedig egy előadást mutathattak be.

Az előadásokon kívül egyéb programokkal is előrukkoltak a szervezők. Így, akit érdekelt, benézhetett a reggeli szakmai vitákra (amelyeknek egyik nagy hátránya az volt, hogy az alkotók csak ritkán voltak jelen), a Florin Fieroiu és a David Esrig vezette workshopokra, a felolvasószínházakra és a könyvbemutatókra. Aki pedig este jó zenét akart hallgatni, annak megadatott az a ritka lehetőség, hogy élőben hallhatta-láthatta például Harry Tavitiant.

MÁRTON IMOLA

Minél több, középiskolás színjátszók létrehozta előadás látok, annál inkább meggyőződésem, hogy csupán pusztá tévhit, miszerint a diákszínjátszók produkcióit más szemmel kellene nézni, mint a „profí” színházcsinálók munkáit. A legkiválóbb produkciók ugyanis nem szorulnak efféle, kicsit talán lesajnáló mentegetésre. (Miközben recenzióként vagy nézőként persze semmiképpen nem eshetünk abba a hibába sem, hogy tizenéveseknek a nem létező költségvetésből, sokszor inkább és kizárólag közös akarattal, mint hosszas színházi előtanulmányokkal létrehozott előadásain számon kérjük a „nagyok” erényeit és hibáit.) Visszatérve az előző gondolathoz: egy némely produkció olyannyira nem szorul mentegetésre, hogy közülük nem egyre irigykedhetnének a biztos ízlésű közsínházi nagyok. Mármint ha látnák őket. A Péccsett április második felében megrendezett Országos Diákszínjátszó Találkozóan ugyanis a színjátszó gyerekek és felkészítő tanáraik leginkább csak egymást nézték a zsúfolt előadóteremben, pedig... Pedig állítom, hogy az ún. színházi szakma elleshetne, helyesebben újra felfedezhetne magának néhány fontos dolgot színházról, világról, hivatásról, ha – hivatalosan vagy privát érdeklődésből – képviseltetné magát hasonló rendezvényeken. Az Országos Diákszínjátszó Egyesület vezetősége nyilván részben hasonló megfontolásból tartotta fontosnak, hogy a pécsi döntő szereplő közel harminc, előzúszított előadás közül végül neves színházi és drámapedagógiai szakemberek (Soltész Tibor dramaturg, Kárpáti Péter drámaíró és Kaposi László drámatanár) válasszák ki a legjobbakat.

A négy pécsi nap legfontosabb emléke tán az üdítő sokféleség. A napi programban egyforma valószínűséggel bukkantak fel klasszikus (Petőfi Sándor) és kortárs magyar szerzők (Peer Krisztián, Háy János, Lőrinczy Attila), vagy a világirodalom régebbi (Shakespeare, Csehov, García Lorca, Goldoni, Vargas Llosa) és mai sztárjai (Caryl Churchill), de akadt olyan csoport, amelyik a Csíksomlyói passió egy jelenetét alapul véve celebrált utánozhatatlan happeninget. Voltak olyan előadások, amelyeknél csupán a közös gondolkodást elindító kiindulási pontként szolgálhattak konkrétan elősorolható irodalmi előképek. Ilyen volt például a hrabali életérzés színi megjelenítését jórészt modorosságok nélkül, a kort és a benne élő embert érteni látszva prezentáló Bambini di Praga 1947 című előadás Budapestről, vagy a nőcsábász Don Juan mítoszának részint mai környezetbe áttett, zavaró aktualizálástól mégis mentes kecskeméti Don Juan-előadás. Ez utóbbi csoporthoz tartozhat még egy győri Yerma-feldolgozás is. García Lorca tragédiája Tóth Szilvia rendező és csapata felfogásában mozgásszínházi elemekkel kibővített, elsősorban a néző értekeire ható rituális, a mítoszokon és az archetípusokon

Óriási lendülettel, színesen és formabontóan kezdődik az előadás: köt köcsögödudás és egy ütőgardonos (talán) gyimesi népzenei játékok a színpadon, majd megjelenik két részeg, magyarnótás fiatal, akik, miután mindennek elmondják az öreg és csúf, de vélt gazdagsága miatt mégis csak feleségül kívánt Karnyónét, néhány „kurvanyja” kíséretében a nézőknek háttal vizelést imitálnak. A drámai szituáció ezzel készen is áll: a két hozományvadász visszaél az érzelmeivel is ügyeskedő özvegyasszony kiszolgáltatottságával, és módszeresen kihasználják, sőt megalázzák őt. De a nyitányban máris előtűnik áll a darab zenei, nyelvi és rendezői keretelképzelése, illetve az a nyitott, játékos, ironikus, sok-sok stílusréteget ötvöző, idézetekből építkező technika is, mely szabadon és szabad-szájúan használja a hagyományos operairodalom kliséit, merthogy egyáltalán nem kíván azok évszázados pózaiba ragadni. A rövidke nyitókép mindemellett azért is különösen üdítő, mert rögtön eloszlatja a kortárs zene, és azon belül a kortárs (magyar) operák érthetlenségéről szóló előítéleteket, avagy éppenséggel átfordítja őket, hiszen oldottságával és életközelségével voltaképp a nagyoperai közhelyekkel, a végletekig tragizáló szerelmi történetekkel szemben kínál fogyasztható és modern művészetet.

A három alkotó ugyanis – tehát az 1988 és 1999 után harmadik operáját jegyző Vajda János, a librettót Csokonai Vitéz Mihály eredetileg is zenés drámájából író Várad Szabolcs, illetve a rendező, Ascher Tamás – egyformán elkötelezett a darab szó-rakoztató jellegének. Vajda legfontosabb eszköze ehhez az idézés, melynek forrásai a barokk operától Morricone érzélgős filmzenéig terjednek, de helyet kap benne Mozart és a magyar népzene, Bartók és Ligeti, avagy a kortárs zene inspirálta dallamok és dallamtalanságok. Az igazi trükk azonban az, hogy legtöbbször nem tudni, csak egy stílusimitációról, átiratról, pontos idézetről, netán paródiáról van-e szó, vagy saját szerzeményről, mely alkalmasint nagyon hasonlóan egy-egy régről ismerős előzményre. Vajda a körülbelül kétórás, roppant változatos zenei anyag egészében, a tíz szereplő különböző karakterein is végig tudja játszani ezt a kitalálósdit, ezt a könnyed, mégis felemelő, kiváló és gyakran kifejezetten vicces ötletekkel gazdagított műveltségi játékot. Mindezt úgy, hogy a kamaraszerzői apparátusához feltűnően kis zenekart rendel, melyet Török Géza, a Vajda-operák most már szinte állandó karmestere ugyancsak értő kézzel, az énekesekre figyelve irányít.

Várad Szabolcs, aki már másodszor dolgozik együtt Vajdával, látszólag hű marad Csokonaihoz, de ha jobban megnézzük, kulcsfontosságú helyeken változtatja meg az eredeti szöveg dramaturgiáját, és azzal, hogy különféle Csokonai-verseket szőtt a szereplők mondandójába, jelentősen meg is változtatta azokat. A szöveg ebben a formájában érthetőbbé és elfogadhatóbbá teszi a szépfíúk után epekedő Karnyóné döntéseinek indítékait, és látványosabban karikírozza a két hasonló dzsigoló szálmalmas játésmait, melyek végül is minden pusztulás kiváltói. Várad tisztán csengő rímeiben és

Varázslótanoncok

XVIII. Országos Diákszínjátszó Találkozó, Pécs

alapuló színházzá változott, erős színészi jelenléttel, pazar koreográfiával és kiemelkedő, a nézőt is megérintő koncentrátsággal.

Akadott jó néhány, közös improvizáción, vagyis játszó és az irányító munkát végző tanár együttgondolkodásán alapuló produkció. A közsínházakban is gyerekekkel, gyerekekről, de nem feltétlenül gyerekeknek készülő előadásaival nevet és már számos díjat szerzett Vidovszky György Meta-morphose címmel mutatta be szavakkal csak dadogva megragadható hangulatokat sugárzó előadását. A színlap szerint a kiindulópont a karkai metamorfózis volt. Ennek ellenére (vagy éppen ezért) a budapesti Vörösmarty Gimnázium 12. D osztályának munkája mégis megrendítően személyes hangú dolgozat, és semmiképp sem a kötelező olvasmány újramondása: az ismert vagy nehezebben azonosítható filmrészletekre komponált, humortól sem ózdkodó dramaturgia, a precíz kivitelezésű, talányos részletekben gazdag, egyenes vonalú történetmesélés helyett inkább olyan ködös és riasztó érzéseket, mint az elszakadást vagy a búcsút megjeleníteni hivatott jelenetsor mind gondoskodtak arról, hogy a fesztivál egyik legfontosabb előadása megszülethessen.

A játszó személyes érintettsége ugyanígy érződött a Perényi Balázs rendezte előadásokon is. Az ünnepelt kortárs angol drámaíró, Caryl Churchill darabja, az Iglie első hangzásra túl nagy falatnak tűnt egy középiskolás osztály számára, ám az eredmény több mint meggyőző. A Hamvai Kornél fordította nyakatekert vagy logikus képzettársításokkal teli szövegtenger megszelídült a játszó keze között. Élmény volt hallgatni a bonyolult, szójátékoktól hemzsegő, olykor látszólag csak azon alapuló szöveg értő, nyilvánvalóan hosszas, közös elemzésen alapuló tolmácsolását, melyet remekül kiegészített az egyszerű, ám hatásos eszközökkel előállított képi világ. A komor tónusú előadás ugyan ragaszkodik az alapműhöz, mégis határozottabban állítja előtérbe azokat a részleteket, melyek a tizenévesek lelkehez is közelebb állnak.

Nem csak ezek a produkciók győztek meg arról, hogy egy diákszínjátszó csoport esetében az egyik leglényegesebb szempont annak a megmutatása, hogy maguknak az előadóknak és létrehozóknak személy szerint mi közük van ahhoz, amivel kiállnak a színpadra. A személyesség a hitelesség garanciájaként tűnik fel. A négy nap újra megtanította a kitarító nézőt arra is,

találó képeiben pontosan érződik az ízes szöveg vásári, kikiáltós jellege, mely ezzel együtt sem ad komoly engedményeket a mai köznyelvnek. Olyannyira, hogy a feliratok nélkül nem is nagyon lehetne követni a párbeszédet.

Fotó: ODE

hányféle módon lehetünk személyesek. Beszélhetünk a színpadon saját problémáinkról, a minket foglalkoztató gondokról. Tehetjük közvetlenül, szemtől szemben, vagy éppen emelkedettebb módon, klasszikusok álorcája mögé bújva. Beszélhetünk örömeinkről is, a felszabadult és felszabadító vidámság eszközeivel élve, vagy éppen görbe tükröt tartva önmagunkhoz a néző elé. És lám, már vissza is tértünk a közsínházakhoz. Ahhoz, hogy a varázslat majd azokban is megszülessen, jobban oda kellene figyelniük arra, mit művelnek a varázslótanoncok.

JÁSZAY TAMÁS

Játék és muzsika

Fotó: Éder Veronika/www.por.lhu

Ascher Tamás utoljára 1979-ben rendezett az Operaházban, de most a modern színház távoli területeinek tapasztalatait felhasználva tért vissza, és az itt megszokottnál lényegesen ötletesebb, frissebb, a színészi játékot előtérbe helyező koncepcióval állt elő. Ő is játszik, miközben játszani enged és távollágot tart, azaz nem veszi önmagát és a műfaj szabályait sem a kettőtől komolyabban. Ha egy-egy döntését, mint például a darab végi Kuruzs-Csokonai-azonosítást lehet is bírálni, a színpadi rend eredetiségéhez vagy az idézetszerűség színházi nyelvének frappáns alakításához nem férhet kétség.

A címszerében Wiedemann Bernadett igazi tűzrőlpattant asszonyságot alakít, aki, ha kell, ajtóstól ront a házba, ha kell,

finoman hízeleg vagy épp látványosan szenved. Szeret, pedig őt nem szeretik. Amikor erre rájön, a dráma csúcspontján, öngyilkos próbál lenni, de végül ebből is egy tragikomikus jelenet lesz, ami váratlan fordulatok után mégiscsak a halálához vezet. Wiedemann láthatóan otthonosan érzi magát az egyébként az ő hangjára íródott nagyszerű szerepben, ahogy a két tenor, a Lipitlottyt játszó Fekete Attila és a Tipp Toppként színpadra lépő Derecskei Zsolt is jó színvonalon oldják meg a változatos jelenetek és az archaizáló, pergő nyelv okozta színészi és énektechnikai nehézségeket. Nekem legjobban mégis a bolti segédként megjelenő Tóth János alakítása tetszett. Ő engedmények nélkül éneklő végig az esetében különösen gyors tempókat, magabiztosan, mórálás nélkül tölti ki a parodisztikus jeleneteket, és mozdulataival, finom hangsúlyával még egy Karnyóné-Lázár kapcsolat lehetőségére is fel tudja hívni a figyelmet, ami tulajdonképpen a legjobb megoldása lenne a mindenkit megalázó helyzetnek.

Ragyogó ötletek láthatók az apró részletekig kidolgozott díszleten is, melyet egy perspektivikusan szűkülő dobozba tervezett Khell Zsolt, de úgy, hogy a „doboz” szélességében kisebb, mint az operaházi színpad. Így aztán a néző láthatja, amint a szereplők oldalról belépnek a tulajdonképpeni játéktérre, Karnyóné boltjába, mely ettől hangsúlyozottan színpadiassá, fiktívvé, illúziótlanná válik. Kevésbé tetszik azonban az opera zárása, amikor is a Karnyóné-ház halottai, azaz mind a nyolc addig színpadra lépett szereplő egy-egy fa törzsében, amolyan Hófehérke-álomban várja a Tündér ügyletkedő varázslatát, mely visszahozza őket legalább e meseország élőinek sorába. Nem igazán végiggondolt, hogy miért így és miért itt támad fel mindenki, és hogy vajon jogos-e ezután a zárószám végére tablóképhez összeálló szereplők öröme.

Vajda csillogó és sziporkázó, változatos és sokrétű zenéje nem tartozik a legnehezebb kortárs-zenei művek közé, épp ebben lehet sikerének titka. Az első felvonásban Lipitlotty és Tipp Topp kettőse, illetve a szolgálólány dala, a másodikban Lipitlotty levélírája és Karnyóné búcsúja egészen kiemelkedő teljesítmény, a zeneszerző stílusérzékét és érzékenységét dicsérő és igazoló, a régi zenéhez szokott füleknek is élvezhető részlet. És ne feledjük: mindenki kortársként kezdi. A Karnyónében pedig van annyi ötlet és újszerűség, hogy évtizedek múltán is repertoárdarab legyen. Azaz nincs okunk a szerénykedésre: operatörténeti pillanatok részesei lehetünk mindnyájan, akiknek van szerencséje a mű első színpadra állítását megnézni, meghallgatni. De aki egyszer megnézi, az újra látni szeretné majd. Pont úgy, mint egy klasszikus.

BEDECS LÁSZLÓ

Vajda János (Csokonai Vitéz Mihály – Várad Szabolcs): Karnyóné. Ösbemutató: Magyar Állami Operaház, 2007. május 4. Rendezte: Ascher Tamás.

Miért pont Cannes?

– teszik fel sokan a kérdést, azt tudakolva, hogy mi lehet az oka annak, hogy ez a kicsi, jelentéktelen és jellegtelen ázurparti város lett az otthona a világ legnagyobb filmfesztiváljának. Mitől van az – vetődik fel a kérdés –, hogy itt minden évben egy olyan eseményre kerül sor, amelyre több mint 30 ezer szakmabeli, 4 ezer újságíró és több ezer, a filmekre alig-alig bejutó rajongó kíváncsi.

Választ adni erre rendkívül nehéz, és mindenféle magyarázat-kísérlet szükségszerűen leegyszerűsítő lesz, de az biztosnak tűnik, hogy ebben vajmi kevés szerepe volt annak a francia miniszternek, aki 1939-ben Cannes-t választotta a fesztivál helyszínéül. Ha valamilyen szerepe a helynek volt, akkor az legfeljebb abban nyilvánulhatott meg, hogy a divatos Cote d'Azur a fesztivált egy egyszerű filmes seregszemle helyett azonnal mondán eseménnyé változtatta, amely a napsütés, a gazdag kaszinók mellett megtelepedett luxusszállodák és a tengerpart által minden évben odavonzotta a legfontosabb sztárokat. Sokat nyom a latban emellett az is, hogy a fesztivált a francia állam hozta létre, amely a mai napig biztosítja a költségvetés legnagyobb részét, így a szervezőknek általában nem kell amiatt fájni a fejük, hogy a díszes külsőségekre és a költséges vetítésekre honnan teremtsék elő a pénzt.

A cannes-i fesztivál sikeréhez elengedhetetlen volt az a rendkívül fejlett francia mozikultúra, ahol a moziba járás egy olyan társasági esemény, amely keveri a tömegszórakozás és a művészeti élvezet minden fontosabb tulajdonságát. Erre a kultúrára egy olyan filmes média és közbeszéd épült, amely a francia újhullám hagyományaiból indulva képes egy amerikai, alapvetően populárisnak tartott rendezőből is szerzői filmet csinálni. A franciák nagy része – a kevés más nyelvben fellelhető *cinéphile* szó tökéletesen leírja a jelenséget – képes rajongással teli nyitottsággal és egyfajta kifinomult filmtörténeti tudással közeledni bármilyen általa kiválasztott műhöz. Érdemes megfigyelni, hogy mennyire különbözően beszélnek az amerikai rendezők a tengerentúlon és a Cannes-ban tartott sajtótájékoztatókon: a francia közegben kicsit mindannyian „auteur”-ré változnak.

A személyes jelleg a következő elengedhetetlen tartozéka a fesztiválnak. Cannes-ban minden szekció minden filmjének a díszvetítésén az adott szekció vezetője, a versenyprogram esetében pedig a fesztivál művészeti igazgatója fogadja a stábot és konferálja fel a filmet. Azáltal, hogy nem egy névtelen hostess, hanem minden alkalommal a fesztivál egyik kulcsfigurája jelenik meg, az egyszerű vetítést egy olyan rangos eseménnyé változtatja, amelynek közepén az adott film rendezője, mint körülrajongott díszvendég áll. Állítólag, aki egyszer filmesként megtapasztalja a cannes-i hangulatot, sehol másutt nem fog még olyat találni, ezért mindent meg fog tenni azért, hogy következő alkalommal is ott lehessen.

sok viszontagság után rájön, hogy neki valami teljesen mással kell előrukkolnia, ezért kertjében nyilvános vécét rendez be, mivel úgy véli, a hosszú ceremónia és a szomszédok standjainak hatására a zárandók számára nélkülözhetetlen lesz az ürítés. Azonban egy rendes angolvécét felépíteni a világnak abban a szegletében nem egyszerű feladat, hősünk a határőrök főnökével szövetkezve éjszakai fuvarokat vállal, hogy falat emelhesen, díszes ajtót vásárolhasson. A remekül felépített dramaturgiának köszönhetően az utolsó szekvenciában olyannyira izgunk, hogy a férfi hazaérjen az utolsó pillanatban megvásárolt vécékagylóval, mint ahogy akciófilmekben szoktunk a világ megmentéséért.

A pápa végül megérkezik, de a néhány száz látogató a rövid beszéd alatt se meg nem éhezett, se a vécére nem fanyalodott rá. A sok csalódott ember szomorúan rágcsálja a megmaradt kolbászhegyeket, és jobb híján a pápa visszatéréről kezdenek álmodozni. Szomorú, az emberi esetlenséggel szemben mélyseges megértést és együttérzést tanúsító, tökéletesen megkomponált, érzelmileg bevonó film César Charlone és Enrique Fernández alkotása, az *El Bano del Papa* a fesztivál egyik meghatározó élményévé vált.

A fesztiválon megjelenő latin-amerikai filmek egyik legfontosabb jellegzetessége a személyesség volt, az, hogy minden problémát az egyén kis, jelentéktelen életének szintjéről próbáltak megmutatni. Ennek az attitűdnek egyik kiemelkedő darabja a mexikói *Párpados Azules* (Kék szemhéjak). Esetlen, nehezen kommunikáló, csóró munkák monotonájába savanyult, érzelmek kimutatására képtelen emberek világába csöppenünk, akiknek életében nem a szegénység vagy a nyomor okozza a drámát, hanem az impulzusok teljes hiánya, a belülről fakadó tompaság.

Egy konfekciógyár eladónője az éves sorsoláson megnyeri a kétszemélyes tengerparti utazást, de magányos életében nem hogy partner, de barát sincs, akit magával vigyen. Egyik este a péknél rákószón egy régi iskolatársa, akire ugyan nem ismer rá, de mivel a férfi is hozzá hasonlóan magányos, elhívja a nyaralásra. Úgy gondolják, hogy az út előtt jobb, ha megismerkednek, ezért elkezdnek összejárni: vacsoráznak, moziba, táncolni mennek, de valami végtelen, unalommal kevert érdektelenség lengi be minden együtt töltött percüket. Tudják, hogy ez az a helyzet, amire hosszú évek magánya alatt vártak, végre minden adott ahhoz, hogy kitörjenek az egyedüllét fásultságából, és mégis képtelenek a megteremtett romantikus körülményeket bármivel is megtölteni.

Olyan ez a film, mintha a finn Kaurismaki készítette volna: megértéssel, sőt szeretettel viszonyul azok iránt a szerencsétlen emberek iránt, akik a társas élethez szükséges minimális készségekkel sincsenek megáldva, akik a legnagyobb vesztesei ennek a kapcsolathálón keresztül működő mai társadalomnak. Az elsőfilmes Ernesto Contreras végtelen türelemmel figyeli ezekben a társadalmi beidegződésekben eligazodni képtelen, a megtanult gesztusok hiteles megismétlésére alkalmatlan figuráknak a zavarát, és közben elfogadást, megértést vált ki belőlük irántuk.

A helyi történetektől az általánosság felé kacsintó filmeknek egyik legfontosabb követelménye, hogy a lokalitás szintje tökéletesen ki legyen dolgozva, hogy az esetleg másutt is érvényes gondolatokat, érzéseket kiváltani készülő cselekmény kerete a végtelig hiteles legyen. Ebben jár élen a román Cristian Mungiu, akinek Arany Pálma filmje, a *4 hónap, 3 hét, 2 nap* úgy helyezi a kommunista Románia körülményei közé az abortusz-történetet, hogy egy pillanatra sem válik a diktatúra sanyarú világának sztereotipikus ábrázolásává. Mungiu és csapata a legapróbb részletekig kidolgozták a szereplők viselkedését, a helyszíneket, amelyek között azonban egy olyan történet játszódik, amely azáltal emelkedik felül a helyi jellegzetességeken, hogy nem a kort, hanem az emberi gondokat jeleníti meg. A film ereje és sikere annak köszönhető, hogy a történetet nem a kommunizmus kegyetlenségének az illusztrálására használja fel.

(Folytatása a 27. oldalon)

Időben és térben meghatározhatatlan környezetben működő sztorik pontosan lokalizált történeteket váltanak a cannes-i vetítőterem vásznain. A mai ún. szerzői filmek e két végtel között látszanak ingadozni: vagy olyan általánosan emberi helyzeteket ábrázolnak, amelyek általánosságuknál fogva mindenki egyszeri viszonyaira lefordíthatók, vagy a nagyon egyedi és egyéniesített szituáció tartalmaz valami olyan magot, amely az adott pillanaton túlmutató érvényességre tarthat számot.

A modern film nagy formátumú, kiforrott világgéppel rendelkező alkotói az univerzalitás felől közeledtek mindenhez, napjainkban azonban a diverzitás dicsőítése, amely az európai mozi és az idén 60. alkalommal sorra került cannes-i filmfesztivál egyik varázsszáva, talán inkább a második variánst részesíti előnyben. Napjaink kusza, nehezen érthető, ellentmondásokkal teli világokból érkező rendezőinek mintha inkább feküdne ez a

Cannes, 2007

Kis emberek, nagy történetek

megoldás, az idén az ilyen megközelítéssel dolgozó filmek jelentették a legnagyobb élményt Cannes-ban.

Az elmúlt egy-két évben a fesztiválokról hazatérve rendre az ázsiai mozi lenyűgöző alkotásairól kellett beszámolnom, ám ezúttal Latin-Amerika messze kimagaslott a mezőnyből. „A film valós eseményeken alapszik, csupán a véletlennek köszönhető, hogy a dolgok nem pont úgy estek meg, ahogy a következőkben bemutatjuk” – áll a figyelmeztetés az *El Bano del Papa* című uruguayi film elején. A mondat akár ars poeticaként is szolgálhatna a régió filmesei számára, akik a realista fikciót fejlesztették tökélyre: bár a konkrét események a képzelet születtei, a környezet, a világ, amely általuk megjelenik, nagyon is valóságos.

Uruguay Brazília felé eső határa mellett fekszik az a kis falu, amely abban a megtiszteltetésben részesült a nyolcvanas évek végén, hogy II. János Pál pápa ott kezdte dél-amerikai körútját. A helyiek legnagyobb része csempészetből él, a gazdag Brazíliából a hegyeken átbiciklizve, a határőrök éberségét ki-vagy éppen eljátszva szállítják a termékeket egészségük és szabadságuk kockáztatásával a kis boltokba. A gyakran elkobzott áru és a megerőltető éjszakai utak fátádtá és csüggedtté teszik az embereket, ám a pápa érkezésének híre mindenkit felvillanyoz, elsősorban az esemény gazdasági vonatkozásai miatt. Az első becslések húszezer brazil látogatóról szólnak, ám ahogy az idő és a film halad előre, az egyre jobban felvillanyozódó helyiek már 40-50 ezer turistáról beszélnek.

Mindenki a maga módján próbálja kivenni a részét a pápai látogatás nyomán elkerülhetetlenül beköszönő jólétekből: standot bérelnek a térhez közel eső utcákon, a sok kiéhezett hívó számára pedig több tonnányi élelmiszert vásárolnak be. Főhősünk

4 hónap, 3 hét, 2 nap

(Folytatás a 26. oldalról)

Két lány egyetlen napját látjuk a filmben: Gabita és Otilia szabotársak egy lerobbant egyetemista bentlakásban, és egyikőjük aznapra tervezett abortuszának problémája tölti ki a gondolataikat. Otilia mindenben megpróbál segíteni barátjánőjének, és ahogy az ügyeket intézi (pénzt kér kölcsön, szállodaportánsnak való Kent cigit hajt fel, elmegy találkozni az orvossal), egyszerre tárul fel a környezet, a rendszer működés módja és a lány személyes világa: azon külföldieknek, akik a romániai kommunizmust egyáltalán vagy csak távolról ismerték, az egész a személyes síkon, az érzelmeiken és emberi kapcsolatokon keresztül válik érthetővé. Ez a fajta történetmesélés tette Mungiu számára lehetővé azt, hogy filmje ne záródjon be Kelet-Európába, hanem amerikaiak, nyugat-európaiak és ázsiaiak számára egyaránt érthetővé és átélhetővé váljon.

A végig kézikamerával felvett film nyelvezete lecsupaszított, szinte eszköztelen: a sivár világot hasonlóan üres képi világok segítségével közvetít, nincsenek látványos vizuális elemek, speciális effektek vagy hatásadás megoldások. Éppen ezért nyilvánvaló, hogy a 4 hónap, 3 hét, 2 nap tíka a rendezésben rejlik: Mungiu olyan elképesztően hiteles atmoszférát teremtett a forgatáson, annyira tökéletesen válogatta ki a színészeket, olyan nekik való helyzetekbe helyezte őket, hogy a kamerára, a vágásra csupán azért volt szükség, hogy minél kevésbé előtérbe tolakodva jelenítse meg azt, ami ott történt.

A film erőteljes hatásához a tökéletesen felépített dramaturgia járul még hozzá, hiszen a történet során többször is előfordulnak sokkoló, durva jelenetek, ám ezektől a kamera mindig távol marad, csupán sejteti, mire kerül sor éppen. Ezt a távolmaradási szabályt Mungiu egyszer szegi meg, amikor a film vége felé premier plánban mutatja a magzatot: azáltal, hogy mindaddig szinte szemérmesen tartózkodott mindentől, ennek a képnek iszonyatos hatása van, de a szenttelen, eszköztelen kamerakezelésnek köszönhetően egy pillanatra sem érezzük hatásadásznak.

Azzal, hogy ez a film kapta meg az Arany Pálmát, Stephen Frears rendező, a zsűri elnöke sok év után először teremtett olyan helyzetet a cannes-i fesztiválon, hogy a nyilvánvalóan legjobb film kapja a legnagyobb elismerést.

Ugyancsak a társadalmi helyzet személyes dimenziójából építkezik a *Kánikulával* (el)ismertté vált Ulrich Seidl, aki a Franciaországban alkotó Haneke mellett az osztrák filmipar egyetlen exportképes filmese. Az előző film tikkasztó júliusi forrása után a rendező ezúttal permanens télbe vezeti nézőit, a két szálon, két helyszínen futó cselekmény lényege, hogy a főszereplők helyet cserélnek: az ukrán ápolónő Bécsbe, az osztrák volt biztonsági őr Ukrajnába kerül a film végére.

Az *Import Export* nem csak emberek, hanem az emberi nyomorúság importjéről és exportjáról szól, a szereplők bárhol indulnak, és bárhova kerülnek, hasonló megaláztatásokban és kegyetlen körülményekben van részük. A fizetésének töredékét megkapó, gyerekét egyedül nevelő ápolónő Bécsben végül egy öregotthon takarítójaként köt ki, az állását elvesztő és újat nem találó srác pedig az ukrain piacon szembesül újra azzal, hogy senki sem hajlandó őt alkalmazni. Szociális tekintetben felkavaró, de érzelmileg nem involváló Ulrich Seidl filmje, amelyben szinte alig találunk közelképeket, a mellékszereplők arcát meg se ismerjük alaposan, mindent hideg távolságból láthatunk – olyan ez a távolság, mint amelyet a szereplőknek kell megélniük a számukra kegyetlen, nem befogadó világgal szembesülve.

A lokalitásból kiinduló filmek nagy része a földgolyó kevésbé napfényes helyeit választja történeteinek háttéréül, ezért legtöbbször e művek komorra, gyakran vigasztalanra sikerülnek. Az előbb felsoroltaknál annak ellenére jóval könnyedebb és egyben melankolikusabb *A zenekar látogatása*, hogy ez sem játszódik vidámabb helyen – sokak szemében ez a mű volt a fesztivál legkedvesebb filmje. A mai politikai események ismeretében már az egyébként valós történetből kiinduló alaphelyzet is abszurdnak hat: kis létszámú egyiptomi rendőrzenekar érkezik Izraelbe egy arab kulturális központ felavatására. Amikor kiderül, hogy a reptéren nem várja őket senki, némi tanakodás után úgy döntenek, megpróbálnak maguk eljutni a helyszínre, de egy nyelvi félreértésnek köszönhetően teljesen máshol, egy sivatagi városka egyetlen vendéglőjében kötnek ki.

Humoros hangnemben indul a film, a kényelmetlen szituációk, amelyekbe a társaság kerül, hamar kielezik a konfliktusokat az

idős tábornok és a fiatal nőcsábász trombitás között, és a maku-látlan egyenruha is viccesen hat a lepusztult vidéken. A semmilyen tekintetben – vizuálisan, nyelvi, kulturálisan – oda nem illő fél-szeg emberek csetlése-botlása úgy csal mosolyt az arcunkra, hogy egy percen sem válik harsánnyá a film.

A kis vendéglő tulajdonosnője, látva a zenekar helyzetét, felajánlja nekik, hogy másnapig, a következő járatig nála és barátainál maradhatnak éjszakára. Az este során a film humora szépen lassan árnyalt emberábrázolásba vált, az idegenekkel való találkozások, a szokatlan helyzetek (ne felejtjük, zsidók és arabok találkoznak), a nehézkes párbeszédok szépen lassan mindenkiből kipréselnek egy csöppnyi emberséget.

A zenekar látogatása

A személyesség a fesztivál részéről egy másik szinten is megnyilvánul. Jellemző tendencia, hogy minden időben a rendezvény aktuális vezetői művészi kvalitások alapján, ám időnként némiképp önkényesen kiszemelnek maguknak egy-egy szerzőt, akit felkarolnak, és éveken, évtizedeken keresztül futtatnak. Ezek a rendezők aztán szinte minden filmjükkel versenyprogramba kerülnek, előbb-utóbb zsűrielnökként tevékenykednek, és a fesztivál minden egyéb pozitívumából részesülnek. Cserébe viszont jelenlétükkel, hírnevükkel, kiállításukkal erősítik a fesztivált.

Cannes persze nem mindig volt ennyire kiemelt esemény, a francia újhullám dicsőséges éveinek lecsengése után, a hatvanas-hetvenes években volt olyan időszak, amikor az Arany Pálma elnyerése a biztos kereskedelmi bukást jelentette egy film számára, mivel a nagyközönség úgy tartotta számon, hogy csak a legel-szálltabb, érthetetlen és élvezhetetlen művészfilmek járnak a Croisette-re. A nyolcvanas évektől aztán megújult a fesztivál, és a kezdetekhez visszatérve újra bevállalta az amerikai populáris mozi igényesebb darabjainak a bemutatását, ezáltal olyan mediatisáltságra téve szert, ami öngerjesztő folyamatként egyre feljebb srófolta a rendezvény ázsíóját.

Cannes vonzerejének titkát még sokáig lehetne boncolgatni, ám az biztos, hogy az a sok tízezer ember jövőre ugyanígy ott fog tolongani a zsúfolt Croisette-en.

Eran Kolirin elsőfilmes rendező kamerája előtt alig észrevehetően, tolakodás nélkül egész sorsok tűnnek elő, az elkapott pillanatok, a meginduló, majd félbemaradt gesztusok, a szájuk sarkában megbúvó mosolyok sok apró életbe engednek egy rövid, semmit sem túlbeszélő bepillantást. Mintha mindegyiküknek az életében valami a helyére kerülne: a koncertóját mindig befejezetlenül tartó zeneszerzőt rávezetik, hogy lehet, épp ez a tökéletes befejezés, a szépfüű talán először életében egy srácnak segít nőt találni, és nem maga csap le rá, a vélt tekintélyét merevséggel és érzelementességgel őrző tábornok pedig végül képes egy bájosat integetni. Ebben a kissé mesei történetben a véletlen találkozás annak ellenére hogy mindenki egy halvány nyomot, hogy előtte semelyikük sem gondolta volna, hogy közülük lehet a másikhoz.

A fesztivál képzeltbeli emlékkönyvében lapozva még egy lépést távolodunk a realizmustól, mikor a Coen testvérek legújabb produkciójához érkezünk. A *No Country for Old Men* (Nincs hely az öregeknek) az utóbbi idők könnyed, időnként harsány komédiái után visszatérést jelent a korábbi filmek komor hangvételéhez. A Coen fivérek ábrázolási technikájának egyik legalapvetőbb eleme a részletgazdag környezet- és karakterábrázolás: figuráknak attól van olyan erőteljes jelenlétük, hogy ezer szállal kapcsolódnak a körükjüket teremtett világhoz. Ez a film is a helyi, egyedi jellegzetességekből indul ki, ám a korábban említett filmekkel ellentétben itt érezni, hogy a hiteles ábrázolás csupán ürügy valamilyen komplexebb, filmesztétikai utalásokkal teli történet elmeséléséhez.

Modern western világba érkezünk, ahol a tehénhajcsár lóról terepjáróba pattan, ha úgy támad kedve, és ahol a legnagyobb harcokat nem hatlóvetű pisztollyal, hanem automata géppuskával vívják. Főhősünk véletlenül és véletlenül akad rá egy drogдилerek között lezajlott mérszárlás helyszínén a nagy táskában pénzre, amely a műfaj szabályainak megfelelően fenekestül forgatja fel addigi életét. A pénz előző tulajdonosainak képviseletében egy feketébe öltözött, Terminátor-szerű figura üldözi, aki egy magasnyomású palackból kilövéző fém dugó segítségével gyilkolja az újtámba kerülőket – a spanyol Javier Bardemnek talán élete alakítása ez.

A keménynek, karcosnak mutató alakok, és a történet a régi vadnyugat szabályai szerint látszanak működni, ám a véletlenek

olykor zavaróan nagy szerepe van az események alakulásában: az egyébként rettenthetetlen gyilkos egy jól eltalált fej vagy írás játék hatására hajlandó elengedni kiszemelt áldozatát. A Coen fivérek filmjeinek általában a rendkívül jól kidolgozott karakterek és a halálponos szerkesztés adják a lényegét: ezáltal képesek nagyon erőteljesen felidézni egy kort vagy filmtípust, amelyet aztán finoman szétbomlasztanak. Ez történik ebben az esetben is, hiszen mindennek a tragikus történetnek a narrátora az a Tommy Lee Jones által játszott tehetetlen seriff, aki nosztalgizáló, a régi nagy idők értékeinek és embereinek ámulatával és némi együgyűséggel fűszerezett szemmel reflektál arra a kevésre, amit a történetből megtud.

A filmek másik csoportja, amelyekben a tér és az idő, a pillanatnyiságtól sújtott valóság kevés szerepet játszik, filozofikusabb, nehezebben megközelíthető filmeket tartalmaz. Ebben a listában első helyre kívánkozok Tarr Béla legújabb munkája, amely a sem időben, sem térben nem elhelyezhető történeten keresztül az emberrel kapcsolatos mély egzisztenciális kérdéseket igyekszik felvetni.

A *londoni férfi* vitathatatlanul a fesztivál legmívesebben kidolgozott alkotása volt, a bonyolult kameramozgásokkal, belső vágasokkal, fantasztikus világításokkal megkomponált hosszú beállítások lenyűgözőek. A türelem, a kivárá, a megtörténni hagyás Tarr módszerének leglényegét képezik, azonban hiába próbálta ezt itt alkalmazni, valami nem engedte. Ez a valami pedig nem más, mint a George Simenon-regényből származó történet: Tarr kamerájának nincs szüksége egy pénzzel teli táskára körül forgó bonyolult bűnügyi történetre ahhoz, hogy azokról a mindig állandó emberi dolgokról beszéljen, amelyek őt foglalkoztatják. Tünetértékű, hogy a rendezőnek a fesztiválon minden interjúban hangoztatnia kellett, hogy ez a film nem a történetről szól – azonban a filmet leginkább Lénárt István kb. 10 perces monológja töri meg, amelyben hosszan és rendkívül mesterkéltén meséli el a teljes sztorit.

A Tarr által kidolgozott komplex eszköztár nem alkalmas egy fordulatot történet megjelenítésére, jól látszott ez abból, hogy a vetítés után a külföldi kritikusok mind azt kérdezték, hogy pontosan mi is történt. A *londoni férfi* legjobb pillanatai azok, amikor elszakadva a fő szálltól, mellékszereplők mellékes tevékenységein keresztül ábrázolja a környezetet és az atmoszférát. Amikor azonban a történetben kell előrehaladnia, sajnos mindig megbicsaklik.

Kiemelt funkciója van a filmben a hangsávnak, amely Víg Mihály zenéjét és a nagyon rafináltan kidolgozott zörejeket felhasználva a történet megkonstruálásának alapvető eszközévé válik. Felejthetetlen az a megoldás, hogy egy adott pillanatban percek keresztül hallunk egy hangot, amelynek forrásáról a magyarázatot csak nagyon sok idő múlva kapjuk meg. Ezzel az eljárással azonban nem csak a zörejt értjük meg, hanem szereplők, helyszínek és végül a történet elemei kapcsolódnak össze általa. Nagyon kidolgozott, rendkívül alaposan végiggondolt film *A londoni férfi*, ám folyamatosan érződik rajta e megcsináltságnak az izzadságszága, és valami érthetetlen, destruktív belső feszültség, ami nem hagyja az egyes remekül megvalósított elemeket együtt működni.

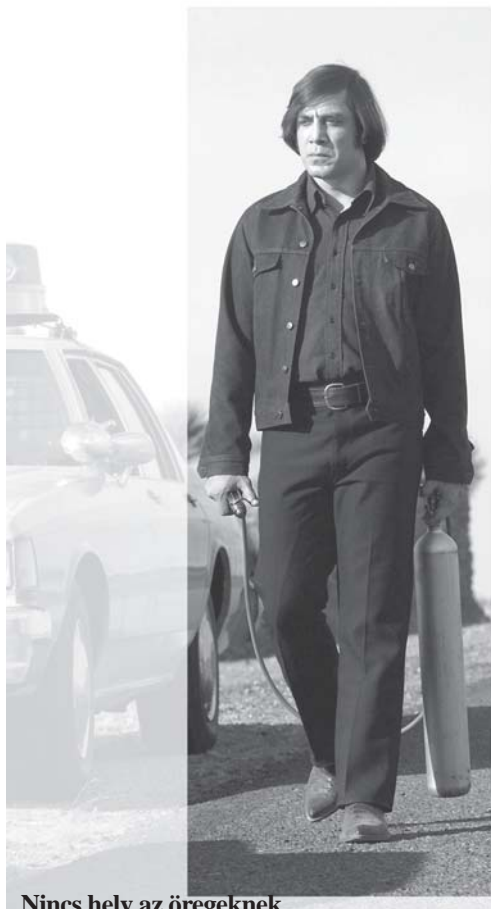
Hasonlóan e világon és időn kívüli regiszterben mozog Carlos Reygadas filmje is, annak ellenére, hogy egy földrajzilag és etnikailag nagyon pontosan körülhatárolt népcsoport, a mnemoniták körében játszódik a történet. Azonban úgy tűnik, ez a valóságos keret csupán egy, a tárgyalt problémát jól láthatóvá tevő ürügy a rendező számára, és nem egy valódi kiindulópontul szolgáló alap.

A mexikói rendező a cannes-i fesztivál egyik felfedezettje és ebből fakadóan kedvence, aki elképesztően lassú, a filmidőben való megtörténésre hagyatkozó műveivel vívta ki magának a nehéz, artisztikus filmek kedvelőinek rajongását. Akárcsak előző alkotásainak, úgy a *Luz silenciosa*-nak (Csendes fény) is a bűnös, tiltott szerelem és az ezzel való érzelmi és erkölcsi szembesülés a témája. A közössége által megbecsült farmerként dolgozó, ötven év körüli Johan sok év boldog házasság és több gyerek után szeret bele halálisan egy vele egykorú nőbe, akivel a testi és a lelki szerelem olyan mélységét és túlfűtöttségét ismeri meg, ami teljesen elhalványítja korábbi, boldogságnak hitt életét.

A keveset beszélő, érzelmeket alig kimutató mnemoniták (közülük verbuválta az amatőr színészeket is) kiváló terepet jelentenek Reygadas kivárára játszó, visszafogott kamerája számára: hosszú beállításokban figyelhetjük meg e zárkózott emberek arc-kifejezéseit, és egy idő után szemük egy-egy leheletnyi villanása, szájuk legapróbb rándulása többet árul el érzelmeikről, mint egy hangos jajveszékélés. Heves érzelmkitörések vagy bonyolult eszmefuttatások helyett merev, hosszan kitartott, kvázi néma képekben zajlik le ennek a filmnek a csendes drámája.

A tömegmédia csillogó ábrázolásával ellentétben sivár, sikertelen, félrecsúszott életek és világok bontakoznak ki az idei cannes-i filmtérmezből – ám ez a szembenállás egy pillanati sem tekinthető naiv lázadásnak. Inkább csak arról lehet szó, hogy a filmek mostanában és perifériák nyilvánvaló lepusztultságát találják a legalkalmasabbnak a mindannyiunkban meglévő elveszettség megsejtetésére, saját kis pápai véceink csödjének felismertetésére.

GYENGE ZSOLT

Nincs hely az öregeknek

Sándor vagyok

én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költő,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

BÁRDOS JÓZSEF

Komprimált költemények

Vörösmarty Mihály
Szép Ilonka

I.

Álruhás Mátyás a lesben,
Nyoma sincsen vadnak.
Lányka lepke után lebben:
Egymásra akadnak.

II.

Ősz Peterdi háza lázban,
Nagy lakoma tombol.
Szép Ilonka körül gáz van:
Esküvőre gondol.

A vadász már útra kelne,
Meghívás és bókók.
A lány lelke leteperve.
Gyors smár: kap egy csókot.

III.

Ősz Peterdi fel, Budára,
Szép Ilonka véle.
Dicsőségnek nagy az ára:
Ől a tréfa éle.

Szép Ilonka hervadása
Liliom virága.
Jön a király: „Egye fene!”
S keresztet vet rája.

Babits Mihály

Jónás könyvecskéje

I.

Eredj Ninivébe, eredj, Jónás, menten,
nem él ott – mond az Úr – senki bűntől menten.
De Jónás rühellné, hogy meg legyen halva:
futotta az Urat, így került a halba.

II.

Fölkiabál Jónás a halból nagy bögyve
(még derékig megvan rettenetes gögje):
Jövel, Uram! Tudom, cinkos, aki néma!
Megyek Ninivébe, csak eressz ki még ma.

III.

Negyven nap, s elpusztul Ninive! – így Jónás.
(Innen tiszta matek: nem segít jaj, gyónás.)
Megvan az eredmény: azaz épp az nincs meg:
Nem bántom – mond az Úr – Ninivét, e kincset.

IV.

Ég a nap tüzetől Ninive sok tornya,
tikkadt tökök Jónás átka nem fog rajta.
Magot a pelyvától az Úr majd választja.
S Jónást, mert már nem kell, a szögge akasztja.
(Folytatása a 29. oldalon)

Sándorírtás

A mi fajtánk (redactorus galádusz) sem ezt akarja. Mi meg költőket keresünk, akik jó verseket írnak. Úgy, mint időnként Ön, amikor éppen nem a pátoz tollát és a közhely téntáját veszi elé.

A. L. M.

„Költő mondja, kinek neve Kis Erik: / sok kúnrimet kimerít a limerick. Rímek vincse, / költők kincse! / A lírába bekergetik, kivetik.” (Limerick)

Olvasta Ön Faludy György, Várady Szabolcs vagy Kovács András Ferenc limerickjeit? Ha igen, úgy megérti, hogy miért nem közöljük.

H. I. & Apuka

„Gördüljön a kerék, újra / Meg újra! Előttünk a / Jövő, a fejlődés útja! // Múljon el a tavasz, újra / Meg újra! Hogy beérjen a / Gyümölcs, hervadjon a múltja!” (Újra)

Jó kis vers kerekedett volna ebből, ha néhány évtizeddel ezelőtt születik a kedves fia, kinek verseit ön menedzseli. „Magánkiadásban, Ökopoézis címmel három példányban kinyomtattunk egy kb. 50 verset tartalmazó válogatást. Mostanában a versírással alábbhagyott, melynek okai szerintem: publikáció lehetőségének a hiánya, szakmai féltékenység stb., stb.” Mondja, ez a szakmai féltékenység a kedves fiában dül? Vagy pedig a magyar poéták és szerkesztők egész hada tépi haját az új üstököstől való rettegésében? A magánkiadás példányszáma egyébként túl magas, egyharmada bőven elég lett volna.

F. R.

„Jaj, ha festő volnék, s nem költő, / Tán elég volna egy emberöltő, / Hogy megtudjam, ki ez a gyerek, / Akit magamban nem ismerek.” (Ha festő volnék)

Hadd nyugtassuk meg, és hozzuk közelebb vágyaihoz: egészen biztos, hogy a festészethez több tehetsége van, mint a költészetéhez.

H. V.

„Tér és idő interferenciái az interpoláris interpretációban
Csehov csodaországban monográfia
szocio-literalisztikus problematiztikája
Kocz A. Tréz-Rebeka,
kritikus filológina

Hogy került Csehov a cseh hóra? Ha Csehov bent volt a csehóban, és a csehó nem volt a cseh hóban!
A csehó esett le a cseh hóba, s Csehov ki a cseh hóra, vagy Csehov esett be a csehóba, mert úgy vélte, cseh hón van.”

Szerk. megj.: Szinte szellemes, csak a humor hiányzik belőle.

JOHANN VON KRONSTADT

Sándorantológia

Fatima versei

írta: Kirunaj Tiduj

(részletek)

Fatima nevémről röviden csak annyit,
Nem ez az igazi, ezt sok ember gyanút.
Egyszer kedves férjem szép novellát szerzett,
S e szép novellában engem így nevezett.
Így hát bátorodom használni e nevet,
S e név alatt megírni sok-sok versemet.

Előszó

Elrobogott mellettem az életből sok év.
Az ember nem is gondolná, mi minden belefér.
Tarkította ez időket, sok öröm, gond és néha bánat is,
Am magamra sosem maradtam, s így van ez még ma is.
Segítőim voltak mindig, hogy éltem szép és értelmes legyen,
Szüleim, férjem, gyermekeim ti és mindenkor az „Istenem”.
Megbeszéltünk mi mindig sokat, érzéseket és minket érintő dolgokat.
Most, hogy már sokan távol vagytok tőlem, leírom a gondolatokat,
Érzéseimet, melyek urálnak, és mindazt, amit a szív befogad.

Fészekrakás

A házunkat megkereste,
Egyszer egy fecsképár.
Két éve már ennek,
S azóta visszajár.

A mestermunkának,
Kisfiammal együtt,
Mit ők építettek,
Tanúi lehettünk.

Gyönyörű a látvány
Amiben részünk volt.
Otthont építeni,
Tanultunk mi is ott.

Az az egyetértés,
És az a szorgalom,
Melyet akkor láttunk
Az maga, fogalom.

Oly csöpp volt a testük,
És minden ízében,
Teljesen megfeszült,
E munkavégzésben.

Szerencse, hogy eljött,
Mindennap az este,
Munkáját e szép pár
Akkor befejezte.

Nem mentek el rögtön,
Nézték, nézegették,
Az aznapi munkát
Jól szemügyre vették.

E csodás kis otthon
Oly hamar elkészült.
Ez a két kismadár
Még bele sem öszült.

Itt éltek boldogan,
S utódot neveltek.
Mikor az ősz eljött,
Szépen útrakeltek.

Amikor tavasz lett
Ismét megérkeztek,
S régi fészek mellé,
Újat építettek.

A házunk falán már,
Két kis fészek lapul,
Eztán két fecsképár,
Élt benne boldogul.

Most ismét tavasz van,
S reménykedve várjuk,
Hogy a két fecsképár
Találja meg házuk.

F. Cs.

„gülkili-gülkili-gunn / jövök megszületni / bort inni szüretni / nemlétem megszüntetem / nem leszek megtúrt tetem / mántikaténi katá... / elsodor az álom / a halált lekakálom” (A huncut halgatlan)

És akkor ezek után tanácsot kér, hogy mivel törölje meg a popsiját a lírai alany?

P. D.

„Rügyet fakasztasz / hervadékony ihletemből / művészé tesz / alkotód leszek. / Aprócska dolog / – tudom – / messze vagyok még, // hogy kitanuljam / a nemtevé művészetét.” (Semmi)

Kösse össze a nemtevé művészetét a versírás művészetével. Meglátja, menni fog.

Sz. Z. A.

„Pannonia grófnő szekerén / most a hajnal vad szagát érezem / zsibbadtan tapint női mellbimbót kezem / s végzetem.” (Ady-puzzan)

Azt értem, hogy a mai világban ildomos specifikálni, hogy női, avagy nem női mellbimbóról van szó, de hát akkor is... A paraplazma öldöklő angyalairól, az efedrinfantomokról, az ektodermamartalékokról, az eklézsiahablatyolókról és az eklogitmutánsokról nem is beszélve.

S. H. K.

„AZ EMBER nevezetű teremtmény, mostanra végérvényesen, napnál / világosabban kiderült, csupán másolat. / Egy valaha volt-élt emberteremtmény másolata. / De, ez az eredeti, ismeretlen példány már az aranykorban, lehet hogy még sokkal / előbb, sajnos eltűnt, nyoma veszett. Hiába minden, nem lehet megtalálni. / Ez pedig baj. Roppant nagy baj!” (Nonszensz)

Ez a poéma is csupán másolat, egy lapos vers másolata. Az eredeti is eltűnt, erre sem vár jobb sors. Ez is baj, de majd megszokja valahogy.

A. Sz.

„Nem pótol téged semmi / Amit menedéknek képzelek / Elmondani volna jó mindent / Amit elhallgattam régen, / Hogy egyszer átnyújtsam neked // Mert szép volna minden veled / Szép volna, mert te lennél velem / Igaz volna, ha fognám a kezéd / Hol jó volna: ott lennék veled” (Alkony felé)

Javasoljuk, versével keresse meg Máté Pétert, megzenésítés és előadás végett. Ja, hogy ez kissé nehéz...? Nem nehezebb, mint a publikálás...

K. J.

„Az én fajtám nem ezt akarta, / csalódott áldozatok lettünk. / Éltévedt, rongyos hiszékenyek, / nincsen papunk, papot keresünk!” (Nem ezt akartuk)

Kosztolányi Dezső
Halotti tósz

Látjátok-e feleim,
nézem, belem fele kinn.
Most heverek mereven,
már haverom se verem,
hamar benyel e verem.

Kereshettek, rossz bagázs,
nem leszek se Afro, Azs,
ha lábatok el is vás,
nincs belőlem sehol más.

Nincs több pia,
se cigi,
nincs több pipa,
de ciki!

Haver, mondd meg, ki beszél?
Hogyan megy itt ki-be szél?
Ettől áll meg az eszed:
hol voltam, hol nem leszek

József Attila
Kis-Duna

I.

Rakodópart, dinnyehéj,
szennyes ruha, bánat,
múltba érő holnapok:
tiszteld az anyámat!

II.

Árpád, Zalán, Werbőczy
Dózsa Györggyé váltan,
török, tatár, tót, román
kavarog apámban.

III.

Az őssejtig minden ő
feleségem, férjem.
Dolgoznék én, de csak úgy:
más is hozzáférjen!

Ady Endre

Összes magyar műveim

Gangesz-parton hempereg
vér-nászban a lelkem.
Dögöljön meg mindenki
(Léda, pardon: Tisza is),
aki velem ellen!

Békaegérharc

vígeposz (travesztia)

részletek

XIII. Szál szivar,

melyben veszélybe kerül a mű, a poeta
ugyanis – mint derék krónikás – túl közel
merészkedik a küzdő felekhez, bevegyl a
dolgok sűrűjébe, és váratlan inzultusok érik.
Ez még önmagában nem baj, de mi lesz az
elkezdett munkával? Még mondják azt, hogy
nem művészetellenes a világ!

Ennyi tán még harcból is sok,
Gondolom én, krónikás,
Babérszerzés nekem nem ok,
Aki másnak vermet ás...
Ideje lenne pihenni,
Hadi zajból elkerülni,
Béke mindenk előtt.

Míg ezt agyam kigondolta,
A harctérről kifele
Hátam béka megkopolta,
Parancs szólt, tartask vele:
„Gyorsan vissza, a kürt zendül,
Győzelemben higgyél szentül,
A fene a fejedet!”

Míg ezt mondta, nyakam fogta,
Belökött a csatába,
„Nicsak, nicsak!, isten hozta,”
– Ölegettek vaktába’ –
Megjött hát az erősítés,
Célja biztos nem békítés,
Vajon kinek pártján áll?”

A nemjóját!, hol vagyok most?
Vajon mibe kerültem?
Ki az, ki nekem lapot oszt,
S beszél rólam derülten?
Én csak szemlélni akartam,
Hátam unottan vakartam,
Erőszak nem kenyerem.

Ki ellenség s ki a barát?
Ki hisz engem célpontnak?
Ki adja nekem a borát?
Fejemnek vajon kik rontnak?
Máris látom, mind a két fél
Úgy méreget, mint aki fél:
Mulatságuk elrontom.

Mi a szösz, istennek hisznek?
Kösz a megtiszteltetést,
Hús palotájukba visznek,
Ott írom a keltezést.
Ily pompára sosem vágyom,
Te sem kellesz, édes lányom,
Túl meleg van most ehhez.

Ekkor sokan megrohantak
Szidtak, vertek szaporán,
Épp csak kardélre nem hánytak,
Jajongtam, de mekkorán!
„Isten vagy te?, nesze neked!
Hogyha nem volt annyi eszed,
Minket összebékítsél.”

Be kell vallni, jól elverték,
Sajog minden porcikám,
Époszkámba, ide gyertek,
Visszaadom igazán.
Most még mit sem tudok írni,
Csupán fájdalmamban sírni,
Ellátták a bajomat.

Mi lesz veled, elkezdett mű?
Talán torzóban maradsz?
Ülepemet döfködi nyű:
Hát így tovább hogy haladsz?
Bánom már, hogy odamentem,
Testem olajakkal kentem:
Édes halhatatlanság.

GAYA LITERATURA

Zsidó Ferenc

XV. Szál szivar,

melyben egyebek mellett arról is szó esik,
hová lett az előbbi szál szivar, ama tizenne-
gyedik. A béka, amelyik a rest poétát belökte
a csatába, csak utólag döbbent rá, micsoda
meggondolatlanságot követett el: megrövi-
dítette a művet egy fejezettel, melyből így a
csata több lényeges mozzanata kimarad.
Csoda hát, hogy lassan semmi sem érthető?

Fekszem egy kórházi ágyon,
És orvosok ápolnak,
Kis művecském, isten áldjon,
Szép nővéreké apolnak.
Szivarom, tizennegyedik,
Kialudt vagy settenkedik
Egymaga a harctéren.

Ott nem vagyok, nem tudhatom,
A csata mint alakul,
Nyugton immár nem alhatom,
Babérom mind megfakul.
Nem írom azt, mit nem látok,
Szabály ez, írói átok,
Kuss neked, fantázia!

Kis művemből kimarad hát
A csata sok részlete,
Mit mondanak majd odaát:
Hiányos a készlete.
Magam immár megkurtítom,
Az utókort így butítom:
Sok esemény ködbe vesz.

Csoda hát: tizenháromról
Ugrom tizenötödikre?
Ki számolni kezd, csalásról
Beszél s készül hisztire.
Pedig nincs itt csalás, kérem,
Nem írom azt, mit nem értem,
Ezt kéri a becsület.

Amíg én mind távol voltam,
Történhetett egy és más,
Egér, béka hever holtan,
Mi lesz hát a ráadás?
Ketten vajon mért bratyiznak,
Tévéznek és közben isznak,
Ezt már végképp nem értem!

Meghaltak ők, mégis nézik
Sorsuk a képernyőről,
Egymást ahogyan kivégzik,
És röhögnek erőből.
Létezik a lehetetlen?
Béka-egér szeretetben
Holtan a tévé előtt??

XVI. Szál szivar,

melyben a pórul járt poeta leküzdí seblá-
zát, s visszavánszorog a harctérré, ahol béké-
sen falatoz, piknikező egereket, békákat, rá-
kokat és macskákat talál. Nemes felháborodá-
sának szeretne hangot adni, erre azonban még
sincs szükség, mert a békák nagyon falánkak...

Nehéz fejjel kívánszorgok
Újól a harctérré,
Amit látok, attól morgok:
Készülnek az ebédre.
Egér, béka, közös piknik,
Húsok, sajtok, kövér kiflik,
Itt a csatának löttek!

Nem járja ez, mondom nyomban,
Két fél együtt nem kajál,
Ez áll a sok diktátumban,
Mit hadvezetés ajánl.
De ők egyre csak zabálnak,
Jókat kívánnak egymásnak,
Elfajzott egy társaság!

Ó, egek, én protestálok!
Túl sok ez a szégyenből,
Lám, itten potyára állok,

robóló?
!zi nő

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

Senki senkit meg nem öl.
Hogyan tovább? – kérdem mostan,
Gyalázatba betapostan,
Angolosan tűnnek el?

Szerencsére nincs rá szükség,
Gyorsan fordul a kocka,
„Enyém e hús, semmi kétség,
Azt is tudom, ki hozta”.
Ordít egér, mert falánk rák
Fogja kedvencét, belerág,
Szemtelen egy fráter, la!

„Utolsó falásom volt az,
Mely igen-igen fontos,
Elvette éntőlem a gaz,
Mert az övé túl csontos.
Ínyencségre kényes vagyok,
Abból másnak sosem hagyok,
Vesszen, aki elvette!”

Ennek okán kardot fogtak
Küzdő felek újól,
Sokáig nem barátkoztak,
Azt is csak úgy futól a.
Falatját mindenki félti,
Tudja: tőle függ az élti...
Melyből csupán egy vagyton.

Zabától megerősödtek,
Vágták egymást keményen,
Nem csak potyára hőködtek,
Járt a kezük serényen.
Béka nagyra fújta magát,
Egérkézben leng a lapát,
Mért kell annyit csapkodni?!

Páncélt öltött, aki laza
Ruhácskában urizált,
Az se rohant többé haza,
Ki szép nőnek kurizált.
Külvilágot elfeledtek,
Verték egymást, fenekedtek,
Fejüket vér ellepte.

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Július

Kérdés, a nyár alkalmas-e arra, hogy veszteségeinket sirassuk. Úgy tűnik, alkalmatlan. A nyár a gyümölcszedés. Ha rendesen ápoltuk, gondoztuk, dédelgettük a kertet, minden a miénk. A termés. A szőlő szőlő. A mosolygó alma. A pihés-illatos barack. A fanyar és kopasz ringlő, ami összerántja a száját. Ha a gyümölcskert megkapott mindent, ami jár neki (édes, sós, keserű), hogy hasznosítani tudja; ha gyakran ránéztünk, mert a gazda szemé fényezi; ha elriasztottuk a kártevőket, kéznél volt a lapátnyel, az még mindig nem garancia. A gyümölcskert egy ilyen. Látogatjuk hajnalban, a gyümölcsös, a veteményes éretlenül learatva, szétdúrva. Keserves pillanat. Kézzelel is. Behunyt szemmel is. Más zabálja föl a termést. Persze, ismerjük minden sorát, ízet, illatát, mi csináltuk. Amint látunk belőle a piacon, a Vásárcsarnokban, a garniban, lesz haddelhadd! Szerencsétlen, szánalmas gyümölcskert.

Hetvenkilenc éves volna július negyedikén a magyar progresszív avantgárd Erdély Miklósa, író, költő, képzőművész, esztéta. Anyja spiritiszta jósnő, apja építész. Ő egyszerre lett spiritiszta happeninger és építész. „Munkásságát annyiszor értékelték és magyarázták már félre, hogy az egyik legutolsó művében nemcsak egyszerűen önmaga igazolását fogalmazta meg, hanem megpróbálta fonák helyzetét egyfajta »esztétikai katalizátorként« működtetni.” – írja

róla Beke László összegző tanulmányában. Erdély nem az a szint, amit prózai aggyal könnyedén felfoghatnánk. A célok megértéséhez olyan rétegelt érzékenységgel, szenzibilitással kellene rendelkezni, amilyen talán csak a mesében akad. Rádadásul képzőművészként, íróként, filozófusként „teret látott a térben”, nem tárgyat a térben, ami külön nehezíti a követését. Számomra 1980-ban születik meg, pedig hát jártam a kápolnatárlaton, előfordultam az FMK-ban. A valahányadik Esztergomi Fotóbiennálén Erdély-kép. Nem érttem, mi akar lenni, de akkoriban kezdtem értékelni, ami első szemre értelmezhetetlen. „Egy, két végén szimmetrikusan feltekert fényérzékeny papírtekerest látunk. A tekerés jobb oldali végén a tekeréselő valódi, az adott térben zajló, a bal oldali végén azonban ábrázolt, csak síkban jelentkező fotó. A tekerés két vége között egy meghatározhatatlan határvonalon átvált a valóságos az ábrázoltba.” Ezt süsse meg valaki. Figyelek a legendára. Erdély Miklóst megkülönböztetett történet-kavalkád lengi körül. Ehhez képest – és ahhoz, hogy életében klasszikusnak számít – jut neki egy Kassák-díj ('74-ben). A hatalom valószínűleg szétett kézzel, gyanakodva figyelte tevékenységét. Nem volt vele mit kezdeni. „Mi csak sameszok voltunk [...], persze lehet, hogy neki valójában mindenki az volt. Az utódlás kérdése is sok írásban felmerült manapság, de szerintem ezt elfelejthetjük, egyedi és megismételhetetlen szellemi alak, és ha netán van hasonló szintű valaki, ma azt nem biztos, hogy a művészetben kell keresnünk.” De megér kétujjnyi helyet, mit mond ő ugyanerről: „Születésemnél fogva alkalmas vagyok a kitiüntetésre. Ugyanis a bal mellkasom jó egyharmaddal nagyobb, ha ugyan nem másfélszerese a jobboldalának. E ritka rendellenesség következtében széles felületet kínálok az érdeprendek számára, s talán ennek köszönhetően, hogy feljebbvalóim néhány találkozás után, többnyire mondvasínálta érdemek alapján, kitiüntetésemre szánják el magukat.” Az egy „véletlenül” nevezett Kassák-díjon kívül soha nem kapott semmit. Üresen maradt a „születése óta” alkalmas mellkas.

Ugyancsak negyedikén születik Johann von Kronstadt ('73), az erdei irodalom volt fenegyereke, a harmadik Forrás-nemzedéknek nevezett erdei irodalmi csapat utáni új ideológiai kitöltője, a transz-szilván mítosz aláaknázója. Olyan régen ismerem a nevét, ami azt jelenti, hogy olyan régen kiszúrtam valamelyik korai munkáját (+ három tagból álló mély hangrendű nevet), hogy őszintén meglepett, amikor az Erdélyi Teraszom megjelent kamaszos fizimiskájá. Most harmincnégy éves. Igaz, Szöcs Géza is huszonhárom, amikor megjelenik a Huszonharminadik hóhullás. Azon volt mit csodálkozni, mert Magyarországon, amíg az ifjú alkotó nem töltötte a harmincat, bizonyítania kellett, hogy az eszmék helyesen fűdognak a fejében. És az is igaz, hogy Erdélyben minden másként működik. Az ember – miként a jó pap – holtáig tanul. Johann von Kronstadt tavaly Kapolcson bizonyossággá tette azt az egyszerű, mégis nehezen kezelhető tétele, hogy aki nem érzi jól magát íróként színpadon, kerülje a színpadot. De ha azt hiszi, hogy jól érzi magát, akkor az ifjú Johann előtt/után szerepeljen, és tündödjön napokig, milyen az, amikor látja, hogy részben kánikulában, részben viharban és vihar után, miután lerázta magáról a vizet, tátott szájjal hallgat a kedves olvasó, és az egymás után robogó székely csali szex-meséken úgy röhög, hogy kifordul szájából a protézis. Nem kell feltétlenül megjelenie a névnek, hogy egyetlen strófából kiderüljön, ki a szerző.

Érdekes dolog ez. Ki fél életét teszi rá, hogy stílusára, hangjára találjon, ki úgy vált technikát, mint sávot az autó, a hangja mégsem téveszthető el. Furcsa mögöttes erő a tehetség. Akkor is létező háttérzaj, amikor nincs, vagy nem látszik.

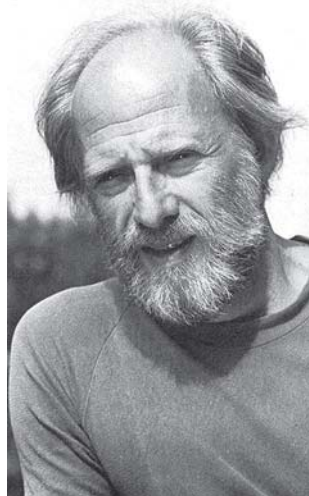
Mire ezek a sorok megjelennek, KAF, Kovács András Ferenc (sz. július 17-én) éppen egy hónapja nyitotta meg a 78. Ünnepi Könyvet. Addigra – mi ártatlan irodalomkedvelők is – kiheverjük, hogy két hete sütőandrási mennyiségben olvastuk, hallottuk, láttuk ebben a rövid időszakban. Hiába tiltakozik kézzel-lábbal, hogy nem volt, és nem lesz az irodalom határon túli „jelese”, mert soha nem érezte magát határon túlinak (miért is érezte volna, évek óta magyarországi kiadónál jelennek meg a kötetei), a jelzős kódot képtelenség kiiktatni a kultúra helyi intézői fejből. Az se semmi (hopp egy patron), hogy a kultúráközvetítők csak patronban és panelban képesek gondolkodni. Erdély és Vajdaság még mindig rezervátum, egzotikum, úgy maradt, rezzenetlen oszlop az agyban, ahogyan a nyolcvanas- kilencvenes évek megfáradt professzorai beléjük pumpálták a magyar szakon. Érthetetlen és nevétséges.

Kovács András Ferencet csak a szakma ismeri (itthon). Ez biztos. És az az ötszáz ember, aki nagyon otthon van a kortárs magyar irodalomban. De ez nem tragédia. Az irodalomkedvelő civilek, diákok és nyugdíjasok – gondolom rosszmájúan – tekergették a nyakukat, ki az az ember az emelvényen a mókás verssel? Csak nem Sütő András fia? Bizony. Ilyenek vagyunk. Így kombinálunk. Semmi nem történik önmagától.

Hetvenöt éves július 18-án Kertész Ákos. A „Makrás” Kertész, nem a „Sorstalanság” Kertész, mondom halkan. Író, dramaturg. A dramaturg olyan szakma, amiből jól el lehet evezni, amikor az írónak nincs jobb ötlete. Odacsapják neki az anyagot, megmondják, mit szeretnének belőle, a dramaturg pedig átigazítja az egyensúlyokat. Mindig dramaturg szerettem volna lenni. Most pedig minden korábbinál jobban szeretnék dramaturg lenni. Kertész Ákos nem elhanyagolt író. Minden díjat megkapott, ami csak létezni. Hatvanötben – a Makrával – olyat dobott, hogy a vizek a nyolcvanas évek közepéig hullámoztak. A hatalom kétféle álomvilágban élt negyvennyolctól. Ötvenhatig abban, hogy a nagy SZU-val legyűrjük a kutya imperialistákat. Hatvankettőtől abban, ha már nem akasztgatjuk a prolit párban az osztályidegennel, akkor a proli boldogan éljenez bennünket, lengeti a zászlót. A Makra – érthetetlen, hogyan jelenhetett meg – kimondta, hogy a kiserő, a szegényember, a proli éppen olyan kilátástalan, nyomorúságos életet él, mint bármikor, amióta az okosok feltalálták az osztálytársadalmat. A Makra megjelentét követő vita maga a szocializmus magyar változatának betegséglísta. De azért szép világ volt. Visszagondolni is szép. Érthetetlen, hogyan élte túl, aki túlélt. Ma tizedannyi barmot is képtelenség elviselni. De nem is kell. Ha barom ül, áll, magyarul szemben, az ember fogja magát, otthagya a búsba. De akkor még lelépni se lehetett. Mert megkerestek. Isten éltesse Kertész Ákóst! Újra eszünkbe jutottak a vitéz idők.

Hetvenöt éves július 18-án Kertész Ákos. A „Makrás” Kertész, nem a „Sorstalanság” Kertész, mondom halkan. Író, dramaturg. A dramaturg olyan szakma, amiből jól el lehet evezni, amikor az írónak nincs jobb ötlete. Odacsapják neki az anyagot, megmondják, mit szeretnének belőle, a dramaturg pedig átigazítja az egyensúlyokat. Mindig dramaturg szerettem volna lenni. Most pedig minden korábbinál jobban szeretnék dramaturg lenni. Kertész Ákos nem elhanyagolt író. Minden díjat megkapott, ami csak létezni. Hatvanötben – a Makrával – olyat dobott, hogy a vizek a nyolcvanas évek közepéig hullámoztak. A hatalom kétféle álomvilágban élt negyvennyolctól. Ötvenhatig abban, hogy a nagy SZU-val legyűrjük a kutya imperialistákat. Hatvankettőtől abban, ha már nem akasztgatjuk a prolit párban az osztályidegennel, akkor a proli boldogan éljenez bennünket, lengeti a zászlót. A Makra – érthetetlen, hogyan jelenhetett meg – kimondta, hogy a kiserő, a szegényember, a proli éppen olyan kilátástalan, nyomorúságos életet él, mint bármikor, amióta az okosok feltalálták az osztálytársadalmat. A Makra megjelentét követő vita maga a szocializmus magyar változatának betegséglísta. De azért szép világ volt. Visszagondolni is szép. Érthetetlen, hogyan élte túl, aki túlélt. Ma tizedannyi barmot is képtelenség elviselni. De nem is kell. Ha barom ül, áll, magyarul szemben, az ember fogja magát, otthagya a búsba. De akkor még lelépni se lehetett. Mert megkerestek. Isten éltesse Kertész Ákóst! Újra eszünkbe jutottak a vitéz idők.

Amikor a régi olasz irodalomról van szó, mankóként mindig előszedhető a gimnáziumból ismert közhely: *Dantétól lehet megtanulni, mi van a túlvilágon, Petrarcától, hogy mi van itt a földön, és Boccacciótól, hogy mi és miképpen van az asztalnál és az ágyban.* És ez talán máig érvényes. 70 évesen meghal Francesco Petrarca. 1304-ben született, 1374-ben halt meg. Mindkettőt júliusban intézte. (Balassi a Daloskönyvet használta mintának, de Balassi élete bonyolult volt, nem sikerült a számmisztikát kiteljesítenie, mondom zárójelben.) 2004-ben a Pécsi Tudományegyetem negyven előadóval Petrarca-szemináriumot rendezett, és még az ember azt hinné, hogy nincs költészet, nincs olvasó, nincs semmi, csak a pénz utáni loholás. Az áll leesik ilyenkor. Mindehhez a Kalligram új fordítását jelentetett meg (Csehy Zoltán fordításában), *Orpheusz lantja, Dávid hárfája* címmel, amely Francesco Petrarca latinul írt költeményeinek magyar nyelvű válogatása. A könyv a szakmai bizottság döntése alapján az év legjobb műfordításátoké volt. Csehy, aki igazán otthon van Petrarca-ban, a következőket mondja: „Mi az, ami Petrarca-ban máig érdekes? Szerintem az a módszer, ahogyan megkomponálja ezeket a műveket, egyrészt kísértetiesen emlékeztet a posztmodern irodalmi eljárások gesztusaira, tehát irodalmilag ilyen szempontból is egészen friss szövegeket alkot meg [...]; Gyönyörű életbölcsességek, elmélkedések, eszmefuttatások a szerencséről, az emberi élet mulékonyságáról, különféle halálesetek leírásai, útleírások, hajóutleírások tarkítják a művet, amely csodás részekkel van tele, s a kaland is ott van, elevenen, frissen, szórakoztatásra készen, és ez sem elhanyagolandó talán.”

19-én született Móra Ferenc. 1879-ben. Mórban sok minden szerethető. Az, hogy Tömörkény barátja. Az, hogy Juhász Gyuláé is, pedig őt aligha könnyű elviselni rosszabb napjain. De mert íróról beszélünk, ki ne emlékezne gyerekkorából a Csilicsali Csallavári Csallavérre, a Kincskeresők kis ködmönre, vagy a korakamasz évek *Rab ember fiaira*. De van (akad) itt más is, amivel Móra Ferenc arasznyival közelebb húzódtott. Jó az, jó látni, ha megkésve is, ha az író, a jó író, ember is. Móra ötvenhárom éves. Betegkedik. Lengyel András *A „másik” Móra* című kötetéből kiderül, hogy Móra 1932 nyarán Balatonföldváron írja az *Aranykoporsót*, egyik legszebb és legolvasottabb regényét. Itt fut össze, itt szeret bele a nála bő két évtizeddel fiatalabb Kalmár Ilonába. A szerelmi történetről minden érintett hallgatott, mindez úgy derült ki, hogy a múzsa halála után (1986-ban) a levelek, a versek és csatolmányok a szegedi múzeum tárlójába kerültek. Az események – a levelek tanúsága szerint –, minden hagyományos technológia szerint zajlott. Barátkozás, ismerkedés, trükközés, epedés és végül szex. Aztán a nő férjhez megy – máséhoz. És bekerül, illetve megszemélyesíti az Aranykoporsó szépséges és légies nőalakját. Móra kétszeresen szenved meg ezt az időszakot, emiatt is lehet szeretni. A nő, aki a megváltozott paraméterek miatt nem maradhat, és a betegsége, amit az orvosok félrekezelnek. Hasnyálmirigy-problémái vannak, talán rák, de megmútik epekővel, hogy jobban legyen. Hogy még jobban, egy másik betegből való epekövet is a kezébe nyomnak, ezzel jelezve, hogy a műtét sikerült. A szerelem sikerül, a műtét sikerül. Csak Móra Ferenc hal bele.

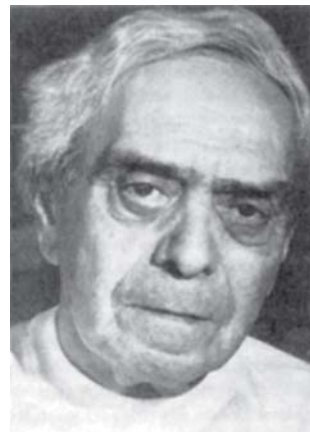
Bakával mindig bajban. **Baka István** is azok közt, akiket egy sorból felismerem. Nem kettőből, egy sorból. Őt magamtól találtam, nem ajánlotta senki, a *Döbling* volt, rá

kellene keresnem, mikor is. Mikor lehetett. Azonnal-e, vagy évekkel később, már a *Kincskeresők* idejében. A Kincskeresők-höz volt csatlakozásom, de Bakához – valahogy – nem. Azt hiszem, nem is nagyon kerestem. Veretesnek és súlyosnak tűnt, mint Pázmány, nehézség, mint Anonymus. Szokni kellett. A *Farkasok órája* már igen. Saját szándékból. Aztán a kommunizmus Testamentuma. Sztjepan Pehotnij. Amikor én elkezdtem szeretni, más is akkor. Egyre szebbeket olvashattunk róla. Füzi László, a jó barát, egyik visszaemlékezésében azt írja, hogy ötven év múlva „ha

lesz még irodalom és irodalomtörténet” – ez szöveget ütött a fejembe, tényleg, mi lesz ötven év múlva az irodalommal, az irodalomtörténettel – „Bakát szegedi költőként tartja számon, Juhász Gyula óta a legjelentősebb szegedi költőként”. Negyvenhét évesen halt meg. Optimistább közelítésben: „negyvenhét évet húzott le a földi siralomvölgyben”. Mert hát erről van szó, nem a halálról, az életről. Az ács halála is, aki a polcomat szerkesztette, megrendít, ha negyvenhét, hogyan ne gondolna a halandó a halálra, amikor valaki, akit majd meg akar ismerni, ha úgy alakul, önkényesen beszünteti a lehető viszonyt. Amit írtak róla – visszamenőleg, vagy értettem (tíz százalékát), vagy nem. Vagy egyszerűen eluntam. Nekem nem azt, nem úgy, de megközelítőleg sem azt a belső, megrendítő proféciát, a miszerint erős baritont jelentette, amikor Bakát olvastam, olvasom.

Bátori Irén (meghalt 1958. júl. 24.): író. Ne gondolkodj, kedves Olvasó, ki lehet ez az írónő, aki *Kék virág* címmel verseket jelentetett meg 1931-ben, aki közvetlenül a háború után *Tündérekessé Jutka* cím alatt meséket. És még néhány könyvet, mesét, szöveget (*Akik gyözni tanulnak*), ifjúsági regényt a kellelénél lassabban fejlődő kommunista ifjagnak. Lehet, ott van az írónő valahol, megtalálunk a hátsó polcok valamelyikén, de az is mindegy. Persze, akinek módja van, nézzen be a hátsó helységbe, ahol húsz éve nem nyúlt senki a könyvekhez, lejárt szavatosságú, ismeretlen nevű írók, költők, brosúra-szerzők. Nyilván olyan, amilyen. Bátori Irén nem arról híres, hogy ő Bátori Irén, hanem attól, hogy Zelk Zoltán csodálatos felesége, az élet maga. A *Sirály*. Zelk – vélhetőleg – évezredekben átívelő (az a válasz Füzi László kérdésére, ötven év, és lesz-e még irodalom? Igen.) szépségesen szép kompozíciója a halálról, a veszteségről, a tehetetlenségről, arról, hogy az ember csak él, a boldog pillanatokot ráadásként kapja. Történt ugyanis, hogy Zelk felesége, Bátori Irén, amíg Zelk Kádár börtönében eszi a zabkását meg a szárazborsó főzeléket, meghal. Erre jön ki, amikor amnesztia. És Zelk is meghal. A *Sirály* erejéig. Akinek valaha volt vesztesége, elvitték a veteményét, lerombolták gyümölcskertjét, és olvasta a *Sirály*t, tudja, miről beszélek én, miről a nagyvers, miről a fájdalom. Sar az élet.

(Folytatás az 5. oldalról)

Giorgio kúszni kezdett a fal mellett, mintha egy lyukat, vagy rést keresne, hogy belebújjon. Torkából egyenként másztak ki a szavak. „*Féreg vagyok. Sötétben élek. Féreggyermek vagyok. Kicsi, gyenge, ronda, bűdös. Konyhai lefolyókban kúszok, mászok, hemzsegek, nyüzsgök, vonagló férgek között. Érzem, ahogy nyálkás testük az én nyálkás testemhez ér. Adjatok ópiumot, mert megfulladok!*” Joyce, Norát kikerülve a fiához lépett, és pálcájával ütötte felette a falat. „*Hát ez nagyon szép volt, Giorgio. Már majdnem briliáns. Próbáld meg még egyszer, hátha sikerül még pontosabban elmondanod.*” Nora lefogta férje karját. „*James, ne kínozza a gyereket! Nincs magában érzés? Nem látja, hogy szenved?*” „*Kérem Nora, ne szóljon bele, amikor a gyereket nevelem. Giorgio az én fiam. Ugyanakkor nem szenved elég szépen. Mert nem szenvedett még eleget. Még nem méltó az apjához. Még van benne pátosz. Még van benne esendőség. Igaz, Giorgio? Még nem tudod élvezni a szenvedést.*”

Giorgio a szoba közepére mászott, és lassan, kínosan felegyenesedett. „*Kép vagyok egy képben, ami egy másik képben él, és ez a másik kép egy festett szoba falán függ, fejjel lefelé. A világ keresztjére fejjel lefelé feszítve zuhanok a feneketlen kútba. Hol a hideg ráz, hol hóhullám gyötör: Gyomorgörccseim vannak, epét és vért hányok, megy a hasam, és úgy érzem, szétveti koponyámat megduzzadt agyam. Nincs olyan ember a földön, akít nem lopnék meg, nem árulnék el, akinek nem vágnám el a torkát a sötétben, a pénzért, az ópiumért.*”

Gyűlöllek, apa. A glaucomád miatt és a könyveid miatt, és amikor legközelebb eljülsz, rád török. Párnáddal vagy kalapoddal megfojtalak, és elveszem a tinktúrát. És akkor elmegyek. Hajóra szállok és elvitorlázok a déltengerekre. És ott fogok álmodni a halálodról a pálmafák alatt. És kép leszek egy képben, ami egy másik képben van, és ez a másik kép a délszaki égbolton függ, a Dél Keresztje csillagképben. Amit te, apám, még sohasem láttál. És ha van igazság ezen a földön, már nem is fogod látni, mert végleg megvakulsz. És most mondd azt, hogy keskeny a vállam, hogy a rímeim sántítanak. Gyaláz, amíg el nem ájulsz. Az ópiumodat akarom, apa!”

Joyce tubákos szelencét vett elő mellényzsebéből és szipantott belőle. „*Briliáns. Igen, ez már az én fiam. Giorgio. Megéremeltem. Most már tudsz énekelni. Megkapod az adagod.*” A fiához lépett, és intett Norának. Nora a retiküljeiben kezdett kutatni. Nehezen találta meg a szemcseppeket és a csepegtetőt. Átadta őket férjének. Giorgio mélyen hátrahajolt és kitátotta a száját, mint egy éhes madárfióka. Joyce néhány csepp ópiumtinktúrát csepegtetett fia szájába. Giorgio lassan felegyenesedett, ellazult, tett néhány lépést hátrafelé Blum gyertyájának fényében, megtorpant, és arccal a padlóra zuhant. Apja és anyja lefektették a jobb oldali fal mellett, egy rongycsomón. Giorgio halk, nyugodt hangon kezdett el beszélni, mintha egy álomban találna a szavakat: „*Giorgio nem akar innen elmenni. Itt akar maradni örökre ebben a szobában, ahol áll az idő. Itt akar örökké élni a sötétben, mint egy barlang állat. Most lebegni kezdek. Jó itt, Szombathelyen. Most már jó. Kilégzés.*” A fiú hosszan sóhajtott, feje oldalra billent, elalélt.

Lecsillapodott a szél, elállt az eső odakinn. Megszólaltak Szombathely harangjai, jelezve a lakosságna, hogy kezdhetik a Főteret borító iszap és szemét összegyűjtését, amelyet aztán szekerekre rakhatnak, és jó pénzért eladhatnak Körömden, ahol drága ritkaságnak számít a mocok. A Blum-ház falai kitágultak, a nappali szoba mennyezete megemelkedett. Világosodni kezdett. A Fötérről behallatszott a lapátok csikorgása. Aztán megérkeztek a szekerek is. Sietni kellett a tér megtisztításával, mert a reggel ígérete csak néhány óráig tart errefelé, aztán újra besötétedik, és kezdődik ugyanaz az éjszaka előlről.

Joyce fia lábánál állt, és sétapálcájával néhányszor megbökdöste a mozdulatlan testet. „*Őn, vagy az Őn háza megbabonázta fiamat, Mr. Bloom. Mindegy, majd kivisszük ölben az állomásra. Térjünk most vissza a kölcsön kérdésére, ha megengedi. Sietniünk kell. Nora állapota aggaszt. Lucia nem eszik, amióta el-*

hagytuk Triesztet. Giorgio szörnyű lesz, amikor magához tér. Nagyregényem kéziratát ellopták a körömdi vasúttállomáson. Kezdek újra. Betegen, vakon. El kell jutnunk Zürichbe, ahol barátaink várnak. Ötszáz koronára van szükségem, azonnal. Báró Fliege szerint Önnek nem okozhat gondot egy ilyen szerény kölcsön kifizetése.” Blum finoman elmosolyodott. „A drága Putzi ebben a kérdésben talán túloz, Herr Joyce. De beszéljünk a pénzről inkább később. Esetleg reggeli után. Giorgio-nak a lányok majd adnak tiszta ruhát, ezt sajnos lehányta. Gertrude! Alice! Schnell!” Gertrude Stein és Alice B. Toklas előmászta dobozaikból, a lábára állították és kitámogatták Giorgio-t a szobából.

Nora hosszan fújta az orrát rongyos zsebkezdőjébe. „*Maga mindig megkínozza szegényt*”, mondta, nem nézve férjére. Joyce felhorkantott: „*Giorgio az én fiam!*” „*Az enyém is!*” „*Biztos maga ebben, Nora?*” „*Mi?!*”, visította Nora. „*Magának Nora, annyi köze sincs Giorgio-hoz, mint ennek az ízének*” – Joyce pálcájával Blumra mutat – „*Szombathelyhez! Hisz ez nem kelta! Ez egy levánt! Maga életében nem olvasott egy valamirevaló könyvet Nora, hacsak a Bibliáját nem nevezzük annak.*” Nora mindkét kezét csípőjére téve válaszolt: „*Maga meg életében nem írt olyan könyvet, amit meg is vennének.*” Joyce várt egy kicsit, aztán lassan, tagoltan mondta: „*Emlékszik, Nóra? Maga Pólában bevizelt a perui konzul fogadásán.*” Nora fenyegetőleg keresztbe tette a lábát: „*És most is bevizelek, ha nem hagyja abba.*” „*Nem, én nem hagyom abba, hanem maga nem hagyja abba.*” „*James, ha nem hagyja abba, esküszöm, bevizelek.*” „*Maga itt nem fog nekem megint bevizelni, Nora. Maga nagyon jól tudja, miért jöttünk ide, és ha maga itt megfélemezik magát, soha nem jutunk el Zürichbe, és soha sem fogják kiadni az Ulyssést, és nem marad nyoma, milyen is volt ez a mi világunk valójában. Maga túl kicsi nekem, a korlátoltsága, a félelmei. Maga mindig elfelejti, hogy olyan családból jött, akik az írott szót csak arra használják, hogy belecsoomagolják a zsemlét. Pékek. Maga akkor van a helyén, ha főz vagy takarít, vagy amikor... Maga, Nora, azt akarja, hogy a fiából is pék legyen,*

mint az ön apja volt. Én pedig azt mondom, haljon meg a nyomorult, ha nem zseni. Maga meg ne felejtse el, hogy maga akart engem, és nem én akartam magát abban a padlószobában, amikor ajkaival elcsábított.”

Gertrude Stein és Alice B. Toklas visszassompolyogtak a szobába, bemásztak a dobozukba, és elfújták gyertyáikat. Joyce megvető arccal várt, amíg elcsendesedtek. „*Ezek meg itt ugyanabban a dobozban laknak. Kik ezek a szerencsétlenek? Miért vannak pizsamában? Miért világítanak gyertyával ebben a házban? Szombathelyre még nem ért el a gázvilágítás?*”

Nora idegesen matatni kezdett retiküljeiben. Tartalmukat az asztalra szórta. „*Nem érdekelnek a pizsamák és a gázvilágítás. Nem érdekelnek a dobozok. Azt hiszem James, hogy maga most átlépte azt a bizonyos láthatatlan határt, amit 1904. június 16-án, megismerkedésünk éjszakáján még mindketten olyan világosan láttunk. Ön a felelős azért, ami most következik.*” „*Nora, ne!*” Nora fellépett a székre, onnan az asztalra, térdéig emelte a szoknyáját, terpeszbe állt és vizelni kezdett. Szoknyája alól sugárban tört ki a vizelet, elborította az asztalt, a padlóra folyt. Joyce összeroskadt. Amikor bosszúja beteljesedett, Nora lassan, nyugodtan lekászálódott az asztalról, megrázta a szoknyáját, aztán leült a székre, fészkelődött egy ideig, majd mosolyogva az asztalra könyökölt, és tenyerébe eresztve állát, diadalmasan férjére nézett. Blum hozzálépett, és az asszony vállára tette a kezét. „*Mein lieber Frau Joyce. Je apologise, pour favour. Nálunk megszokott dolog az ilyesmi. Molly és Milly is bevizelek, ha kifogynak az érvekből. És én egyáltalán nem idegenkedem a vizelet szagától. Sőt, meglehetősen kedvelem, magam is bevizelek néha. Alice, Gertrude! Schnell!*”

Nora felállt, Blum átölelte. Egymás szemébe néztek. Gertrude Stein és Alice B. Toklas előmászta dobozokból, meggyújtották gyertyáikat, az asztalra tették őket, és rongyokkal feltörölték a padlót. „*Semmi baj, nagyságos asszony. Majd a lányok adnak önnek tiszta ruhát, ezt pedig kimossák, megszártják. Kivasalják. Bár, hogy őszinte legyek, nem igazán előnyök ezek az éjszakai katasztrófák, járványok, a hangulat Szombathelyen nem változik meg tőlük. Mindenki állig fel van fegyverezve, hezitálás nélkül öl, ha kell. Egy lélekben messziről jött utazó, mint ön, vagy én nem sok különbséget lát a két harcban álló hit harcosai között. Talán csak annyit, hogy az egyik reszelve eszi a sertés-máját, amíg a másik kisüti egészben.*”

„*Amíg kedves felesége ruhát cserél, engedje meg, mein lieber Joyce, hogy bemutassam városunkat, a Szombat helyét, Szombathelyt, Savariát. A várost Isis istennő tiszteletére alapították romanizált gepidák, de ma már Osirisnek is sok híve lakik itt. Savaria történetét Isis és Osiris templomainak évezredek óta tartó viszálya írta és írja még ma is. A külvilágnak a helyi állapotokra gyakorlatilag nincs hatása. Jöhetnek háborúk, megszállások, természeti katasztrófák, járványok, a hangulat Szombathelyen nem változik meg tőlük. Mindenki állig fel van fegyverezve, hezitálás nélkül öl, ha kell. Egy lélekben messziről jött utazó, mint ön, vagy én nem sok különbséget lát a két harcban álló hit harcosai között. Talán csak annyit, hogy az egyik reszelve eszi a sertés-máját, amíg a másik kisüti egészben.*”

Ismét együtt a magyar- és a világirodalom!

Az év novellái 2007 (szerk.: Bíró Gergely)
Az év versei 2007 (szerk.: Szentmártoni János)
Az év esszéi 2007 (szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)
Az év műfordításai 2007 (szerk.: Turczai István)

Az antológiák egységes ára: 2730 Ft (A/5, keménytáblás, védőborítás)

A Magyar Napló Kiadó ismét jelentkezik a már évek óta népszerű antológiákkal, amelyek – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária
PR-menedzser: Buzás Szilvia
Tel.: 06-30-437-5538

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 €+ kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 €+ kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szöcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária (Szerkesztő), Kukorelly Endre, Márton László (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztő: Bege Magdolna.

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el. Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

● **MŰVÉSZETEK VÖLGYE 2007.** Július 27. és augusztus 5. között összesen több mint 3000 előadó 1200 programjával várja a völgybarátokat a Művészetek Völgye. Tavaly mintegy 240 ezren látogattak el a hat „hagyományos” völgytelepülésre (Kapolcs, Taliándörögd, Vigántpetend, Monostorapáti, Pula, Ócs), idén akár nőhet is a befogadóképesség: a Völgy tornáca-ként, különleges történelmi helyszínekkel rendelkező Nagyvázszy is bekapcsolódik jó néhány saját szervezésű programmal.

● **AZ IRODALMI JELEN KAPOLCSON.** Az Irodalmi Jelen immár második alkalommal szerepel a Művészetek Völgyében. Böszörményi Zoltán, a lap főszerkesztője, színes és izgalmas programot kínál a völgy(be)látogatóknak. A beszélgetéseket vezeti, konferál, és a csapatot kordában tartja: Tarján Tamás. Helyszín és időpont: 2007. július 28., Kávéház. Az Irodalmi Jelen rendezvényeinek időpontjai:

10.30–11.30 „Bened is van táruó kapu”
A lap kertésztől, Weiner Sennyey Tibortól elsőként **A kisház mögött** címmel versek és levéltöredékek hangzanak e kisház verseskötetének háttéréből. *Gitáron játszik: Kocsi Lajos*

Hamvas Béla és a gyümölcsversek
Hogy kerül a csizma az asztalra? Mi köze Hamvasnak a gyümölcsversekhez? Megtudhatjuk a zentai költőtől, Danyi Zoltántól, akit minderről Tibor faggat.

11.30–12.00 „Mind-en út Esztergomba vezet”?

Beszélgetés Onagy Zoltánnal (a Bőség zavarára c. rovat szerkesztőjével) „esztergomiságról”, az esztergomi irodalmi tradíciókról s a tavaly megjelent Babits-szexregényről.

12.00–13.00 „Sándor vagyok én is, ha nem is Petőfi”
Először Orbán János Dénes válogat az elmúlt hónapok teremtéséből, a babérokra áhító diletáns poéták „remekeiből”, majd bemutatkozik Bárdos József, aki a rovat állandó paródiaszerzője.

13.00–13.45 Műhelymunka
Szerkesztőségi kerekasztal-beszélgetésünk középpontjában a kritika áll. A beszélgetés résztvevői: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Elek Tibor, a kritika és Szöcs Géza, a prózarovat szerkesztője. *Meghívott vendég: Pécsi Györgyi, az Új Könyvpiac főszerkesztője.*

13.45–14.30 Így írunk mi I.
Felolvassanak: Böszörményi Zoltán, Kukorelly Endre, Szálinger Balázs és Karácsonyi Zsolt.

14.30–15.00 Üvegezés
A második kiadás ürügyén Márton László beszél Átkelés az üvegen (1992) című regényéről, „mely az eltelt 15 év során mit sem veszített eredetiségéből, frissességéből, váratlan humorából és metsző szarkazmusából.”

15.00–16.00 Így írunk mi II.
Az erdélyi razglednyicáktól Piros autó lábnyomain haladva ismerkedhetünk meg Sántha Attila, Fekete Vince, Farkas Wellmann Endre, Muszka Sándor lírájával és Bonczidai Éva prózájával.

16.00–16.30 Árnyékban és fényben
Elek Tiborral, kritikarovatunk szerkesztőjével Tarján Tamás a darabokra szagatott magyar irodalomról beszélget. *Mert hiába szaggattatott szét, irodalmunk határtalan és élő.*

16.30–17.15 De ki az a Limpopo?
A választ Szöcs Gézától kapjuk meg, majd olvas részleteket is „sajátos humorú, fergeteges nyelvi leleménnyel megírt” regényéből.

17.30–20.30 A XIII Marha Légioja
Bemutatkozik az Erdélyi Magyar Írók Ligájának speciális különítménye, ha nem is tizenhárman, csak féltucatnyian. Ami garantált: kuncogás és nevetés, de legfőképp könnyezve röhögés. Lesz itt kisebbségi szappanopera és székelly-rémversek, s a nap zárásaként (20.00-tól), a tavaly nagy sikert aratott Esti mese Orbán János Dénestől. A különítmény további tagjai: Lakatos Mihály, Sántha Attila, Fekete Vince, Kukorelly Endre, Farkas Wellmann Endre, Muszka Sándor.

● **ELHUNYT RORTY.** Meghalt Richard Rorty, a jelenkor egyik leghíresebb és legolvasottabb amerikai filozófusa. Halálát hasnyálmirigyrák okozta 75 éves korában. A június 8-án elhunyt Rorty nagy hatással, de vitatott filozófus volt, az amerikai pragmatista filozófiai iskola újjáélesztőjeként tartják számon. Tanulmányait a Chicago-i Egyetemen és a Yale Egyetemen végezte; tanított Princetonnban, a Virginia-i Egyetemen és a Stanfordon.

● **ÁLLAMI KITÜNTETÉS SZOLZSENYICINNEK.** Humanitárius tevékenysége elismeréseként a legmagasabb állami kitüntetést adományozzák Oroszországban Alekszandr Solzsenyicin Nobel-díjas írónak, emberi jogi aktivistának. Az elismerés odaítéléséről szóló rendelet Vlagyimir Putyin elnök írta alá.

● **HARCOS BÁLINT BRÓDY-DÍJAS.**

A Bródy Sándor-díj idei nyertese Harcos Bálint, Naiv növény című könyvével. A fiatal író-költő első regénye tavaly jelent meg, Naiv Növény címmel az Ulpius-ház Kiadó gondozásában. Az Alexander Brody által, 1994-ben létrehozott alapítvány által kiadott díj 350 000 Ft pénzzalalombal jár, s mindig az előző évben kiadott és legjobbnak talált, elsőkötetes prózáirónak ítélik oda. A regényért járó díjat a díj kiadásának 13. évfordulója tiszteletére, egy rendhagyó felolvasóest keretében, összel adják át a szerzőnek.

● **GYŐZTES MESEÍRÓK.** Kihirdették a Janikovszky Éváról elnevezett meseíró pályázat eredményeit pénteken, Budapesten. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár felhívására 560 mű érkezett be. A pályázók két kategóriában indulhattak: az egyikben a 6–10 éves gyerekek, a másikban a 11–16 év közötti fiatalok. Az első kategóriában 288 pályázó 301 művel, a második kategóriában 235 pályázó 259 művel indult. Az első kategóriában Benczés Laura Anita a Golyóvölgy és Számadó Eszter Molyszkekrény című meséje lett az első, a második kategóriában Barabás Borbála Kinga Az úgy volt... és Nagy Alexandra Bolhamese című meséjét ítélték a legjobbnak. Különdíjat a 6–10 évesek közül hat, míg a 11–16 évesek közül nyolc fő kapott.

● **DALSZÖVEGEK, BESTSELLEREK.** Bródy Jánostól, Lovasi Andrásától, Ákostól és Hobótól is tanulhatnak dalszövegírást a Magyar Író Akadémia (MIA) összel induló mesterkurzusának diákjai; a bestselleríró mesterkurzuson pedig olyan szerzők avatják be a hallgatókat műhelytitkaikba, mint Farkas-házy Tivadar, Nemere István és Tisza Kata – közölte az íróakadémia.

● **A MAGYAR NAPLÓ REGÉNYPÁLYÁZATÁNAK GYŐZTESEI.** Idén hatodik alkalommal került sor a Magyar Napló könyvheti hajóúttjára, amelyen többek között bemutatták a kiadó gondozásában megjelent az év versei, novellái, esszéi és műfordításai című antológia köteteket, illetve átadták a regénypályázat díjait. A pályázatra beérkezett 88 pályaműből Kiss Judit Agnes első, Kondor László második, Nagy Gábor pedig harmadik helyezést ért el, míg Bacsik Lüszen, Bertha Zsolt, Burns Katalin, Gáspár Ferenc, Horváth (EÖ) Tamás, Pósa Zoltán, Szappanos Gábor és Tompa Z. Mihály különdíjjal részesültek.

● **DSIDA-EMLEKKIÁLLÍTÁS.** Kamarakiállítással tiszteleg a 100 éve született erdélyi költő, Dsida Jenő emléke előtt a Petőfi Irodalmi Múzeum. A tárlattal azt kívánják megmutatni, hogy „Dsida Jenő olyan lírai világot teremtett, amelyet egyszerre határoz meg a földi dolgok szépségére és sokféleségére nyitott szemlélet, a rácsodálkozás képessége, másfelől pedig a transzcendencia felé való emelkedés kiolthatatlan igénye”. A Károlyi-palota október 31-ig látogatható kamarakiállításon személyes relikviák, egy régi aktatáska, családi fényképek, portrék, eredeti – kézzel és géppel írt – kéziratok, valamint a költő verseiből vett idézetek segítségével idézik meg Dsida Jenő emlékét és életművét.

● **EMLEKTÁBLA-AVATÁS RÓMÁBAN.** Hiller István oktatási és kulturális miniszter és az olasz kulturális minisztérium főtitkára, Giuseppe Proietti pénteken fölavatták a Római Magyar Akadémiának (RMA) 1927 óta otthon adó Falconieri-palota felújítását méltató emléktáblát. A palota rekonstrukciója 2004-ben kezdődött. A felújítás során a tető mellett a teljes külső homlokzat is megújult. Az elmúlt években Magyarország több mint 200 millió forintot fordított az RMA felújítására, ez az összeg messze meghaladja a többi külföldi magyar kulturális intézet rekonstrukciójára fordított támogatást. Az Örök Városban, a 19. század végén Fraknói Vilmos címzetes püspök és akadémikus saját pénzén alapított történelmi intézetet és művészhat. Alapítványait utóbb a magyar állam vette át, majd illesztette be őket az 1927-ben életre hívott Római Magyar Akadémiába, amelynek első igazgatója Gerevich Tibor professzor volt.

Kulturális hírek

Lapszámunk szerzői

Balázs Attila – 1955-ben született Újvidéken, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Vágyak gyűjteménye* (2005).

Bányai Tamás – 1946-ban született Budapesten, író, szerkesztő, az Egyesült Államokban él.

Bárdos József – 1949-ben született Nagykőrösön, író, irodalomtörténész, műfordító, főiskolai tudományos munkatárs. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom – Irodalomtörténeti komolytalankodások* (2005).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, 1998-ban az ELTE-n magyar szakon, a Miskolci Egyetemen filozófia szakon szerzett diplomát. Az MTA könyvtárának munkatársa. Legutóbbi kötete: *Beszélni nehéz – Tanulmányok Tandori Dezső költészetéről* (2006).

Bencze Attila – 1981-ben született Székelyudvarhelyen. Verseit a Polisz, Napsziget és a Népszabadság közölte.

Berszán István – 1966-ban született Baróton, irodalomteoretikus, gyakorláskutató, a Babe°-Bolyai Tudományegyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Terepkönyv. Az írás és az olvasás ritusai – irodalmi tartamgyakorlatok* (2007).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *A démon női alakot ölt* (2005).

Czegő Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költő, író. Legutóbbi kötete: *Időrianás* (2007).

Csehy Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költő, műfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Ferenc Zsuzsanna – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró, több németországi, svájci lap munkatársa. Filmjeit külföldön is bemutatták. Legutóbbi kötete: *Kik és Mik ügyei* (2006).

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Gyenge Zsolt – 1977-ben született Kolozsváron, Budapestén él, tanársegéd.

Györfői Ákos – 1976-ban született Vácott, költő. Legutóbbi kötete: *Nem mozdul* (2007).

Izsó Zita – 1986-ban született Budapesten, költő, újságíró.

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Kányádi Sándor – 1929-ben született Nagyalambfalván, költő, író. Legutóbbi kötete: *Meddig ér a rigófüty* (2005).

Koncz Tamás – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Krusovszky Dénes – 1982-ben született Debrecenben, az ELTE magyar, esztétika, összehasonlító irodalomtudomány szakos hallgatója.

Lászlóffy Csaba – 1939-ben született Tordán, író, költő. Legutóbbi kötete: *A maszok mögötti ájul* (2006).

Najmányi László – 1946-ban született, író, színházművész, zeneszerző, képzőművész, újságíró. Legutóbbi kötete: *Theremin* (2006).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Orcsik Roland – 1975-ben született Beccsen, költő, fordító, szerkesztő. Kötete: *Rozsdamaró* (2002).

Pallag Zoltán – 1978-ban született Székesfehérváron, költő, író, szerkesztő, régész.

Petrő János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Réhon József – 1931-ben született Belényesen, kémiantanár. Legutóbbi kötete: *Romantikus kaland, hősök nélkül* (2003).

Rózsássy Barbara – 1979-ben született Budapesten, költő, a PPKE olasz, a DE néprajz szakának hallgatója. Legutóbbi kötete: *Barlangnyi álm* (1999).

Sántha Attila – 1968-ban született Kézdivásárhelyen, költő. Legutóbbi kötete: *Székelly szótár* (2004).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Seress Ákos – 1980-ban született Pécsen, a PTE-BTK ösztöndíjas phd-s hallgatója, Tennessee Williams, az angol-amerikai drámairodalom, illetve színház- és drámaelmélet kutatója.

Sohár Pál – 1936-ban született Székesfehérváron, író, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Hazajáró versek* (2005).

Szávai Attila – 1978-ban született, Vácott, író.

Thimár Attila – 1969-ben született Budapesten, irodalomtörténész, tanár, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztője.

Varga Borbála – 1986-ban született Kolozsváron, költő.

Viiwi Luik – 1946-ban született, Észtország egyik legelismertebb költője.

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író, újságíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Autóstoppal Európában* (2007).

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

az ÚJ KÖNYVPIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról, gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedéseken, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interpar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu